

HRVATSKI SABOR

KLASA: 021-12/15-09/70

URBROJ: 65-16-02

Zagreb, 14. siječnja 2016.

**ZASTUPNICAMA I ZASTUPNICIMA
HRVATSKOGA SABORA**

**PREDSJEDNICAMA I PREDSJEDNICIMA
RADNIH TIJELA**

Na temelju članka 33. stavka 1. podstavka 3. Poslovnika Hrvatskoga sabora u prilogu upućujem *Izvešće o radu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata za 2014.*, koje je predsjedniku Hrvatskoga sabora dostavio Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, aktom od 21. rujna 2015. godine.

PREDSJEDNIK

akademik **Željko Reiner**

**HRVATSKI MEMORIJALNO-DOKUMENTACIJSKI
CENTAR DOMOVINSKOG RATA**

10000 Zagreb, Marulićev trg 21

Tel/fax. +3851 48-28-268/221

Žr.račun HPB 2390001-1100322371

MB: 1909592, OIB: 57527861125, RAZDJEL:055 GLAVNA UPR:40623

e-mail: centar@centardomovinskograta.hr

REPUBLIKA HRVATSKA

65 - HRVATSKI SABOR

ZAGREB, Trg Sv. Marka 6

Klasifikacijska oznaka: 28-09-2015		Org. jed.
021-12/15-09/70		65
Urudžbeni broj: 364-15-01	Pril.	Vrij. 1 CD

Klasa: 001-02/15-03/01

Ur.broj: 568-01-15-06

U Zagrebu, 21. rujna 2015.

Hrvatski sabor
Trg sv. Marka 6, Zagreb

Vlada RH
Trg sv. Marka 2, Zagreb

Ministarstvo kulture RH
Runjaninova 2, Zagreb

Predmet: Izvješće o radu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra
Domovinskog rata za 2014., dostavlja se

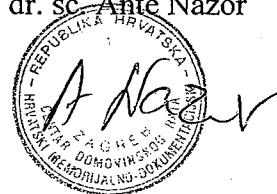
Poštovani,

U prilogu dopisa dostavljamo Vam:

- Izvješće o radu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata za 2014.,
- Financijsko izvješće za 2014. i
- Fiskalnu odgovornost za 2014.

S poštovanjem,

Ravnatelj
Doc. dr. sc. Ante Nazor

Prilog:

1 kom CD-a sa snimljenim:

- Izvješćem o radu Centra 2014. (skraćeno i prošireno)
- Financijskim izvješćem za 2014. (skraćeno i prošireno)
- Fiskalna odgovornost za 2014.

Dostaviti:

1. Naslovima
2. Pismohrana, ovdje

**HRVATSKI MEMORIJALNO-DOKUMENTACIJSKI
CENTAR DOMOVINSKOG RATA**

10000 Zagreb, Marulićev trg 21
Tel/fax. +3851 48-28-268/221
IBAN Žr.računa HR 92 2390 0011 1003 22371
MB: 1909592, OIB: 57527861125, RAZDJEL:055 GLAVA:35 RKP:40623
e-mail: centar@centardomovinskograta.hr

IZVJEŠĆE O RADU CENTRA ZA 2014.

Klasa: 001-02/15-03/01
Ur.broj: 568-01-15-04

Zagreb, srpanj 2015.

Sadržaj:

I. Uvod - Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata i njegov ustroj.....	3
II. Odjel za arhivsko gradivo Domovinskog rata i Odjel za znanstveno istraživanje Domovinskog rata.....	6
III. Izdavačka djelatnost.....	11
IV. Kulturno-prosvjetna i znanstvena djelatnost..... (izložbe, promocije izdanja Centra, skupovi, predavanja i tribine u organizaciji ili suorganizaciji Centra te radovi zaposlenika Centra)	43
Prilog 1: Knjige Centra (izdavaštvo – priprema ili tisak).....	56
Prilog 2: (poseban pdf): Financijsko izvješće o radu Centra 2014..... (podatke priredila Iva Barišić, dipl.oec., viši financijski savjetnik)	60

I. Uvod - Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata i njegov ustroj

Ovo se izvješće odnosi na aktivnosti i izdavačku djelatnost Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata (u daljnjem tekstu: Centar) u 2014. godini. Centar je utemeljen 24. prosinca 2004., na zahtjev Sabora Republike Hrvatske, kao javna znanstvena ustanova - specijalizirani arhiv, sa zadaćom prikupljanja, sređivanja, čuvanja te stručnoga i znanstvenoga istraživanja i publiciranja gradiva iz Domovinskoga rata (Zakon o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata, NN br.178/04). S radom je počeo 2. ožujka 2005. godine. Osnivač Centra je Republika Hrvatska, a prava i dužnosti osnivača obavlja Ministarstvo kulture RH, u okviru ovlasti Vlade RH.

Sukladno planiranoj strategiji rada Centra, da uz prikupljanje i sređivanje gradiva, omogućí razvoj svojih zaposlenika u znanstvenike koji će o Domovinskom ratu pisati i govoriti stručno i argumentirano, Centar je i u 2014. godini nastavio ulagati u školovanje svojih zaposlenika, što je rezultiralo i novim obranama doktorskih disertacija zaposlenika Julije Barunčić Pletikosić i Natka Martinića Jerčića, s temama iz Domovinskoga rata.

Uz to, nastavljeno je i prikupljanje knjiga za vlastitu knjižnicu o Domovinskom ratu, jer su rad na povijesnim izvorima i uvid u bogatu stručnu literaturu preduvjeti za objektivno pisanje povijesti. U tom cilju, nastavljeno je i s posjećivanjem mjesta važnijih događaja iz Domovinskog rata i neposredan kontakt sa sudionicima tih događaja.

Brojni pozivi na sudjelovanje na znanstvenim skupovima, javnim tribinama, okruglim stolovima, promocijama knjiga i prigodnim obilježavanjima važnijih datuma i događaja iz Domovinskoga rata tijekom 2014. godine pokazuju da je Centar prepoznat kao važna znanstvena ustanova za istraživanje Domovinskog rata (o tome svjedoči podatak da su zaposlenici Centra u 2014., kao predavači ili promotori sudjelovali na više od 100 stručnih i znanstvenih skupova te promocija knjiga ili otvaranja izložbi).

Ustroj Centra

Odluka o osnivanju Centra potvrđena je na Saboru RH u prosincu 2004. godine, a imenovanjem v.d. ravnatelja 2. ožujka 2005. godine Centar je počeo s radom. Zapošljavanjem zaposlenika u veljači 2006. godine, nakon provedenoga javnog natječaja, završen je glavni dio ustrojavanja Centra. Od tada se u Centru intenzivno prikuplja i sređuje gradivo iz Domovinskoga rata, te provode programske aktivnosti u cilju znanstvenog prikaza događaja iz Domovinskog rata. Na kraju 2006. godine Centar je imao 15, od kraja 2007. godine 18 zaposlenika, a od kolovoza 2012., kada je zaposlena jedna osoba s tjelesnim invaliditetom, Centar je imao 19 zaposlenih na neodređeno vrijeme, sve do sredine 2013., kada je jedna zaposlenica iz Centra – mr. sc. Anđela Ljubas, na vlastiti zahtjev, zbog povratka u rodni kraj, premještena u Državni arhiv u Vukovaru.

Na kraju 2014. Centar je imao 18 zaposlenika:

1. Doc. dr. sc. Ante Nazor (ravnatelj Centra),
2. Mate Rupić, prof., viši arhivist (voditelj Odjela za arhivsko gradivo Domovinskog rata),
3. dr. sc. Ana Holjevac Tuković, viša arhivistica (voditeljica Odjela za znanstveno istraživanje Domovinskog rata),
4. Indira Alpeza, struč.spec.oec., bacc.admin.publ. (voditeljica Odjela općih i knjigovodstveno-financijskih poslova),
5. Iva Barišić, dipl.oec. (viši financijski savjetnik),

6. arhivisti/ice: dr. sc. Janja Sekula Gibač, dr. sc. Slaven Ružić, Josipa Maras Kraljević, Željka Križe, dr. sc. Julija Barunčić Pletikosić, Ilija Vučur, Ivan Brigović, Ivan Radoš, dr. sc. Natko Martinić Jerčić, Domagoj Štefančić i Petar Mijić,

7. arhivski tehničari: Nikola Perić i Danijel Šoštarić.

Svi zaposlenici su diplomirani povjesničari, osim I. Alpeza – struč.spec.oec., bacc.admin.publ. i I. Barišić – dipl. oec. te dva arhivska tehničara (SSS). Svi zaposlenici kojima je to uvjet za posao, položili su stručni arhivistički ispit, tako da Centar ima 2 zaposlenika sa zvanjem viši arhivist, 11 zaposlenih sa zvanjem arhivist i 2 zaposlena sa zvanjem arhivski tehničar.

Arhivska djelatnost Centra organizirana je kroz:

Odjel za arhivsko gradivo Domovinskog rata, koji je prema Pravilniku o unutarnjem redu radnim mjestima i načinu rada Centra podijeljen na:

- Odsjek za konvencionalno gradivo,
- Odsjek za nekonvencionalno gradivo (fotografija, film, video zapisi).

Uz spomenuti Odjel u Centru su kao zasebne jedinice ustrojene:

- Odjel za znanstveno istraživanje Domovinskog rata,
- Odjel općih i financijsko-knjigovodstvenih poslova podijeljen na:
 - Odsjek za upravno-pravne i opće poslove
 - Odsjek za računovodstvo i financije

Organizacijska shema Centra:

Prilikom ustrojavanja Centra, na sugestiju kolega arhivista i povjesničara, a uzimajući u obzir strategiju razvoja Centra, uz postojeće odjele neophodne za arhivsku djelatnost, planiran je i Odjel za znanstveno istraživanje Domovinskog rata (predviđen je Pravilnikom o unutarnjem redu, radnim mjestima i načinu rada, a sukladno zadaćama predviđenim Zakonom o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata, NN 178/04). U prvoj polovici 2013., sukladno navodu u sadržaju Strategije Centra za 2013.-2015. o ustrojavanju Odjela za znanstveno istraživanje Domovinskog rata s vlastitim znanstvenim kadrom, stekli su se uvjeti za njegovo ustrojavanje (*petero zaposlenika Centra je doktoriralo ili je objavilo knjigu, čime su zadovoljili propisane uvjete*). Osnivanje spomenutoga Odjela pokazuje da se prilikom određivanja strategije razvoja Centra razmišljalo o tome da se Centar razvija ne samo kao arhivska ustanova - specijalizirani arhiv, nego i kao znanstveno-istraživačka ustanova, čiji će zaposlenici, uz prikupljanje i sređivanje arhivskog gradiva iz Domovinskog rata, raditi i na njegovoj interpretaciji.

II. Odjel za arhivsko gradivo Domovinskog rata

- prikupljanje i zaštita arhivskog gradiva iz Domovinskog rata;
- sređivanje gradiva „Republike Srpske Krajine“ (RSK);
- prikupljanje dokumenata u Haagu za hrvatske generale iz BiH pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju;
- selekcija i priprema dokumenata za tiskanje knjiga iz serije: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – dokumenti*;
- stvaranje memoarskog gradiva (intervjui sa zapovjednicima i pripadnicima ratnih postrojbi te sudionicima pojedinih događaja),
- traženje dokumenata iz arhivskog gradiva koje se čuva u Centru, na zahtjev Ministarstva unutarnjih poslova, te domaćih i međunarodnih pravosudnih tijela, kao i ostalih korisnika,
- priprema gradiva za pregled na zahtjev domaćih i međunarodnih pravosudnih tijela te ostalih korisnika,
- kulturno-prosvjetna djelatnost,
- izdavačka djelatnost Centra.

Odjel za arhivsko gradivo Domovinskog rata, uz redovnu djelatnost određenu Zakonom o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata, gotovo svakodnevno je istraživao i obrađivao zahtjeve zaprimljene od raznih državnih institucija (Županijska državna odvjetništva RH, MORH, Ministarstvo pravosuđa – Uprava za suradnju s MKSJ u Haagu i hrvatski tim za pripremu materijala za tužbu za genocid na Međunarodnom sudu pravde u Haagu, Odjeli za ratne zločine MUP-a RH, Odvjetnički timovi hrvatskih generala, itd.). Sve navedeno, s obzirom na obim posla, bogatu izdavačku djelatnost i činjenicu da je Centar središnja arhivska i znanstvena ustanova za prikupljanje i zaštitu arhivskog gradiva iz Domovinskog rata te njegovo istraživanje, zahtijevalo bi veći broj zaposlenika od onog koji Centar sada ima, no zbog trenutne gospodarske situacije u državi sada je teško očekivati zapošljavanje novih zaposlenika.

Za čuvanje preuzetog i prikupljenog gradiva osigurana su potrebna spremišta. Konvencionalno gradivo čuva se u spremištima u Centru (150 m²) i spremištu u Kerestincu (150 m²), koje zbog visine prostora može primiti više od 1000 dužnih metara gradiva, a nekonvencionalno gradivo čuva se u primjerenim uvjetima u posebnim spremištima u Hrvatskom državnom arhivu u Kerestincu i Hrvatskoj kinoteci.

Prikupljanje i zaštita arhivskog gradiva:

U 2014. Centar je preuzimanjem po službenoj dužnosti, darovanjem i otkupom arhivskog gradiva prikupio: 234 medija (114+49+19+6+46 tehničkih jedinica) nekonvencionalnog gradiva (VHS, DVD, Beta), 7200 pozitiva fotografija, 20 zemljovida i 20 sati memoarskog gradiva.

U knjizi akvizicija zabilježena su 28 preuzimanja: 551 negativa fotografija, 47 analognih zemljovida, 14 digitalnih zemljovida, 1 traka 8 mm filma, periodika *Slobodni tjednik* – 6500 snimaka, 156 VHS-a.

Na dan 31. prosinca 2014. Odsjek za nekonvencionalno arhivsko gradivo imao je ukupno **3851** cd/dvd-a tehničkih jedinica, što je za 114 više nego što je bilo 31. prosinca 2013., kada je Odsjek imao 3737 inventarnih (tehničkih) jedinica. Ukupno Odsjek nekonvencionalnog gradiva u Centru sadrži **16,7 TB arhivskog** gradiva u digitalnom obliku:

- Zbirka videozapisa tijekom 2014. povećana je za 49 tehničkih jedinica, odnosno za 300 sati videozapisa; 31. prosinca 2014. imala je 2759 tehničkih jedinica s oko **3500** sati videozapisa;
- Zbirka fotografija tijekom 2014. povećana je za 19 tehničkih jedinica, odnosno za oko 7200 slikovnih zapisa; 31. prosinca 2014. imala je 337 tehničkih jedinica uz napomenu da je najveći dio novo prikupljenih fotografija pohranjen na vanjskom disku, tako da ukupno zbirka fotografija sadrži **oko 41.600** slikovnih zapisa. (U bazi podataka, predviđenoj za obradu i pretraživanje fotografije IN achive, obrađeno je i opisano, zaključno s 2014. godinom **12.250** fotografija);
- Zbirka memoarskog gradiva tijekom 2014. povećana je za 20 sati; 31. prosinca 2014. imala je 224 tehničkih jedinica uz dodatnu pohranu na vanjskom disku s oko **310** sati audio-zapisa;
- Zbirka vojnih zemljovida tijekom 2014. povećana je za 6 tehničkih jedinica, odnosno za oko 20 zemljovida; 31. prosinca imala je 67 tehničkih jedinica s **351** zemljovidom;
- Zbirka dokumenata tijekom 2014. povećana je za 46 tehničkih jedinica; 31. prosinca 2014. imala je **475** tehničkih jedinica.

Navedenim tehničkim jedinicama treba pribrojiti vanjski disk, na kojem su pohranjeni video i audio zapisi u veličini od 970 GB.

Ukupno Odsjek nekonvencionalnog gradiva u Centru sadrži **16,7 TB** arhivskog gradiva u digitalnom obliku. Podatke je pripremila Ana Holjevac Tuković.

Radi zaštite arhivskog gradiva i sprječavanja daljnjeg oštećenja izvornika, tijekom 2014. godine digitalizirano je (skenirano) oko 720 kutija, odnosno oko 270.000 stranica dokumenata snimaka iz Zbirke arhivskog gradiva o ratu u BiH. Od toga je tehnički obrađeno oko 211.000 stranica dokumenata. Osim toga, digitalizirano je još oko 17.000 stranica dokumenata HVO-a i 6500 snimaka periodike *Slobodni tjednik*.

Dakle, tijekom 2014. ukupno je digitalizirano (skenirano) 293.500 stranica dokumenata.

Sveukupno: digitalizirano (skenirano) je više od 1.140.000 stranica dokumenata (do 15. studenoga 2014.).

Odsjek za konvencionalno gradivo tijekom 2014. preuzeo je oko 40 d/m raznoga gradiva (27,6 d/m arhivskog gradiva Ministarstva obrane RH, - povijesno gradivo 1991.-1995., oko 10 d/m gradiva 32. korpusa JNA, Državni arhiv Virovitica - 1 arhivska kutija o Domovinskom ratu 1991.-1995. + 551 negativa fotografija + 716 dig. fotografija, 16 panoa u digitalnom obliku o postrojbama iz Virovitice u Domovinskom ratu, Branko Haubrich - 0,4 d/m arhivskog gradiva HVO-a, PU Karlovac - 0,3 d/m arhivskog gradiva institucija i vojnih postrojbi "RSK"). Zaključno s 31. prosincom 2014. Centar je imao oko 1340 d/m konvencionalnog gradiva, ne računajući pretpostavljene dužne metre gradiva koje se čuva u nekonvencionalnom obliku. Podatke je pripremio Mate Rupić.

U usporedbi s podacima iz Strateškoga plana rada Centra, navedeni podatci nadmašuju predviđeno povećanje gradiva navedeno u Strateškom planu za 2014. godinu.

Korisnička služba:

U 2014. godini nekonvencionalni odsjek, zaprimio je više od 80 predmeta - zahtjeva od fizičkih i pravnih osoba.

Sređivanje arhivskog gradiva:

U 2014. nadopunjen je sadržaj sređenih fondova i zbirki:

1. 9. korpus oružanih snaga SFRJ
2. Zbirka JNA
3. 3. operativna grupa JNA
4. 8. operativna grupa JNA
5. 9. mtbr JNA
6. 7. korpus „Srpske vojske Krajine“
7. 11. korpus „Srpske vojske Krajine“
8. 15. korpus „Srpske vojske Krajine“
9. 39. korpus „Srpske vojske Krajine“
10. 1. krajiški korpus „Vojske Republike Srpske“
11. 2. krajiški korpus „Vojske Republike Srpske“
12. 145. pbr TO Plaški
13. 2. lička brigada TO
14. 37. pbr Željava
15. 54. pješadijska brigada 18. korpusa SVK
16. 59. odred TO Podravka Slatina
17. 63. odred TO Daruvar
18. 7. brigada TO Gračac
19. 8. pbr TO Korenica
20. 98. pješadijska brigada 18. korpusa SVK
21. Glavni štab „Srpske vojske Krajine“
22. Ministarstvo obrane RSK – Uprava „Istočna Slavonija“
23. Ministarstvo odbrane „RSK“ – Uprava „Sjeverna Dalmacija“
24. Ministarstvo odbrane RSK – „Uprava Zapadna Slavonija“
25. Ministarstvo odbrane „Republike Srpske Krajine“
26. Ministarstvo unutrašnjih poslova „Republike Srpske Krajine“
27. Naftna industrija Krajine - Mirkovci
28. Općinski štab TO Daruvar
29. Općinski štab TO Donji Lapac
30. Općinski štab TO Gračac
31. Općinski štab TO Grubišno Polje
32. Općinski štab TO Korenica
33. Općinski štab TO Novska
34. Općinski štab TO Okučani
35. Općinski štab TO Pakrac
36. Općinski štab TO Plaški
37. Sekretarijat za unutrašnje poslove Beli Manastir
38. Sekretarijat za unutrašnje poslove Benkovac
39. Sekretarijat za unutrašnje poslove Knin
40. Sekretarijat za unutrašnje poslove Kostajnica
41. Sekretarijat za unutrašnje poslove Okučani
42. Sekretarijat za unutrašnje poslove Vukovar
43. Skupština „Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995.

44. Skupština općine Knin
45. Skupština općine Pakrac
46. Skupština Zajednica općina sjeverna Dalmacija
47. Srpska pravoslavna crkva
48. Stanica javne bezbjednosti Dvor
49. Stanica milicije Dubica
50. Štab teritorijalne odbrane Zapadna Slavonija
51. Vlada „Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995.
52. Vrhovni savet obrane „RSK“
53. Zbirka gradiva vojnih ustanova i postrojbi JNA u RH
54. Zbirka pečata vojnih postrojbi i civilnih ustanova na okupiranom području RH
55. Zbirka stampata
56. Zbirka tiskovina
57. Zbirka vojnih zemljovida
58. Zbirka političkih stranaka i udruga na okupiranom području RH
59. Zonski štab TO Banija
60. Zonski štab TO Lika
61. Zonski štab TO „Zapadna Slavonija“
62. Općina Drniš 1992.-1995.
63. Narodna banka „RSK“ 1992.-1995.
64. Kabinet predsjednika / služba predsjednika „RSK“ 1991.-1995.
65. Zbirka fotografija Stanka Ferića.

Za sve fondove i zbirke napravljeni su sumarni inventari ili inventarni popisi prema zahtjevima struke; dakako, s preuzimanjem novog gradiva i sređivanjem fondovi se nadopunjuju, a njihovo nadopunjavanje i sređivanje trajat će sve do konačnog sređivanja cjelokupnog gradiva.

Odjel za znanstveno istraživanje Domovinskog rata

- organizacija stručnih i znanstvenih skupova o Domovinskom ratu,
- organizacija promocija izdavačke djelatnosti Centra,
- organizacija i priprema predavanja o Domovinskom ratu učenicima u školama u Hrvatskoj,
- organizacija i priprema predavanja na tribinama u Hrvatskoj i inozemstvu, koje su održane na poziv raznih znanstvenih i kulturnih ustanova te udruga,
- priprema izložbi s tematikom Domovinskog rata,
- pisanje stručnih i znanstvenih radova, te poslovi koje su radile kolege na Odjelu za arhivsko gradivo.

Nastavljen je rad na projektu *Izravni demografski gubici Republike Hrvatske u Domovinskom ratu*, odnosno unos podataka u bazu podataka Centra o poginulima u Domovinskom ratu na okupiranom području RH (područje „RSK“, dakle uglavnom osobe srpske narodnosti); tijekom 2014. (zaključno s krajem lipnja 2015.), u bazu su unijeti podaci za 6203 smrtno stradalih i nestalih osoba (3755 poginulih, 863 ubijenih, 463 samoubojstava, 338 smrti nakon ranjavanja, 21 ubijenih u zatočeništvu, 98 nepoznatih okolnosti stradavanja i 665 nestalih) te 1523 osoba umrlih prirodnom smrću. Dakle, u bazu podataka ukupno je upisano 7726 osoba (6203 + 1523 umrlih

prirodnom smrću). Od 6203 u bazu upisanih smrtno stradalih i nestalih osoba 3571 ima status borca (pripadnici JNA i srpskih postrojbi), 1647 civila, a za 985 osoba nije poznat status (podaci iz dokumenata „Republike Srpske Krajine“ i popisa Uprave za zatočene i nestale Ministarstva branitelja RH). Podatke priredio Slaven Ružić.

Istodobno, nastavljeno je ažuriranje popisa poginulih branitelja i civila na slobodnom području RH tijekom Domovinskog rata (podaci iz popisa poginulih branitelja Ministarstva obrane i popisa Ministarstva branitelja); u odnosu na izvješće od prošle godine, popis poginulih branitelja i civila je tijekom ažuriranja znatno nadopunjen, no konačni podaci zbog nastavka rada na ažuriranju vjerojatno neće biti poznati ni u 2015., a za završetak popisa, posebice poginulih civila, trebat će pomoć MUP-a.

Od 2013., pa tako i tijekom 2014., zaposlenik Centra Ivan Radoš i kolega Tomislav Šulj, suradnici su na znanstveno-istraživačkom projektu *Hrvatski domovinski rat: strukture sjećanja*, kojega su nositelji Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatski institut za povijest i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

Voditeljica Odjela Ana Holjevac Tuković i zaposlenik Slaven Ružić završili su rukopise svojih knjiga (o mirnoj reintegraciji Hrvatskog Podunavlja i „Vladi RSK“), no one su i u 2014. bile u postupku tiska, a zaposlenici Slaven Ružić i Domagoj Štefančić priredili su stručne tekstove o Domovinskom ratu za stalni postav Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci. Podatci o održanim izložbama i predavanjima te tribinama i stručnim skupovima te napisanim stručnim radovima zaposlenika Centra navedeni su u posebnom prilogu.

Knjižnica Centra:

U 2014. godini Centar je kupio sedam (7) knjiga. Darovanjem i razmjenom s pojedincima ili ustanovama Centar je u 2014. godini dobio osamdeset i četiri (84) knjiga.

Na kraju 2014. godine knjižnica ima ukupno 1205 naslova, odnosno 1841 knjigu. Uz to u digitalnoj knjižnici se nalazi 367 knjiga.

III. Izdavačka djelatnost

Prema odobrenom programu za izdavačku djelatnost, u 2014. Centar je objavio 6 knjiga, a 5 knjiga je pripremljeno za tisak ili je priprema za tisak bila pri završetku:

Seriya Dokumenti - Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.:

- knjiga 15: *Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (siječanj-travanj 1995.)*, ur. Mate Rupić – Ilija Vučur, Zagreb, veljača 2014.
- knjiga 16: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-travanj 1995.)*, ur. Josipa Maras Kraljević – Janja Sekula Gibač, Zagreb-Slavonski Brod, srpanj 2014.
- knjiga 17: *Dokumenti vojne provenijencije „RSK“ (svibanj-listopad 1995.)*, ur. Julija Barunčić Pletikosić – Petar Mijić; u tisku

Seriya Memoarsko gradivo: Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.:

- knjiga 8., *Operacija "Maslenica" – sjećanja sudionika (prilozi za istraživanje oslobodilačke operacije "Gusar" / "Maslenica")*, Tomislav Šulj – Vladimir Brnardić, Zagreb, studeni 2014.
- knjiga 9., *HVO u obrani Sarajeva*, Slavko Zelić, Zagreb, studeni 2014. (suizdavaštvo s Hrvatskim dokumentacijskim centrom Domovinskog rata u BiH)
- *- knjiga (9a), *Rat u oazi mira*, Anton Crnković, Delnice, studeni 2014. (suizdavaštvo s gradom Delnice)
- knjiga 10., *Braneći riječni grad – sjećanja zapovjednika Policijske postaje Metković na Domovinski rat u dolini Neretve 1990./1992.*, Petar Bezer – u tisku.

Fotomonografije:

- Martin Grgurovac, *Vinkovci i okolica – ratne devedesete*, listopad 2014. (dvojezična: hrvatsko-engleski jezik; u suradnji s „Privlačica” Vinkovci)

Knjige, znanstvene i stručne studije, zbornici radova:

- Mujo Begić, *Genocid u Prijedoru – svjedočenja* – u tisku
- Ivan Pokaz, *“Oluja” – odgovor na “strategiju realne prijetnje” (pregled i raščlamba vojne situacije u RH i BiH u razdoblju od 1991. do 1995. u kontekstu operacije “Oluja”)* – u tisku
- Ana Holjevac Tuković, *Mirna reintegracija Hrvatskog Podunavlja* – u tisku.

O sadržaju pojedinih knjiga:

1-2) Dokumenti „RSK“ (knjige 15 i 16)

Dokumenti vojne provenijencije 'Republike Srpske Krajine' (siječanj-travanj 1995.) i *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-travanj 1995.)*, petnaesta i šesnaesta su knjiga u seriji koju je pod naslovom „Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti“, od 2007. počeo objavljivati Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje Centar). U knjizi su predstavljeni dokumenti iz arhivskog gradiva „Republike Srpske Krajine“ (RSK) koji se čuvaju u Centru i drugim arhivskim ustanovama u Republici Hrvatskoj. Objavljeni su kronološkim slijedom s potrebnim znanstvenim aparatom, a obuhvaćaju razdoblje prve polovice 1995. godine. Svi navedeni dokumenti prepisani su, a njihovi originali ili preslike originala u posjedu su Centra. Prilikom prijepisa dokumenata izvršene su nužne transkripcije radi njihove bolje čitljivosti.

Dakako, dokumenti u spomenutim knjigama pokazuju stajališta njihovih stvaratelja i zahtijevaju posebnu kritičku raščlambu koja bi ukazala na neobjektivno i netočno navedene podatke u njima. Primjerice, u knjizi 15 navod da je Vatikan "najveći neprijatelj Srba", a da su Hrvati samo „prljavi izvršioци monstroznih planova njihova jezuitskog reda“ (dok. 10) ili u knjizi 16 tvrdnja da su Srbi „najdržavotvorniji narod na Balkanu“ i da je „hrvatska država iz Drugog svjetskog rata i danas uzor generalu Tuđmanu“ (dok. 14), da je u Hrvatskoj samo 1994. bilo „prekršteno preko 20.000 Srba“ (dok. 35) i drugi dokumenti. U dokumentima u knjizi 16 je i podatak da se jedan od zastupnika u „Skupštini RSK“, Savo Krnić, javno pohvalio da je „sticajem okolnosti ukrao u Statističkom zavodu Hrvatske jednu debelu knjigu s popisom stanovništva u Austrougarskoj iz 1857. godine“, na što je zaradio „aplauz“ nazočnih skupština (dok. 35).

Dokumenti u knjizi 15 pokazuju da je početkom 1995. napravljen prijedlog „Plana uporabe Srpske vojske Krajine“ u očekivanom sukobu s Oružanim snagama Republike Hrvatske, jer je „zbog novonastale vojno-političke situacije“, postojeći „Plan uporabe SVK“, koji je stupio na snagu krajem 1993., postao „neadekvatan“, pa ga je trebalo „postaviti na realnije osnove i u više varijanti“ (dok. 1). U Planu je istaknuta „izuzetna potreba za težišnom orijentacijom na varijanti upotrebe koja se bazira na mogućnostima SVK bez značajnijeg oslanjanja na pomoć Vojske Jugoslavije i Vojske Republike Srpske“, što „ne isključuje i varijante u kojima bi se odbrana RSK ostvarivala u sadejstvu i kroz zajedničko učešće u borbenim dejstvima sa VJ i VRS“. Stoga je Plan upotrebe napravljen u tri varijante. Jedna, „prema postojećem Planu upotrebe, koji uvažava obaveze Vojske Jugoslavije (VJ) po Vensovom planu“, predviđa „angažovanje jedinica VRS na prostoru RSK“. Druga, prema autorima Plana najvažnija, planira „upotrebu SVK bez većeg oslanjanja na VJ i VRS“, a treća varijana predviđjela je „realnu moguću upotrebu VJ i VRS, kao pomoć SVK u agresiji Hrvatske vojske sa radikalnim ciljem“.

Dotadašnji Plan upotrebe bio je osmišljen kao „Plan za odbranu srpskih zemalja (SRJ, RS, RSK)“ i predviđao je značajno sudjelovanje VJ i VRS u slučaju napada hrvatskih snaga na „RSK“, no u uvjetima kakvi su bili početkom 1995. to nije bilo realno očekivati. Glavna zamjerka dotadašnjem Planu bila je što je „raspored i grupisanje snaga SVK imalo linijski karakter, tako da su raspoložive snage posele položaje u dodiru sa neprijateljem, a brigade, korpusi i GŠ SVK nisu raspolagali sa snagama, koje bi posedale dubinu teritorije“. Uz to što je onemogućilo izvođenje obrane po dubini i izvršavanje bilo kakvog manevra snagama po liniji bojišta i dubini, kao najveća slabost postojećeg rasporeda i grupiranja snaga navedena je i mala mogućnost izvođenja aktivnih djelovanja. Kao problem navedena je i „vidna fizička nepovezanost između jedinica SVK (odvojenost 11. i 18. K)“, uvjetovana odvojenošću istočne Slavonije od ostalih djelova RSK. Naglašena je potreba za „makar minimalnim rezervama“ s kojima bi se moglo utjecati na tijek borbenih djelovanja. Novi Plan predviđao je obranu „teritorija i integriteta RSK“, ali i aktivno djelovanje te protuudar, s „težištem na prekidanju veze i komuniciranja Gorskog Kotara i Dalmacije“.

U planu se navodi da bi „ukupan odnos u ljudstvu“ između HV-a i SVK bio „1,4:1 u korist HV (100.000 : 69.000 vojnika)“, te da „odnos u tenkovima iznosi također 1,4:1 (425:301), a u oklopnim transporterima 2:1 (223:111). U minobacačima od 60 do 120 mm navodi se odnos 1:0,3 u korist SVK, a HV „najveću prednost ima kod PAR 6,5:1 i kod haubica 155 – 5,5:1“ te „značajnu prednost kod vbr 2,6:1 i, u istom iznosu, kod topova 130 mm“. U Planu je navedeno da bi rat s HV-om mogao trajati 25-35 dana, u dvije etape, a proračunato je što bi SVK trebala imati za 30 dana rata, a što trenutno nedostaje (za OMJ, artiljeriju i pješačko naoružanje).

Potrebe za streljivom za svoje oružane snage RSK je pokušala riješiti i pokretanjem vlastite proizvodnje. Tako dokumenti u ovoj knjizi pokazuju da je početkom 1994. godine u MOL-u

(Teslingrad) i TVIK-u (Knin) počela serijska proizvodnja mina 120 mm, te da je ukupno u prošloj godini isporučeno oko 10.000 komada, iako se proizvodnja odvijala veoma otežano i uz angažiranje svega 30% proizvodnih kapaciteta (dok. 29). Kao posebna inovacija naveden je „prototip raketnog sistema za lansiranje avio bombi od 100 do 250 kg, koje je razvilo i proizvelo DP BANIJAMETAL – Dvor na Uni, u saradnji sa Vazduhoplovno-tehničkim opitnim centrom /VOC/ i Vazduhoplovno-tehničkim institutom, uz suglasnost i finansijsku podršku MO RSK“. Razvoj i proizvodnja trajali su tri i pol mjeseca, a ispitivanja s probnim gađanjem izvršena su na poligonu Slunj. Sistem raketnog lansera avio bombi namenjen je za neutralizacije i uništavanje važnih i većih ciljeva na daljinama do 85 km. Postojeći, jedini, lansirni uređaj s postoljem s 3 lansirne rampe, bio je smješten na vozilu TAM-150 i nalazio se u 39.K/21.K (bojevu grupu sačinjavale su avio bombe od 100 do 250 kg i raketni motori grad 122) (dok. 29).

Početak 1995. „Ministarstvo odbrane RSK“ uputilo je informaciju Ministarstvu odbrane SRJ u Beogradu, naglasivši da „MO RSK bez pomoći saveznog Ministarstva odbrane i Generalštaba Vojske Jugoslavije nije u stanju mnogo da učini“ (dok. 2). Činjenicu da je SVK bila ovisna o pomoći Jugoslavije, odnosno Srbije, potvrđuje i „Informacija GŠ SVK načelniku Generalštaba VJ, general-pukovniku Momčilu Perišiću, iz ožujka 1995., u kojoj mu se zahvaljuje na podršci i dosad pruženoj pomoći SVK“ (dok. 105). Suradnja vodstva Srba iz RSK, RS i SRJ nastavljena je i u prvoj polovici 1995. godine. O tome svjedoči i „Izvešće Glavnog štaba SVK Slobodanu Miloševiću, Milanu Martiću i Momčilu Perišiću“, iz travnja 1995., o aktivnostima hrvatskih snaga, stanju u zapadnoj Bosni, stanju morala u jedinicama, kadrovskoj problematici i odnosima s UNPROFOR-om u prvom tromjesečju 1995. godine (dok. 125).

Uz gubitak teritorija u RSK, nezadovoljstvo stanovnika RSK izazivali su gubici u ljudstvu u borbama na području BiH. O tome govori i „Zahtjev Skupštine općine Petrinja Ministarstvu odbrane RSK“ početkom ožujka 1995. za raščlambom događaja na ratištu u Zapadnoj Bosni, gdje je petrinjska brigada imala velike gubitke (od studenog 1994. do veljače 1995. brigada je imala 5 poginulih i 26 nestalih boraca) (dok. 80).

U jednom Izvešću, između ostaloga, navodi se da je od „01.01. do 10.04.1995. godine SVK imala 41 poginulog, 39 ranjenih i 28 nestalih“, uglavnom u jedinicama angažiranim u BiH po planu „Pauk“. Upozorava se na loše sigurnosno stanje „u jedinicama SVK i na području RSK“, kojem „doprinosi i nefunkcionisanje vojnih sudova i civilnog pravosuđa koje ne preduzima represivne mere prema nosiocima neprijateljske delatnosti, kriminala, šverca i dr.“ (dok. 125).

Dokumenti pokazuju da je u oblasti obrane „RSK“ najznačajniju poziciju imao Vrhovni savet odbrane, čiji su članovi prema Ustavu: „Predsednik Republike, Predsednik Vlade, Komandant Vojske, Ministar odbrane i Ministar unutrašnjih poslova“. Kao glavni problem u djelovanju Ministarstva obrane, uz nedostatak finansijskih sredstava, naveden je nedovoljan broj stanovništva sposobnog za popunu „i vojne i radne obaveze“, te „izdužen položaj teritorije i 'dvostruki obuhvat' od strane neprijatelja, koji zahtevaju izuzetno naprežanje od sastava SVK i velik broj v/o (vojnih osoba) na linijama razdvajanja, fronta i dodira“.

Nedostatak ljudstva za potrebe SVK, koji je nastao i iseljavanjem stanovništva s prostora SVK, o čemu svjedoče i dokumenti u ovoj knjizi (dok. 107), pokušao se nadoknaditi „Zapovješću za prikupljanje dobrovoljaca i vojnih obveznika s teritorija RSK na području SRJ, njihovo dovođenje, opremanje, obuku i raspoređivanje u postrojbe SVK s ciljem ojačanja obrane teritorijalnog integriteta RSK“ (dok. 99). Istodobno se navodi da su „mnogi kadrovi podlegli agresivnoj propagandi RH i napustili RSK i 'snašli se' u Srbiji ili inostranstvu, te da su mnogi uplašeni i ne smeju da se vrate“.

Probleme s kojima se suočavalo Ministarstvo odbrane RSK ilustrira i činjenica da je mjesečna plaća boraca u ratnoj jedinici, koja iznosi „100 dinara“, u prosjeku bila manja „od ukupnih primanja čistačice (bez radnog staža) u državnim organima RSK“, te zaključak da mnogim vojnicima nije osigurana redovna zamjena, a povremeno čak ni „svi redovni obroci ishrane“, te da nose „poderane uniforme i obuće“. Nestašica materijalno-tehničkih sredstava u RSK očituje se i u podatku da u jedinicama SVK ima 10, 20 ili čak 30% (ovisno o dokumentu) vojnika, koji se „nalaze na položaju u civilnoj odeći i obući“ te da „nedostatak odeće i obuće čini veliki problem svim nivoima komandovanja jer ih nisu u stanju da reše“ (dok. 81).

Prema podacima iz izvješća, financijsko stanje u MO RSK krajem 1994. bilo je takvo da je moglo zadovoljiti samo 20% stvarnih potreba odbrane, što je dovelo do „značajnog pada nivoa svih vrsta materijalnih rezervi, kao bitnog preduslova za pouzdano funkcionisanje odbrambenog sistema RSK, posebno rezervi hrane, goriva i municije kao 3 ključna faktora odbrane“ (dok. 29). U siječnju 1995. je navedeno da je „zbog specifičnog geostrateškog položaja RSK“ neophodno stvoriti rezervu ključnih artikala ishrane za najmanje 3 mjeseca rata, a da trenutne rezerve iznose, u prosjeku 10 dana, a nekih osnovnih artikala, kao što je brašno, svega 2 dana“. Kao primjer je naveden i podatak da „SVK u svom sastavu ima oko 5000 borbenih i neborbenih vozila“, što za samo jedno punjenje rezervoara iznosi oko 600.000 l D-2, a da su trenutne „zalihe pogonskog goriva dovoljne za jedan dan vođenja rata“. Situacija se nije promijenila ni početkom veljače (dok. 42). Nestašica goriva bila je tolika da je vojna policija imala „problem privođenja okrivljenika i svjedoka“ (dok. 59). U prilog zaključku o lošem financijskom stanju govori i usporedba da je po jednom vojniku SVK (uvažavajući prikazano brojno stanje SVK) utrošeno 1,2 dinara na dan, a da se u Vojsci Jugoslavije (koja „nema“ ratnih djelovanja i mobilizaciju) troši 5 dinara po danu (dok. 42).

O razini morala u SVK govori podatak o „velikom broju dezertera“, o „čestim pojavama krađa i profiterstva koje postojeći vojni i civilni pravosudni organi nisu u stanju sankcionirati“ (dok. 10), o „švercu s muslimanima i pripadnicima 5. korpusa (dok. 10) i o švercu u zapadnoj Slavoniji nakon otvaranja autoceste (dok. 23, 124). Čak se navodi da „kriminal poprima atribute kolektivnog“, te da je to „prema mišljenju stručnjaka, za jedan narod opasnije od kuge“ (dok. 10). Na razinu morala utjecala je i činjenica da „ekonomski status boraca i njihovih familija nije riješen, da privreda slabo i malo radi, a da je sve veći broj ljudi koji odjednom raspolazu ogromnim novcem i moći, iako se do jučer za njih nije znalo“ (dok. 16). Niska razina morala dijela pripadnika SVK očituje se u „Informaciji 24. pješadijske brigade SVK“ u kojoj se upozorava na kukavičluk, jer se „već nekoliko puta ranjeni i nemoćni borci ostavljaju na milost i nemilost neprijatelju“, a radi opravdavanja se izmišljaju podaci o napadima neprijateljskih snaga u znatno većem broju od onoga koji je bio na terenu (dok. 74). Stradanje pripadnika SVK u vlastitim minskim poljima pokazuje nedostatak discipline. Primjerice, u 31. pbr SVK, od 1991. do 1994. „od minskih eksplozija stradalo je 67 v/o (19 poginulih i 49 ranjenih) (dok. 12). O razini discipline, ali i obučenosti i rukovanja naoružanjem, govori podatak iz Glavnog štaba SVK da je SVK u 1994. godini imala 777 izbačenih iz borbe, a da je od toga oko 60% izbačeno izvan sudjelovanja u borbi („od 264 poginula, u borbi je poginuo 91 ili 34%, van borbenih dejstava 173 ili 66%, a od od ukupno 108 povređenih u 1994. samo je u borbenim dejstvima 4 povređeno ili 3,6%, a van borbenih dejstava 104 ili oko 96%) (dok. 56).

No, „usprkos svemu“, vjerovalo se da se „moral ipak održao na jednom pozitivnom nivou“ te da je „pored svih objektivnih i subjektivnih teškoća spremnost za izvršenje zadataka na zadovoljavajućem nivou“ (dok. 16, 31). Tomu u prilog govori i podatak o uspješno provedenoj mobilizaciji 19. studenoga 1994., u kojoj je „planirano i pozvano 38620 v/o, a odazvalo se 35665

v/o ili 92%“. Nije se odazvalo „2955 v/o ili 8%“, a kao razlozi neodaziva navedeni su: „239 bolesnih, 1323 odsutni i nepoznata adresa, 864 neopravdano, 529 su ostali razlozi“ (dok. 41).

Dokumenti u knjizi pokazuju da je SVK, na temelju prikupljenih obavještajnih podataka, očekivala napad HV-a na zapadnu Slavoniju u prvoj polovici siječnja (dok. 8), te u drugoj polovici ožujka na cijelom području „RSK“ (dok. 4). Prema planovima obrane 7. Korpusa SVK može se zaključiti da je SVK napad Hrvatske vojske na Knin očekivala iz smjera Drniša i Sinja, odnosno Vrlike (dok. 48). Jednako tako, dokumenti potvrđuju da je djelovanje hrvatskih snaga na Dinari i pokretanje operacije „Zima '94“ (krajem studenoga 1994.) prouzročilo zastoje u napadnoj akciji srpskih snaga na Bihać, jer se dio postrojbi SVK i VRS morao prebaciti prema Grahovu i Glamoču (dok. 9).

U „Direktivi o upotrebi Srpske vojske Krajine“ iz veljače 1995. procijenjeno je da „HV ima mirnodopsko brojno stanje oko 60.000 vojnika, podoficira i oficira sa mogućnošću narastanja snaga do oko 150.000, da je vojska organizovana u 3 vida, od čega Kopnena vojska čini okosnicu, da od sredstava raspolaže sa oko: 450 tenkova, oko 150 drugih oklopnih sredstava, oko 1100 art. oruđa, oko 80 oruđa za protuoklopnu borbu, oko 600 oruđa za protuzračnu obranu, oko 8 lansera za rakete zemlja-zemlja, 2 eskadrile borbenih aviona, 2 eskadrile helikoptera MI-8 i MI-24, da je Ratna mornarica organizovana u flotu i raspolaže sa 2 raketne topovnjače, 2 raketna čamca i naoružanim gliserima“. Prema Direktivi, očekivalo se da će HV napasti na RSK s „do 4 operativne grupe jačine 3-5 gardijskih brigada, 1 laka jurišna brigada, 1 samostalna gardijska bojna, 12 brigada HV (rez. sastava), 2 samostalne bojne HV i 2-3 domobranske pukovnije, sa oko 35.000 ljudi, 150 tenkova, 70-80 oklopnih transportera, 2 art. brigade i 1 raketni divizion zemlja-zemlja, da bi s „ostalim snagama organizovao i izvodio odbrambenu operaciju sa težištem u Istočnoj Slavoniji, prostoru Sisak, Karlovac, Zagreb i Ravnim Kotarima“, a da bi „vazduhoplovnu podršku vršio sa oko 20 borbenih aviona, 5 borbenih helikoptera MI-24, 12 transportnih helikoptera MI-8 i izvesnim brojem aviona AN-2“. Procijenjeno je da bi agresija Republike Hrvatske na Republiku Srpsku Krajinu, verovatno bila izvedena u tri faze: „Prva faza – psihološka operacija; Druga faza – odbrambena operacija sa aktivnim dejstvima sa ograničenim ciljem i Treća faza – napadna operacija sa radikalnim ciljem“ (dok. 78).

Uz informacije o mogućim datumima napada hrvatskih snaga, u knjizi se navode i dobivene obavještajne informacije iz „stranih“ izvora, koje govore o snazi i mogućnosti Hrvatske da napadne „RSK“. Primjerice, u siječnju 1995. UNPROFOR je procijenio da Hrvatska „ne raspolaže adekvatnim vojnim snagama da jednovremeno izvodi ofanzivna dejstva prema svim sektorima (unpa-zonama), jer bi se pojačavanje vojnih efekativa prema eventualno izabranom sektoru direktno odrazilo na postizanje vojnih ciljeva prema ostalim sektorima“ (dok. 13). Jednako tako, i obavještajne informacije „Odjeljenja za obavještajne poslove GŠ SVK“ iz sredine ožujka 1995. govore su da „prema američkim vojnim procenama, bez obzira na trenutnu opremljenost i brojno stanje hrvatske i muslimanske strane u sukobu, ne postoje nikakvi ozbiljniji pokazatelji da bi te dve strane imale realnu šansu da nanesu ozbiljniji poraz srpskoj strani na bilo kom delu fronta, niti postoje ikakve garancije da bi se političkim sredstvima mogla uspešno sprečavati Srpska protivofanziva, koja sigurno ne bi izostala“. Ipak, potvrđeno je da su snage HV-a izbile na planinu Dinaru, odakle imaju odličan pregled područja Vrlike i Knina (dok. 98).

O hrvatskim i bošnjačko-muslimanskim snagama u BiH govori „Direktiva Vrhovne komande oružanih snaga Republike Srpske“, iz ožujka 1995. godine. U njoj se navodi da je „tzv. ABiH organizovana u 6 korpusa (112 brigada i 45 samostalnih bataljona – diviziona), brojnog stanja oko 270.000 vojnika, da raspolaže sa oko 120 tenkova, 80 oklopnih transportera, 340

artiljerijskih oruđa, 90 VBR-ova, 230 LRL, 1800 minobacača, 450 PAT-ova, 700 PAM-ova, 200 PAR („Stinger ili Strela 2M“), 370 POR, 16 transportnih helikoptera i 17 sportsko-poljoprivrednih aviona“.

Za HVO se navodi da „ni jedan vojnički cilj nije u mogućnosti da ostvari bez direktnog učešća i podrške HV“, a da je organiziran „u 4 zborna područja (4 gardijske br, 32 domobranske pukovnije i 4 samostalna bataljona – divizion), brojnog stanja oko 60.000 vojnika, da raspolaže sa oko 70 tenkova, 40 oklopnih transporter, 140 artiljerijskih oruđa, 30 VBR-ova, 750 minobacača, 270 PAT-ova, 60 PAR („Stinger i Strela 2M“), 200 POR i 12 transportnih helikoptera“.

Uz to, procijenjeno je da će HV nastaviti s djelovanjem na grahovskom i glamočkom pravcu u slučaju „ocene da nije moguća mirna reintegracija RSK u sastav NDH, a sa ciljem da Kninsku Krajinu odsecanjem dovedu u nepovoljan operativni položaj“. Također, u Direktivi je planirano da će „komanda Drinskog korpusa, za slučaj odlaska snaga UNPROFOR-a iz Žepe i Srebrenice, isplanirati operaciju pod nazivom „Jadar“, sa zadatkom razbijanja i uništenja muslimanskih snaga u ovim enklavama i definitivnog oslobađanja Podrinja“. Također, planirano je „do polovine marta 1995. godine, u dogovoru sa komandom HK i SRK, isplanirati operaciju „Zvijezda – 95“ sa zadatkom oslobađanja srpskih prostora u enklavi Goražde i svođenja enklave na veličinu zaštićene zone od 3 km od centra grada, kao i definitivnog vojničkog poraza muslimanskih OS i otklanjanja bilo kakve mogućnosti za spajanje sa snagama na Igmanu i Bjelašnici“.

Osim toga, navedeno je da „u dogovoru sa HK i 1. Gmtbr, do polovine marta 1995. godine, treba isplanirati operaciju pod nazivom „Lukavac-95“ za vraćanje izgubljenih položaja na Igmanu, Bjelašnici i Treskavici, i stvoriti uslove za produžetak napada ka Ivan Sedlu. Navodi se i da „na s/z i j/z delu ratišta (u rejonu Vogošća i Trnova) u stalnoj gotovosti treba imati po jedan gotov bataljon za brzu intervenciju na ugroženim pravcima i kao nosioce b/d u z/o korpusa“, te da „strategijsku operaciju „Prozor-95“ treba realizovati po završetku operacija „Sadejstvo-95“, „Zvijezda-95“ i „Lukavac-95“ (dok. 88).“

Dokumenti iz spomenute knjige broj 15 pokazuju da je na unutarnjopolitičkom planu u RSK prijemor izazvalo otvaranje autoceste u zapadnoj Slavoniji, koja je prolazila UNPA zonom, odnosno okupiranim dijelom RH. Iako je autocestom stizala roba i gorivo iz SRJ, bez koje „RSK“ dugoročno nije mogla opstati, Srbe na tom području i njihovo vodstvo smetao je uvjet da na toj dionici ne mogu imati oznake „RSK“ i „državnu zastavu“ (dok. 15). Jednako tako, ni „pregovori o ekonomskim pitanjima sa RH, otvaranje auto-puta, naftovoda i najavljeno otvaranje željezničkog saobraćaja kroz RSK nisu naišle na odobravanje stanovništva“, jer se to shvaćalo kao „politika mirnog povratka Krajine u sastav Hrvatske, koju je vodio predsjednik Vlade RSK Borislav Mikelić po direktivama S. Miloševića“ (dok. 23).

Prema obavještajnim podacima „Odeljenja bezbednosti Glavnog štaba SVK“, najavljeno otkazivanje mandata UNPROFOR-a na području, kako se u dokumentu navodi, „bivše Hrvatske“, izazvalo je „znatno uznemirenje i strah među stanovništvom i borcima u RSK“. Prevladavao je strah da se u novom srpsko-hrvatskom ratu „RSK neće moći oduprijeti novom napadu HV zbog lošeg rukovodstva u Krajini i stanja u Vojsci“, a pomoć sa strane se nije očekivala „u meri koja bi zadovoljavala“ (dok. 23). Početkom siječnja međunarodna zajednica ponudila je Plan Z4 za političko rješenje sukoba u Hrvatskoj, koji je Srbima na području Hrvatske na kojem su imali apsolutnu većinu stanovništva garantirao najviša etnička prava, gotovo državu u državu, no vodstvo RSK je taj plan odbilo. Vodstvo „RSK“ nije htjelo pristati

na nikakvu ponuđenu autonomiju, nego samo na samostalnu državu, o čemu svjedoče i dokumenti u ovoj knjizi (dok. 27).

Prema podacima „Udruženja boraca RSK“ iz veljače 1995., u slučaju napada HV-a na RSK, Udruženje boraca Republike Srbije i udruženje iz Kosova i Metohije uputili bi u pomoć RSK oko 13.000 dragovoljaca (dok. 44). „Predsjednik RSK“ Milan Martić sudjelovao je 10. veljače 1995. u Kninu na „referisanju o borbenoj gotovosti SVK“, kojim je „rukovodio Komandant GŠ SVK“ general-major Milan Čeleketić. Martić je poručio „starešinama SVK“ da se u 1995. godini očekuje „agresija hrvatske vojske“, koju SVK mora dočekati spremna, jer će to biti „presudna bitka, ne samo za RSK, nego za celokupan srpski narod“. Pritom je zaključio: „Rat između RH i RSK mora se završiti pobjedom jedne i porazom druge strane. Dok se to ne desi, rat se neće i ne može završiti.“ Poručio je da će, „ako situacija bude zahtevala svekoliki srpski narod braniti Krajinu“ te da je „hrana, municija i ljudstvo, kao pomoć za SVK garantovana“, a da će „pružanje pomoći ići tako da se SRJ otvoreno ne uključi u rat“. Najavio je da će se u slučaju hrvatskog napada „dejsstvovati po čitavom prostoru Hrvatske“, jer SVK nitko ne može „sprečiti da tuče po Zagrebu, Osijeku, Vinkovcima, Zadru, Karlovcu, Splitu...“. Uvjeren je da „Hrvatska može biti rasečena i time bi sa njom rasčistili za sva vremena“, te da bi „u slučaju pobjede SVK bilo gotovo sa Hrvatskom“ i da je to za RSK „najkraći put za međunarodno priznanje i ujedinjenje u jedinstvenu srpsku državu“ (dok. 45). Na kraju „referisanja“ zaključeno je da je „u 1994. godini rast borbene gotovosti rastao sporije i stagnirao u odnosu na ubrzani rast borbene gotovosti Hrvatske vojske, da su zaostajanja karakteristična u opremanju savremenim borbenim sistemima, posebno u artiljeriji velikog dometa i avijaciji“, da je „u odnosu na potrebe i opasnosti kojima je izložena RSK borbena gotovost na nivou koji garantuje uspeh samo uz krajnje naprezanje i korišćenje svih raspoloživih mogućnosti SVK i resursa države“, da popunjenost SVK „starešinskim kadrom, posebno aktivnim podoficirima i oficirima iznosi samo 26%“ te da „broj vanrednih događaja (275) i broj izbačenih iz borbe bez učešća u borbenim dejstvima (493 ili 63% od ukupnog broja izbačenih) krajnje negativno utiče na ocenu stanja morala u SVK“ (dok. 64). Istodobno je donesena „Odluka o proglašenju stanja neposredne ratne opasnosti u Republici Srpskoj Krajini“ (dok. 64).

Dokumenti navedeni u knjizi 15 pokazuju da je političko i vojno vodstvo RSK odbilo Plan Z-4 jer „se svodi na to da je RSK sastavni dio RH“ i da RSK ne može dobiti ništa više od autonomije (dok. 49). Ono je i dalje isticalo da je „RSK tradicionalni srpski prostor“, da „sadašnje generacije imaju istorijsku šansu i odgovornost da konačno reše srpsko nacionalno pitanje“, da će „ono biti rešeno formiranjem jedinstvene srpske države“, te da „ako se ova prilika propusti, sledeća se verovatno neće više ukazati“ (dok. 53). O nastavku politike stvaranja države u kojoj će živjeti svi Srbi, svjedoči i čestika „Komande 39. korpusa SVK“ povodom Uskrsa, u kojoj se navodi da se „ovogodišnji praznik Hristovog vaskrsenja dočekuje sa iskrenom željom i nadom da on za Srpski narod RSK i RS bude početak mira, ispunjenja vekovnih težnji za jedinstvenom Srpskom državom“ (dok. 138). O svim važnijim događajima ili mogućim ugrozama, primjerice u slučaju „masovne mobilizacije u Hrvatskoj“ obavijest je istodobno išla Glavnom štabu Vojske Republike Srpske, Glavnom štabu Srpske vojske Krajine i Generalštabu Vojske Jugoslavije (dok. 19).

Među dokumentima u ovoj knjizi, zanimljiv je prijepis razgovora s predstavnicima Instituta za strateške studije iz Grčke, 18. veljače 1995., u kojem je navedeno da je „RSK organizovala kompletan narod za odbranu“ te da „radnu obavezu izvršavaju i žene i omladina mlađe dobi“. Kao prednost SVK u slučaju novog sukoba s HV-om, istaknuto je da „Hrvati dobro znaju da je ovo srpska zemlja i da će Tuđman naći malo ljudi koji su spremni izgubiti glavu zbog tuđe

zemlje, da on ima i plaćenike, kojima pokušava nadomjestiti svoje nedostatke, te da ne može imati više od 50.000 ljudi da napadne Krajinu“. Spomenuti podaci u koliziji su s podacima iz prije navedenoga Plana.

Predstavnici Grčke navodno bi bili radosni da „Krajinska vojska postigne uspjehe što se tiče rata“, jer „Grci imaju interes da se na ovim prostorima situacija završi u srpsku korist“, te da bi na obuku kadeta u Grčku mogli ići kadeti iz „RSK“, ali samo „kao vojni kadeti iz SRJ, što se može vrlo lako učiniti“. Glede nabavke oružja, jedan od njih ponudio se za posrednika jer ima „dobre privatne kontakte sa privatnim firmama koje prodaju oružje“ (dok. 60).

Između ostaloga, dokumenti u ovoj knjizi pokazuju da je došlo do sukoba Borislava Mikelića, predsjednika Vlade RSK i Rade Tanjge, ministra obrane, s predsjednikom RSK Milanom Martićem, da postoje određene kriminalne aktivnosti te da ishod toga sukoba ovisi o vojnim i političkim vlastima u Beogradu (dok. 75), da je srpska strana kršila odredbe Zagrebačkog sporazuma o razoružanju i da je određeno teško naoružanje i oklopništvo držala skriveno (primjerice, dio tehnike Tenkovske čete, „sakriven u reonu 1. pb., 50. pb, 15. korpusa SVK) (dok. 46), te da je bilo incidenata „nekih ljudi iz RSK“ prema pripadnicima UN-a i da su nestajali automobili UN-a, posebice u sektoru Sjever (dok. 54). U dokumentima u knjizi spominje se i ubojstvo zapovjednika HVO-a u Bihaću Vlade Šantića, od strane pripadnika 5. korpusa ABiH (dok. 98, 109), koje je prijetilo pogoršanju odnosa između Hrvata i Bošnjakamuslimana na području Cazinske krajine.

Dokumenti na kraju knjige govore o otvaranju autoceste kroz okupirano područje zapadne Slavonije. Mogućnost da stanovnici s toga područja dođu na slobodni dio RH dovela je do potencijalne opasnosti od sukoba. Jedan od incidenata bio je povod za oslobodilačku operaciju Oružanih snaga RH u zapadnoj Slavoniji. U dokumentima RSK navodi se „da je 28. travnja 1995. u 19.25 časova na benzinskoj pumpi 'Slaven' u Novoj Gradišci sa tri uboda nožem usmrćen vojni obveznik na bolovanju Blagojević Nedeljka Tihomir iz Smrtića (rođen 1970.)“, a da ga je ubio prognanik koji je do 1991. živio u Gornjim Bogićevcima. Potom je brat pokojnika Mile Blagojević s grupom istomišljenika krenuo ka Dubovačkom nadvožnjaku i pored patrole MUP-a „sišao na autoput, nasilno zaustavio dva vozila, Z-101 i RENO 4, i zarobio troje putnika koje su držali na nišanu sa otkočenim puškama“. U međuvremenu su jedinice SVK zaposjele položaje u punoj borbenoj gotovosti, a u večernjim satima 28. travnja 1995. sve jedinice 18.K stavljene u stanje pune borbene gotovosti.

Oko 23,10 sati „u visini Donjih Okučana iz mraka su ispaljena 3-4 rafala“ na kolonu vozila koja su se kretala autocestom. Pritom su pogođena tri vozila (audi, golf i kombi). Vozač audija „ugasio je svjetla i nastavio se kretati prema Novoj Gradišci“, a prema izveštaju MUP-a Hrvatske u vozilu je ubijena jedna osoba. U „golfu“ su se nalazile dvije osobe, a jedna od njih je pogođena s „dva hica u glavu i podlegla povredama u bazi UNPROFOR-a 'Pustara', a druga je zadržana“. U kombiju je bilo osam osoba, od kojih su dvije odmah usmrćene, a jedna je prilikom prevrtanja zadobila teške tjelesne povrede od kojih je preminula. Jedna osoba prebačena je u bolnicu Gradiška, tri su prošle bez većih povreda („ugruvane su“), a jedna bez povreda. Potom se Mile Blagojević povukao s autoceste i pustio tri taoce, koji su odvedeni u KPD Stara Gradiška.

Sljedeći dan, 29. travnja 1995., oko 17,00 sati, na prijelazu sela Dragalić razmijenjeno je pet Hrvata koje je srpska strana držala kao taoce, za tijelo poginulog Tihomira Blagojevića. Potom je, prema dogovoru sa UNPROFOR-om, nakon ispunjenih zahtjeva hrvatske strane autocesta trebala biti otvorena za saobraćaj, ali je „predsjednik RSK“ Milan Martić naredio da se ona do daljnjeg drži zatvorenom, „uz jako fizičko obezbjeđenje“. Uz ubojstva i otmicu civila na

autocesti, to je bio neposredan povod za „Bljesak“ - oslobodilačku operaciju hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji.

Dokumenti u knjizi broj 16 potvrđuju da je velikosrpska politika, odnosno „kričica svi Srbi u jednoj državi“, bila uzrok ratu (dok. 23). To je i razlog zašto prijedlog međunarodne zajednice o mirnoj reintegraciji okupiranih dijelova RH, odnosno rješenju krize davanjem visoke autonomije Srbima u Hrvatskoj na područjima gdje su imali apsolutnu većinu - tzv. Plan Z4, vodstvo RSK (dok. 31), ali i predsjednik Srbije Slobodan Milošević (dok. 35), nisu uzeli ni u razmatranje. Doduše, u navedenim dokumentima, kao razlog njegova odbijanja navodi se i najava hrvatskoga vodstva da neće produžiti mandat UNPROFOR-u u Hrvatskoj.

Vodstvo „RSK“ nije ni pomišljalo na mirnu reintegraciju UNPA zona, zapravo okupiranoga područja Republike Hrvatske. Primjerice, „predsjednik RSK“ Milan Martić je sredinom siječnja 1995. javno poručio da „general Tuđman nije svestan da je na čelu malobrojnog naroda i jedne, još, neuspostavljene državnice, te da je pravo ludilo da u takvoj situaciji želi da krene u rat sa najmnogoljudnijim i najdržavotvornijim narodom na Balkanu i da otkazuje gostoprimstvo Mirovnim snagama“ (dok. 14). Potom je na 1. izvanrednoj sjednici „Skupštine RSK“, 8. veljače 1995., „predsjednik RSK“ Milan Martić poručio da „ne želi novi rat i nova razaranja i da će učiniti sve da do njega ne dođe“, ali da će „bude li trebalo opet ratovati“. Pritom je naglasio da „RSK ne smije prihvatiti koncepciju tzv. mirne reintegracije Krajine u Hrvatsku“, te da bi „život u Hrvatskoj bio gori od svakog rata“ i da bi to značilo „pristati na vlastitu smrt“ (dok. 35). Time je, zapravo, potvrdio opredjeljenje za ratnu opciju. Također, procijenio je da će sljedeći napad Hrvatske „na teritorij RSK imati ograničen cilj, jer je Hrvatska svjesna da nema snage za radikalnu agresiju na RSK“, te da bi se u tom slučaju uvele „kaznene mjere svjetske zajednice protiv Hrvatske, ali i jači angažman Vojske Jugoslavije i Republike Srpske u izvođenju neposrednih borbenih dejstava“. Rekao je da zbog geostrateških osjetljivosti teritorija „RSK više nije u poziciji da izgubi ni pedalj zemlje, a da ga istovremeno ne kompenzujemo na nekom drugom mjestu, a sve usklađeno sa gađanjem strateških ciljeva po dubini hrvatske teritorije, uključujući tu i Zagreb“. Smatra da na taj način Hrvatska ne bi mogla izbjeći rat širih razmjera, u kojem bi „RSK imala punu podršku direktnim angažovanjem Vojske Republike Srpske i Jugoslavije“ (dok. 35).

Vodstvo „RSK“ tražilo je od međunarodne zajednice priznanje postojanja „RSK“ i „četiri nova entiteta sa atributima države na području BiH: muslimanska Bosna i Hercegovina, hrvatska Herceg-Bosna, Republika Srpska i muslimanska Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna“ (dok. 24). Kao temeljni cilj „vanjske politike RSK“ i dalje je isticano ujedinjenje s Republikom Srpskom (dok. 29, 100), a zbog očuvanja stanja izazvanoga okupacijom, vodstvo „RSK“ uglavnom je tražilo da područja pod kontrolom pobunjenih Srba ostanu pod zaštitom mirovnih snaga UN-a te da se politički pregovori „vode na ravnopravnoj osnovi između dva suverena naroda, srpskog i hrvatskog i njihovih država, Krajine i Hrvatske“ (dok. 30, 47).

Politiku vodstva pobunjenih Srba pomagala je i Srpska pravoslavna crkva. Tako su, uz odobrenje srpskoga patrijarha Pavla, episkop Dalmatinski gospodin Longin, episkop Gornjekarlovački gospodin Nikanor i episkop Ključko-petrovački gospodin Hrizostom, prikupljali pomoć za „naoružavanje i odbranu RSK“ među srpskom dijasporom u SAD-u, Kanadi, Australiji i Europi (dok. 31, 32).

Dokumenti u spomenutoj knjizi broj 16 potvrđuju da je srbijansko vodstvo i u prvoj polovici 1995. nastavilo podržavati „RSK“, odnosno da je Savezni sekretarijat za narodnu odbranu SR Jugoslavije plaćao „starešine i starešinski kadar SVK“, jer je to bila „jedinствена srpska vojska“

(dok. 35). General SVK Milan Čeleketić naveo je da je početkom 1995. SVK imala oko 67.000 ljudi, naglasivši „iscrpljenost izvora snabdevanja Savezne Republike Jugoslavije, jer je priznato da je Srpska Vojska Krajine za sve vreme rata crpela municiju i osnovna sredstva iz zaliha bivše JNA i dobivenih sredstava iz Vojske Jugoslavije“ te je izrazio nadu da će „patriota uvek biti i da ih ima“, jer je „srpski korpus veliki“, iako je „SVK nedostajalo 28.000 vojnih obveznika koji su otišli iz RSK“. Primijetio je da „Hrvatska država sistematski i uporno razvija svoje oružane snage koristeći za to sva raspoloživa sredstva“, da su plaće hrvatskih vojnika neusporedivo veće od onih u SVK, da su u Hrvatskoj „vojni invalidi posebno zaštićeni“ za razliku od invalida iz SVK, iako je njihov motiv i dalje bio velik (dok. 35).

Istodobno, uz 67.000 vojnih obveznika, u „RSK“ je tada bilo i „55.000 penzionera“ i „19.800 drugih nosioca, kada je u pitanju invalidsko-boračka zaštita koja se pokriva direktno iz budžeta“, što gospodarstvo „RSK“ nije moglo samo financirati, pa se i u 1995. očekivala znatna financijska pomoć od Srbije (dok. 35).

Kao i u prethodnom razdoblju, i u prvoj polovici 1995. srpske snage iz „RSK“, zapravo s okupiranoga područja RH, sudjelovale su tijekom akcije „Pauk“ u napadima na Bihaćku enklavu u BiH, koja je bila jedna od Rezolucijom UN-a zaštićenih zona u Bosni i Hercegovini (dok. 20, 26, 35, 54, 55). Zbog poraza koje su Srpskoj vojsci Krajine nanijele hrvatske oružane snage, u „RSK“ se postavilo pitanje njene reorganizacije, tako da se i u navedenom razdoblju tražila potpora stvaranju profesionalnih vojnih postrojbi i osiguranje pomoći za obitelji poginulih i nestalih pripadnika SVK (dok. 54, 55). Sustavom obrane bilo je obuhvaćeno cjelokupno radno sposobno stanovništvo „RSK“. Naime, oni koji nisu bili u sastavu „ratnih jedinica“, bili su uključeni u „jedinice radne obaveze i angažovani na izvođenju inženjerskih radova u zonama odbrane jedinica“ te pripremi „objekata za vatreno dejstvo i zaštitu“ i pripremi „čvrstih objekata za istu namenu u svim naseljenim mestima“ (dok. 38). Dakako, i u pripremi evakuacije stanovništva u slučaju napada hrvatskih snaga, o čemu svjedoče i planovi za evakuaciju navedeni u ovoj knjizi (dok. 34, 63, 83).

Izvori pokazuju da pripadnici srpskih snaga nisu prestali maltretirati civilno stanovništvo i preostale Hrvate u „RSK“ ni u prvoj polovici 1995. (dok. 4, 8, 13), zbog čega se nastavilo iseljavanje osoba hrvatske nacionalnosti. Zbog „zahtjeva za iseljenje iz RSK“, za neke od njih zatražena je „operativna provjera“ (dok. 95). Također, kao i u prethodnom razdoblju, nastavljeno je masovno iseljavanje stanovništva iz „RSK“ (dok. 49), što potvrđuje i gore navedeni podatak da je 28.000 vojnih obveznika otišlo iz „RSK“ (dok. 35). Tome u prilog govori i podatak da se, u odnosu na popis iz 1992., broj srpskog stanovništva u Baranji smanjio za 10 posto, „jer su se ljudi iselili isključivo iz ekonomskih razloga – nemaju posla, nemaju od čega da žive“, a da trenutno (siječanj 1995.) ima „oko 800 zahteva za iseljenje srpskog stanovništva iz Baranje, isključivo iz ekonomskih razloga.“ (dok. 53).

Nisu prestali ni problemi s nedisciplinom i dezerterstvom pripadnika srpskih snaga, lošom opremom i malim plaćama, nedostatkom časničkog kadra i streljiva, te krijumčarenjem sirovina (prije svega nafte i benzina) i svakodnevnih potrepština, posebice nakon otvaranja autoceste kroz okupirano područje zapadne Slavonije (dok. 23, 35, 39, 40, 76, 79, 82, 84). Spomenuto stanje krijumčarenja goriva i prolaza na autocesti, dovodilo je i do napetih odnosa između zapovjedništva Srpske vojske Krajine i MUP-a (dok. 81). Nedisciplinu pripadnika srpskih postrojbi potvrđuje i podatak da je na okupiranom području, u UNPA zonama, zabilježen veći broj incidenata naoružanih pripadnika srpskih snaga prema UNPROFOR-u te krađe vozila UN-a (dok. 2). Jednako tako, i među pripadnicima UN-a u UNPA zonama bilo je raznih oblika nediscipline i nevojničkog, odnosno nečasnog ponašanja, čak i konzumiranja droge (dok. 21).

Otvaranje auto-ceste Zagreb - Beograd kroz okupirano područje RH u UN sektoru Zapad, osim što je izazvalo različite reakcije među političarima u „RSK“ i stanovništvom toga područja, postalo je izvor nestabilnosti, pa se pitanje „otvaranja“ ili „zatvaranja“ auto-ceste koristilo u političkom nadmudrivanju unutar „RSK“, ali i prema Hrvatskoj, da bi naposljetku postalo povodom za oslobodilačku operaciju hrvatskih snaga na tom području (dok. 102, 108). Predstavници međunarodne zajednice zahtijevali su da vodstvo „RSK“ nastavi provedbu Gospodarskog sporazuma i tražili su otvaranje, odnosno deblokadu autoceste Zagreb – Beograd (dok. 108), kao i prekid napada na Bihać, te otpočinjanje pregovora s 5. korpusom ABiH i uspostavljanje primirja (dok. 89).

U knjizi navedene sjednice „Skupštine RSK“ i „Vlade RSK“ te drugi dokumenti pokazuju postojanje snažnog unutarnjeg sukoba između „predsjednika RSK“ Milana Martića i „predsjednika vlade RSK“ Borislava Mikelića (dok. 35, 37, 52). U tom sukobu je „predsjednika RSK“ Milana Martića i „ministra vanjskih poslova RSK“ Milana Babića podržala Srpska radikalna stranka, koja je zatražila smjenu predsjednika Srbije Slobodana Miloševića i „predsjednika Vlade RSK“ Borislava Mikelića. Na mitinzima u „RSK“, predsjednik Srpske Radikalne Stranke Vojislav Šešelj nazvao je Slobodana Miloševića „najvećim srpskim izdajnikom ravnim Vuku Brankoviću“, iako priznaje da ga je „ispočetka podržavao i da je imao velike zasluge u odbrani srpskog naroda, ali da sada radi protiv srpskih interesa i da se na vlasti održava uz pomoć tajne policije, KOS-a i ratnih kriminalaca, te da ga čim prije treba smeniti“ (dok. 77).

Kao predsjednik „Vlade RSK“ Borislav Mikelić zastupao je drugačiji pristup provođenju gospodarske politike i razgovora s hrvatskom stranom od „predsjednika RSK“ Milana Martića. Nakon potpisivanja Zagrebačkoga sporazuma 29. ožujka 1994., uslijedilo je nekoliko mjeseci „veoma iscrpnih pregovora na području ekonomskih odnosa“ prije nego što je „njegova vlada“ potpisala 2. prosinca 1994. sporazum o gospodarskim odnosima s Vladom RH, koji je obuhvatio pitanja auto-ceste, naftovoda, vodovodnih sustava i električne energije. Sporazum je potpisan uz suglasnost „Predsjednika RSK i Skupštine RSK“ te uz posredovanje međunarodne Konferencije o bivšoj Jugoslaviji i supredsjednika lorda Davida Owena i Thorvalda Stoltenberga. Potom je 21. prosinca 1994. otvorena autocesta, iako još ne na 24 sata, čime su smanjene stvorene tenzije da će opet doći do otvorenoga rata s Hrvatskom. Nakon toga u funkciju je 25. siječnja 1995. pušten naftovod, iako još nije postignut sporazum o zajedničkoj naftnoj kompaniji, čime je „RSK“ dobila „prve količine naftnih derivata, koje su u velikoj mjeri sanirale već veoma krupne probleme u kojima je s naftnim derivatima bila RSK“. Nastavljene su i aktivnosti oko vodovodnih sustava i dalekovoda te aktivnosti „kao podloga ulaska u pregovore oko mogućeg puštanja pruge Zagreb-Okučani-Brod-Mirkovci-Tovarnik-Beograd“ (dok. 35).

Reagirajući na javno izraženo nezadovoljstvo vodstva Republike Hrvatske postojećim mandatom snaga UN-a u Hrvatskoj, „Vlada RSK“ tražila je da UNPROFOR ostane u istom mandatu na prostoru Republike Srpske Krajine i da Republika Srpska Krajina ostane zaštićena zona, a „Skupština Republike Srpske Krajine“ je na svojoj „1. vanrednoj sednici u 1995. godini“, 8. veljače 1995. donijela „Odluku o proglašenju stanja neposredne ratne opasnosti u Republici Srpskoj Krajini“ i prihvatila prijedlog „Vlade RSK da se prekine pregovarački proces s Hrvatskom o ekonomskim pitanjima, uključujući i politička pitanja, dok Hrvatska ne povuče svoj zahtjev za otkazivanje mandata mirovnih snaga Ujedinjenih naroda u zonama pod zaštitom na teritoriji Republike Srpske krajine“ (dok. 35).

„Službene zabilješke Ministarstva vanjskih poslova RSK“ svjedoče da se o mogućem povlačenju Zaštitnih snaga UN-a iz Hrvatske i o eventualnim posljedicama razmatralo u ožujku 1995. u

Kninu na „tajnom“ sastanku između „ministra“ Milana Babića i veleposlanika SAD u Republici Hrvatskoj Petera Galbraitha. Pritom je istaknuto da se postojeći mandat UNPROFOR-a ne može održati, jer je UNPROFOR pokazao neuspjeh kod povratka izbjeglica i nije osigurao zaštitu nesrpskog stanovništva te da predsjednik RH Tuđman ne može povući svoju izjavu zbog svog naroda, pa se traži trajno rješenje preko promjene mandata, kako bi nove snage imale zadatak „održavati prekid vatre od 29. ožujka 1994., provođenje Ekonomskog sporazuma, nadziranje svih granica zaštićenog područja uključujući i međunarodnu prema BiH, čime će se postići osiguranje hrvatskih zahtjeva, ali i prekid vatre, što je cilj srpske strane, te da bi s provođenjem Privrednog sporazuma od 2. prosinca 1994. Krajina pospješila trgovinu s Hrvatskom i Europom“. Od „RSK“ se očekivao nastavak sprovođenja toga sporazuma, ubrzanje nastavka pregovora o novim mjerama iz Sporazuma te „obnovi željezničkog saobraćaja Zagreb-Split do ljeta ove godine“, itd. „Ministru“ Babiću posebno neprihvatljivo bilo je da „UN štiti granicu Hrvatske“ (dok. 68).

Raspravljajući o problematici izmjene dotadašnjeg mandata mirovnih snaga UN-a u RH, „Vlada RSK“ je na izvanrednoj sjednici 30. ožujka 1995. zaključila da je „Republika Srpska Krajina suverena država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive te da nije u sastavu nikakve države Hrvatske i neće prihvatiti nikakav aranžman Ujedinjenih nacija koji bi je mimo njene volje doveo u takav položaj“ (dok. 86). Ipak, budući da postojeće stanje i djelovanje UNPROFOR-a u Hrvatskoj hrvatsko vodstvo više nije moglo podržati, a ni izdržati, Rezolucijom 981 Vijeća sigurnosti UN-a od 31. ožujka 1995. donesena je odluka o pokretanju mirovne operacije u Hrvatskoj pod nazivom UNCRO (*United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia*), odnosno Operacija UN-a za obnovu povjerenja u Hrvatskoj kao zamjena za dotadašnji UNPROFOR (*United Nations Protection Forces - Zaštitne snage Ujedinjenih naroda*). To je izazvalo protivljenje vodstva „RSK“ (dok. 69), odnosno zamjerku da „promijenjeni naziv dosadašnjeg mandata OUN prejednicira političko rješenje odnosa između RSK i Hrvatske, što je u suprotnosti sa duhom misije OUN-a što je za RSK neprihvatljivo, te zbog toga na svojoj teritoriji ne može prihvatiti oznake i isticanje misije OUN koji sadrže ili mogu sugerisati naziv Hrvatske“ (dok. 107).

U tom razdoblju na snazi su bile sankcije prema SRJ, koje je uvela međunarodna zajednica (Rezolucija UN-a 820), a Rezolucijom 970 ponovljen je stav iz Rezolucije 820 i „određeno da se roba iz Jugoslavije ne može uvoziti na teritoriju Republike Srpske Krajine bez odobrenja Vlade u Zagrebu, kao i u Republiku Srpsku, bez odobrenja vlade BiH u Sarajevu“. Komentirajući takvo stanje, Milan Babić primijetio je da je „RSK u jednom vremenu od 1992. godine, bez obzira na sve te rezolucije koje su donešene i u pogledu definisanja od strane međunarodne zajednice, statusa RSK i u pogledu uvođenja sankcija mogla da ostane u dosta stabilnim ekonomskim prilikama, bez obzira na rat i na sve tegobe, s obzirom na sukob sa Hrvatskom, jer je granica Savezne Republike Jugoslavije na Drini, na Dunavu kod Tovarnika bila propusna, tako da RSK nije osećala posledice svih tih odluka Ujedinjenih nacija“ (dok. 35). Prilike su se, očigledno, u međuvremenu promijenile i sankcije su utjecale na slabljenje gospodarstva u SR Jugoslaviji, a time i na loše gospodarsko stanje u „RSK“. Da je blokada „graničnih prijelaza“ Batina, Erdut, Ilok, Tovarnik i Stara Gradiška, koju su provele snage UN-a zabrinula vodstvo „RSK“, svjedoči i zahtjev „ministarstva vanjskih poslova RSK“ posebnom izaslaniku glavnog tajnika UN-a za njihovom deblokadom (dok. 99).

U dokumentima navedenim u knjizi broj 15 nalaze se i podatci koji govore o gospodarskom stanju u „RSK“. Primjerice, podatak da je Poljoprivredni kombinat „Belje“ pred rat proizvodio godišnje 262.000 tona raznih poljoprivrednih proizvoda, a da je u 1994. godini proizveo 34.300

tona, što je pad proizvodnje od 87 posto; da je proizvodnja pšenice pala za 75 posto, šećerne repe za 90 posto, ječma za 84 posto, merkantilnog kukuruza za 64 posto, sjemenskog kukuruza 69 posto, suncokreta 53 posto, soje 58 posto, grožđa 30 posto. U „Belju“ je smanjen i broj stoke, pa je početkom 1995. broj krmača smanjen za 86%, sa 5140 palo je na 703; prasadi je prije rata proizvedeno godišnje 111.000 komada, u 1994. samo 2390, što je pad proizvodnje za 97,85% - 98%; broj svinja tovljenika smanjen je za 98% proizvoda; brojlera za 99,13% sa 3.500.000 na 30.000; a tov goveda smanjen je za 67,5%. Naveden je i podatak da je vrijednost bruto proizvodnje u „Belju“ u 1990. godini iznosila 800.000.000 DM, da je u 1993. godini ta vrijednost pala na 83.000.000, a u 1994. godini na 63.000.000 DM, te da će u 1995. godini taj pad vjerojatno završiti na 3.000.000 DM (dok. 53).

Dokumenti u ovoj knjizi pokazuju i mogućnosti proizvodnje električne energije u „RSK“ tijekom 1994. godine. Tako se navodi da su u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 1994. elektrane u „RSK“ proizvele „316 miliona 512.191“ kilovat sati električne energije, od toga HE Obrovac „182 miliona 772.800“ kilovat sati, HE Manojlovac „111 miliona 156.950“ kilovat sati električne energije, HE Golubić „22 miliona 387.056“ kilovat sati električne energije i mala hidroelektrana „Krčić“, 195.292 kilovat sati električne energije“ (dok. 53).

Procjenjujući ugroženost stanovništva i mogućnost za njihovu zaštitu i spašavanje tijekom oružanih sukoba, „Republički štab Civilne zaštite RSK“ je u travnju 1995. naveo sljedeće podatke:

„- ukupna dužina granice prema Republici Hrvatskoj iznosi 923 km, Cazinskoj Krajini 118 km, a prema Mađarskoj 79 km;

- teritorija Republike Srpske Krajine /bez područja koja se nalaze pod zaštitom UN i prostora koje je okupirala Republika Hrvatska/ ima površinu od 17.028 km², na kojoj živi oko 430.000 stanovnika, od čega je oko 120.000 izbjeglica /dijelom ratom postradalog stanovništva koje je izbjeglo iz Republike Hrvatske u Republiku Srpsku Krajinu/;

- prosječna naseljenost je 25 stanovnika /km² sa karakteristikom velike neujednačenosti, od 54 stanovnika /km² u Istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Sremu do 10 stanovnika /km² u Lici“ (dok. 111). Iako, u dokumentima se spominje i podatak da „Srba u Krajini nema više od 350.000, a da od toga skoro polovina živi u istočnom delu, te da je ogroman prostor cele Dalmacije, Korudna, Banije i zapadne Slavonije praktički nenaseljen“ (dok. 35)

Uza to, procijenjeno je da će hrvatske snage „vjerojatno napasti na određenim pravcima radi odsjecanja djelova teritorije RSK, a manje je vjerovatna ofanziva na cijelom frontu“. Kao mogući taktički pravci djelovanja hrvatskih snaga navedeni su:

„- Zadarsko-Kninski pravac /Zadar-Benkovac-Knin/, Splitsko-Kninski pravac /Muć-Drniš-Knin/, Šibensko-Kninski pravac /Šibenik-Oklaj-Knin/, Sinjsko-Kninski pravac /Sinj-Vrlika-Knin/ na Sjeverno-dalmatinskoj operacijskoj osnovici, s najvjerovatnijim ciljem da istovremenim udarom sa padina Velebita i Skradina /preko Bribirskih Mostina/ izvrše odsjecanje Benkovca i Obrovca od Knina, sa spajanjem u reonu Bruške, s time da bi prema Kninu, najvjerovatnije, primjenili manevar preko Oklaja, zatim preko Moseća i Petrova Polja čime se odsjeca širi rejon Drniša, što bi neprijatelju omogućilo izlazak na Malu Prominu, čime bi se Knin doveo u veoma nepovoljan položaj;

- Gospić–Gračac, Gospić–Teslingrad–Ljubovo–Udbina, Otočac–Vrhovine–Plitvice, Brinje–Plaški–Plitvice na operacijskoj osnovici Lika;

- Ogulin – Slunj – Plitvice, Karlovac – Vojnić – Velika Kladuša, Sisak – Petrinja – Topusko, Sisak – Kostajnica – Dvor preko Korduna i Banije, s napomenom da je najosjetljiviji Slunjski pravac zbog mogućnosti presjecanja Republike Srpske Krajine;

- Kutina-Novska-Okučani, Pakrac-Okučani u Zapadnoj Slavoniji, sa najvjerojatnijim ciljem odsjecanja Zapadne Slavonije sa pravca Novska-Gradiška;

- Vrpolje-Vinkovci-Vukovar, Budimci-Osijek-Kopačevski rit ili Budimci-Osijek-Bijelo Brdo-Bogojevo, Valpovo-Beli Manastir-Batina u Istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Sremu.“

Na navedenim pravcima očekivalo se djelovanje jakih kopnenih snaga sa oklopno mehaniziranim jedinicama uz snažnu podršku artiljerije, s napomenom „da se ne isključuje upotreba kratkotrajnih bojnih otrova“. Predviđeno je da bi „u zonama intenzivnih borbenih dejstava /rubna naseljena mjesta i šire zone taktičkih pravaca/ bilo 3-5% poginulih, 10-15% teže i lakše povređenih, a da bi se u gradovima koji mogu biti cilj napada iz vazduha, zbog veće koncentracije stanovništva, veće izgrađenosti i iskorištenja zemljišta, te u pravilu velikog požarnog opterećenja, mogli očekivati gubici 5-10% lakše i teže povređenih do 20%, od čega sa opekotinama I, II, i III stepena do 5%“ (dok. 111).

Serijski Memoarski gradivo: Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.:

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje Centar) osnovan je radi prikupljanja i sređivanja arhivskoga gradiva iz Domovinskog rata. Jedna od zadaća Centra je da, uz primarne povijesne izvore, zbog njegove iznimne važnosti za utvrđivanje i istraživanje povijesnih činjenica, prikuplja i objavljuje memoarsko gradivo – sjećanja, izjave i zapise sudionika Domovinskog rata, kako bi informacije o tom razdoblju hrvatske povijesti bile što dostupnije istraživačima i cjelokupnoj javnosti.

Iako se drži sekundarnim gradivom, bez memoarskog gradiva nije moguće u potpunosti razumjeti povijest, posebice događaje o kojima ne postoje izvori, odnosno procese o kojima su izvori oskudni. Naime, privatne zabilješke i intervjui, odnosno sjećanja i zapisi neposrednih sudionika događaja iz Domovinskog rata često otkrivaju nepoznate događaje ili nepoznate aspekte dobro poznatog događaja, te redovno bacaju novo svjetlo na neistražena područja. Njima je moguće nadopuniti postojeće dokumente i pomoći da informacije o tom razdoblju hrvatske povijesti postanu što cjelovitije, a iznošenje osobnih dojmova može pomoći razumijevanju atmosfere i međusobnih odnosa, primjerice u nekoj postrojbi tijekom izvršavanja zadaća ili nakon nekog izvanrednog događaja, što je iz službenih dokumenata vrlo teško iščitati. Uza to, prikupljanjem memoarskoga gradiva pokazuje se poštovanje i zahvalnost prema sudionicima pojedinih događaja iz povijesti, odnosno ljudima koji su svojim životom, prije svega odgovornošću, hrabrošću i žrtvom, zadržali zajednicu kojoj pripadaju.

Upravo zbog navedenoga Centar je pokrenuo seriju *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – memoarsko gradivo*.

- knjiga 8., Operacija "Maslenica" – sjećanja sudionika (prilozi za istraživanje oslobodilačke operacije "Gusar" / "Maslenica"), Tomislav Šulj – Vladimir Brnardić, Zagreb, studeni 2014.

Ovdje prikupljena sjećanja sudionika operacije kodnog naziva „Gusar“, odnosno „Maslenica“, pod kojim se imenom ta operacija naziva u javnosti, čine osmu knjigu u spomenutoj seriji. Nastala je na temelju sjećanja koja su sudionici spomenute vojno-redarstvene oslobodilačke operacije hrvatskih snaga dali pred kamerama HTV-a, za potrebe snimanja dokumentarnog filma „Maslenica“. S obzirom na to da je snimljeni materijal bio obimniji od predviđenog trajanja dokumentarnog filma, Tomislav Šulj i Vlado Brnardić, kao autori intervjua sa sudionicima operacije „Maslenica“ za spomenuti film, u suradnji s Hrvatskim memorijalno-dokumentacijskim centrom Domovinskog rata, priredili su taj materijal u pisanom obliku. Iza

njih je gotovo dvogodišnji rad, rezultat kojega je ova knjiga. Zahvaljujući njima i svima koji su sudjelovali u izradi knjige, te Hrvatskoj televiziji koja je snimila dokumentarni film o operaciji „Maslenica“, a potom omogućila da se snimljeni intervjui objave kao memoarsko gradivo, historiografija o Domovinskom ratu dobila je ovo vrijedno djelo.

Operacija „Maslenica“ po značaju i žestini borbi te odlučnosti i žrtvi hrvatskih branitelja zauzima posebno mjesto u hrvatskoj povijesti. Drži se prvom operacijom u kojoj su istodobno sudjelovale sve grane Hrvatske vojske. Prevoženje hrvatskih snaga helikopterima iz Zagreba u zaleđe Zadra prva je takva uspostava „zračnog mosta“ u Domovinskom ratu. Prema vojnim teorijama, prevoženje zrakom mora imati: a) određeno mjesto ukrcanja, b) određen smjer leta (visina, osiguranje u zraku lovačkom avijacijom) i c) određeno mjesto iskrcanja. Ako je mjesto iskrcanja na terenu koji kontrolira protivnička strana (vojskom i topništvom), odnosno ako se ljudstvo koje se prevozi iskrcava pod borbom i odmah prihvaća borbu, riječ je o desantu.

Zbog stanja okupacije dijela teritorija neovisne i međunarodno priznate hrvatske države, posebice zbog otežane prometne povezanosti između sjeverne i južne Hrvatske, odnosno Dalmacije, ali i dijela Bosne i Hercegovine, te zbog isključivosti velikosrpske politike koja je odbila razgovore o mirnoj reintegraciji okupiranoga područja, čak i područja koje se Vanceovim planom trebalo već početkom 1992. vratiti pod hrvatsku vlast (tzv. „ružičaste zone“), hrvatsko vodstvo bilo je početkom 1993. primorano na vojnu opciju, upravo na zadarskom području. Činjenicu da su cjelokupni cestovni promet i gospodarstvo između hrvatskoga sjevera i juga ovisili o vremenskim uvjetima, ograničenoj vezi „kopno – otok Pag“ i raketama JNA oštećenom Paškom mostu, Hrvatska više nije mogla trpjeti (i srpski izvori „problem odsečenosti Dalmacije“ isticali su kao prednost za „RSK“ u ratu protiv Hrvatske).

O žestini borbi u zadarskom zaleđu u prvoj polovici 1993. godine svjedoče sjećanja hrvatskih branitelja u ovoj knjizi. U prilog njihovim izjavama govori i podatak iz izvora „RSK“ o gubicima srpske strane: od 22. siječnja do 2. veljače 1993. srpske postrojbe imale su najmanje 82 poginula i 267 ranjenih boraca, a u sljedeća dva mjeseca (do kraja ožujka) ti su gubici narasli na 119 poginulih i 644 ranjena (od kojih su 22 umrla u bolnici). U te podatke vjerojatno nisu uključeni pripadnici dobrovoljačkih postrojbi, posebice strani državljani u njima.

Istodobno, izvori „RSK“, posebice zapovijedi za djelovanje topništva SVK po civilnim ciljevima u hrvatskim gradovima – na „vrlo frekventnim mjestima okupljanja civila“, svjedoče o karakteru vodstva „RSK“ te načinu ratovanja Srpske vojske Krajine i dijela njezinih zapovjednika u Domovinskom ratu, pa tako i tijekom i nakon operacije „Maslenica“. I takve zapovijedi potvrđuju da djelovanje po civilnim ciljevima nije bilo slučajno. Provodilo se sukladno strategiji „realne prijetnje“ ili „odvraćanja“, zapravo strategiji terorističke masovne odmazde „po svim vitalnim objektima i ciljevima na celom hrvatskom državnom prostoru“, koju je „RSK“ provodila prema zamisli vojnog teoretičara JNA, odnosno načelnika Uprave za strategijske studije i politiku obrane Ministarstva obrane Savezne Republike Jugoslavije, generala, prof. dr. sc. Radovana Radinovića. Spomenuta strategija, koju je osmislio voditelj najviše specijalizirane državne institucije, zadužene za znanstveno osmišljavanje uporabe vojske i drugih potencijala Savezne Republike Jugoslavije, sukladno njezinoj politici, javno je obznanjena u veljači 1993., no u stvarnosti je predstavljala kontinuitet velikosrpske vojne strategije i djelovanja od početka Domovinskoga rata. Uključivala je napade raketama „zemlja-zemlja“, višecjevnim bacačima raketa i dalekometnim topništvom, a predloženi ciljevi su bili Zagreb „sa infrastrukturom i industrijskim kapacitetima“ („na svega 24 km od srpskih vatrenih položaja na kordunaškom i banijskom ratištu“), „grad Karlovac kao najveća urbana celina i industrijski centar na Kordunu“ („svega nekoliko kilometara od srpskih položaja“), „Sisak kao

petrohemijski i metalurški centar“ („svega 6 km od prednjeg kraja srpske obrane“), itd., pri čemu je zaključak glasio: „Republika Srpska Krajina je u stanju da nanese neprihvatljive gubitke i razaranja Hrvatskoj po objektima i ciljevima koji za Hrvatsku predstavljaju najviše vrednosti. Tu ponajprije mislimo na Zagreb i njegovu širu okolicu. Rušenje i razaranja Zagreba Hrvatska niti može niti sme prihvatiti“ (preuzeto iz: Ozren Žunec, *Goli život – socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj, I-II*, Zagreb, 2007., 741-742, bilj. 1350).

Jednako tako, i puštanje vagona s eksplozivom niz prugu prema Zadru i namjera rušenja HE Peruča, o čemu se govori u ovoj knjizi, svjedoče o karakteru vodstva „RSK“ i potvrđuju da je planerima takvih terorističkih djelovanja cilj bio masovno stradanje civila.

Dakako, zbog subjektivnog dojma izlagača, ali i vremena koje je proteklo od događaja o kojima se piše, memoarsko gradivo je podložno i manje objektivnim prosudbama i zaključcima, zbog čega treba biti oprezan u njegovu korištenju, odnosno treba ga obvezno usporediti s dokumentima te s ostalim memoarskim gradivom (primjerice, sa svjedočenjem većega broja ljudi o istom događaju ili s memoarima ostalih sudionika).

Subjektivnost, toliko svojstvena memoarskom gradivu, posebice je primjetna u prepričavanju ratnih događaja, o čemu svjedoči niz primjera u historiografiji i publicistici. Naime, iskustvo pokazuje da je autora ratnih sjećanja teško spriječiti od eksponiranja samoga sebe, odnosno onoga što je on učinio u ratu ili vojnoj službi, pa ih u teorijskim radovima o usmenoj povijesti većina teoretičara povijesne znanosti smatra izvorom koji treba dodatno provjeriti i oprezno koristiti. Uostalom, na pretjeranu subjektivnost i tendencioznost u iznošenju vlastite uloge u raznim događajima kroz memoarsko gradivo upozorili su i teoretičari usmene povijesti (znanstvenici koji se bave proučavanjem svrsishodnosti metode razgovora kao nadopune povijesnih izvora, odnosno potrebe stvaranja tzv. „oral history“). Na oprez u korištenju takvoga gradiva posebno upozorava njihovo mišljenje, da sjećanje nije pasivno skladište činjenica, već aktivan proces stvaranja značenja. Također, istraživanja su potvrdila da autori memoarskog gradiva u svoje zapise često umeću i podatke koji se nisu dogodili, želeći naprosto njihovim navođenjem objasniti ili naglasiti značaj događaja. Tako čitatelj memoarskog gradiva vrlo lako može steći dojam da je autor obavljao dužnosti koje objektivno nije ni mogao obavljati, da svoju ulogu i doprinos precjenjuje, a ulogu drugih podcjenjuje i slično. Ukratko, čitajući memoarsko gradivo čitatelj često može steći dojam kako je njegov autor važna povijesna osoba bez koje bi uspjeh događaja o kojem se govori u najmanju ruku bio upitan. Sve to treba uzeti u obzir prilikom prikupljanja i korištenja memoarskoga gradiva. Zato je važno da prikupljeno memoarsko gradivo postane dostupno javnosti, posebice sudionicima događaja o kojima se govori, kako bi se dobila povratna informacija i reakcija na moguće pogreške.

Usprkos navedenome, držim da su autori ove knjige izjave sudionika u njoj priredili s mjerom, odnosno da su izabranim i obrađenim dijelovima njihovih izjava uglavnom izbjegli preveliku dozu subjektivnosti, te da će sjećanja objavljena u ovoj knjizi pomoći razumijevanju prilika i teškoća s kojima su se u operaciji „Maslenica“ suočavali sudionici s hrvatske, a dijelom i sa srpske strane. Jednako tako, držim da memoarsko gradivo objavljeno u ovoj knjizi čitatelju sasvim jasno dočarava značajke terena na kojemu su vođene borbe u spomenutoj operaciji, da prilično realno ukazuje na probleme u njezinu planiranju i izvođenju, kao i obrani dostignute linije, da uz ambijent izvanredno otkriva i atmosferu među sudionicima operacije, te da kroz sjećanja pojedinaca otkriva razmišljanja, brige i strepnje zapovjednika i vojnika u najtežim životnim – ratnim situacijama, kao i motive koji su ih doveli u takvu situaciju.

Ova knjiga neće odgovoriti na sva pitanja o operaciji „Gusar“, odnosno „Maslenica“, ne samo zato što to memoarskim gradivom i nije moguće (i u izjavama objavljenim u ovoj knjizi

neki podaci su u međusobnoj suprotnosti), nego i zato što u knjizi, iz raznih razloga, nema sjećanja nekih vrlo važnih sudionika te operacije, pa su tako i neki dijelovi bojišta ili organizacijskih cjelina slabije zastupljeni. Primjerice, mnogo toga još bi se moglo reći o djelovanju Specijalnih jedinica policije i borbama na Velebitu, posebice za važnu točku Tulove grede, jednako kao i o djelovanju i važnosti logistike u operaciji „Maslenica“. Tako je recenzent knjige general-bojnik u mirovini Rajko Rakić naglasio potrebu valorizacije logističkih sadržaja, kao što su opskrbna (prehrana i odjeća) i tehnička struka (tehničko održavanje i tehničko snabdijevanje) jer, kako je naveo, „bez njih nema ni života ni borbe na bojišnici“. U tom smislu navodi da je svoje mjesto u ovakvoj knjizi zaslužilo i sjećanje na učinak 307. logističke baze Zadar. Također, general Rakić je u svojoj recenziji knjige primijetio da se ne spominju ni neke pristožerne postrojbe 6. OZ Split, koje su imale važnu ulogu. Primjerice:

- 254. satnija veze OZ Split, jer nema komunikacije u zapovijedanju bez stacioniranih i pokretnih sustava veze, a nema ni zaštićenog sustava veze bez onih koji će 24 sata dnevno (neprekidno) to osiguravati;
- 264. izvidničko – diverzantska satnija 6. OZ Split, koja je od samog početka bila razmještena i tijekom operacije djelovala u zadarskom zaleđu;
- 2. bojna 310. brigade remontne potpore (u to vrijeme bila je postrojba MORH-a) smještena u vojarni Šepurine kod Zadra (spominje se samo u kontekstu pripreme tenkova 4. gbr za operaciju).

No, činjenica je i da se cjelokupno memoarsko gradivo, odnosno sjećanja svih sudionika, pa ni sudionika iz svih postrojbi, jedne operacije takvih razmjera kakvih je bila „Maslenica“, ne mogu prikazati u jednoj knjizi. Stoga i ovu knjigu treba prihvatiti kao prilog istraživanju operacije „Maslenica“. Na to je u svojoj recenziji ove knjige, čiji je sažetak objavljen na kraju knjige, upozorio i general Rajko Rakić. Osim što se u recenziji nalaze korisni podaci za one koji nisu završili vojne škole, a zanima ih istraživanje vojne povijesti, njegova razmišljanja i ocjene o pojedinim izjavama u knjizi (s dijelom njih neki se vjerojatno neće složiti) mogu poslužiti i kao temelj za neku novu raspravu ili raščlambu VRO „Maslenica“.

Bez obzira na nedostatke, kao i na moguće pogreške u ovoj knjizi, držim da ona svojim sadržajem pridonosi boljem razumijevanju tijeka operacije „Maslenica“ i da snažno podsjeća da je oslobođena područja u toj operaciji trebalo žilavo i krvavo obraniti od snažnih protunapada srpskih postrojbi, o čemu se u javnosti do sada uglavnom nije govorilo, te da će svakome tko je pročitao biti mnogo jasniji značaj operacije „Maslenice“ za konačnu pobjedu Hrvatske u Domovinskom ratu.

Dakako, to ne znači da u pripremi i tijekom operacije nisu postojali problemi i da nije bilo pogrešaka i neuspjeha. No, unatoč svemu, operacija je ocijenjena uspješnom, a iskustvo stečeno u njoj iskoristilo se u planiranju i provedbi sljedećih akcija i operacija. Uostalom, upravo na temelju uočenih nedostataka i pogrešaka u operaciji „Maslenica“, a da bi se neke od njih otklonilo i ispravilo, na inicijativu tadašnjeg zapovjednika OZ Split brigadira Ante Gotovine, u Šepurinama je utemeljeno Središte gardijsko za specijalističku obuku dočasnika „Damir Tomljanović - Gavran“. U njemu su, po uzoru na najrazvijenije vojske, hrvatski dočasnici – zapovjednici desetina i borbenih skupina, koji su kralježnica svake suvremene vojske, prošli obuku za najzahtjevnije vojne zadaće, da bi nakon povratka u matične postrojbe svoje znanje prenosili na suborce i odigrali značajnu ulogu u konačnom oslobađanju Hrvatske.

Mnogi sudionici te operacije nisu imali priliku javno govoriti o svojim iskustvima i zapažanjima stečenim u njoj, iako bi, s obzirom na ono što su doživjeli i prošli, imali što reći.

Svako novo sjećanje novi je prilog za daljnje istraživanje, stoga bi bilo dobro da ova knjiga ne bude zadnje objavljivanje prikupljenog memoarskog gradiva o operaciji „Maslenica“. No, bez obzira na to, vrijednost ove knjige ovisit će i o tome koliko će se sudionika operacije koji nisu dali iskaz moći prepoznati u izjavama navedenim u ovoj knjizi, odnosno koliko će sadržaj ove knjige obuhvatiti i ono što su oni doživjeli u operaciji „Maslenica“ i što o njoj misle danas.

Ovom knjigom nije prestalo prikupljanje memoarskoga gradiva o operaciji „Maslenica“, tim više jer je u uvodu i osvrtu recenzenta navedeno što nedostaje te s kojim bi zapovjednicima i pripadnicima kojih postrojbi još trebalo razgovarati. Stoga svi koji drže da imaju što reći o toj operaciji ili ispraviti moguće pogreške u ovoj knjizi, mogu svoja sjećanja, zapažanja i primjedbe dostaviti Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata, kako bi ih povjesničari mogli koristiti u daljnjem radu.

Iako je u knjizi objavljeno memoarsko gradivo, za ocjenu njezine kvalitete važan je podatak da su se u svom radu autori knjige koristili pisanim izvorima, kako iz državnih arhiva, tako i iz privatnih zbirki, što knjigu čini nezaobilaznim historiografskim djelom za svako daljnje istraživanje operacije „Maslenica“. U njoj sakupljena sjećanja hrvatskih branitelja, sudionika napadajnog dijela operacije „Maslenica“ i borbi za očuvanje oslobođenoga teritorija, ostat će trajan spomenik domoljublju i hrabrosti hrvatskih vojnika i policajaca.

Riječ autora

Već je 21 godina prošla od velike bitke Domovinskog rata u kojoj su hrvatske snage oslobađale područja zadarskog zaleđa i planine Velebit. Operacija „Gusar“, poznatija kao operacija „Maslenica“, započela je 22. siječnja, a službeno je okončana 27. siječnja 1993. godine. No tada su uslijedile još žešće borbe jer je neprijatelj pokrenuo veliki protunapad i situacija je još neko vrijeme bila prilično neizvjesna. Obje strane podnijele su velike žrtve, mnogo veće nego u napadajnom dijelu spomenute operacije Hrvatske vojske i MUP-a. Nema dvojbe da je, kad je riječ o Domovinskom ratu na tlu Republike Hrvatske, ovo bio sukob poseban po tome što su u njemu snage odmjerile najbolje postrojbe Hrvatskih oružanih snaga i suprotne strane. Pobunjenim Srbima naknadno su dolazile pomagati prekaljene postrojbe, ne samo s teritorija „Republike Srpske Krajine“, nego i brojne druge. „Vukovi s Vučijaka“, Arkanovi „Tigrovi“, „Beli orlovi“ i neke druge bile su postrojbe visoke borbene kvalitete, no dolazile su i svakojake vojne družine. Različiti motivi ponukali su srpske dragovoljce na dolazak. Primjerice, „Vukovi s Vučijaka“ došli su uzvratiti za pomoć koju su dobili od Srpske vojske Krajine prilikom probijanje Koridora 1992. godine. S druge strane, više je grupacija motiviranih četničkom ideologijom dolazilo ostvarivati neke svoje „ciljeve“, a neke grupe su došle iz čisto materijalnih razloga. Primjerice, povrh sela Škabrnja, pripadnici IX. bojne HOS-a/114. br. HV-a u diverziji su iz stroja izbacili veći dio „dobrovoljaca“ postrojbe ŠTIT, vojnika ne baš odgovarajuće spreme (i godišta), a koji su na područje Ravnih kotara dolazili jer su trebali biti svojevrstni „novokrajišnici“, o čemu svjedoči naziv postrojbe, ali i nacionalni sastav (Srbi, Ukrajinci, Rumunji). Teške bitke jenjale su krajem veljače, no povremeni sukobi, posebno nemilosrdna borba za selo Škabrnju, trajali su još cijeli ožujak. Nakon toga, sve do otvaranja pontonskog mosta, a povremeno i poslije, poraženi Srbi činili su diverzantske upade i učestalo udarali topništvom. Sam grad Zadar više nije bio u opasnosti, ali nažalost, upravo u diverzijama i granatiranju nastradali su mnogi pripadnici Hrvatske vojske i civili.

Bitku za zadarsko zaleđe i planinu Velebit možemo smatrati posebnom u Domovinskom ratu ne samo zbog toga što je pobunjenim Srbima nanesen veliki poraz. U toj bitci su po prvi puta istodobno korištene sve tri grane Hrvatskih oružanih snaga (kopnena vojska, mornarica,

zrakoplovstvo). Pobjedom su hrvatski sjever i jug iznova prometno povezani. Sjajnim se potezom pokazalo to što su Specijalne jedinice policije ovladavale Velebitom, kako za sam tijekom operacije „Maslenica“, tako i za uspješno izvođenje operacije „Oluja“ u kolovozu 1995. godine. Također, iako to nije bilo predviđeno planom operacije „Maslenica“, niti je njezin sastavni dio, posljedica te operacije je i oslobađanje Hidroelektrane Peruća, čime su pobunjenim Srbima onemogućene daljnje aktivnosti i prijetnje o dizanju brane u zrak. Operacija „Maslenica“ imala je velik, pozitivan značaj i zbog međunarodne politike, iako su određeni politički krugovi u Hrvatskoj tražili negativnosti u njoj. Na kraju, o značaju te operacije dovoljno govori priznanje suprotne strane. General SVK, Milisav Sekulić, analizirajući vojne poraze vlastite vojske u knjizi „Knin je pao u Beogradu“ vrlo precizno je operaciju „Maslenica“ detektirao kao preokret kojim su započeli svi daljnji porazi njihovih snaga.

Zanimljivo, unatoč navedenim činjenicama, operaciji „Maslenica“ u historiografiji i javnom životu nije posvećena dovoljna pozornost. Povjesničari koji se bave tematikom Domovinskog rata, s izuzetkom vrijedne analize dr. sc. Davora Marijana, nisu detaljno obrađivali ovu bitku. Nadalje, brojni drugi koji su objavljivali vlastite analize: sociolozi, umirovljena vojna lica, ljudi raznih profesija koji su se pozabavili ovom bitkom, učinili su to pružajući katkad neutemeljene teze, koristeći netočne i neprovjerene informacije. Primjerice, jedna od teza koja ne odgovara činjenicama jest da je operacija pokrenuta zbog izbora za Županijski dom Sabora RH u veljači 1993. godine. Tu tezu konstruirali su politički krugovi nenaklonjeni politici Franje Tuđmana, a našla je uporište i u analizama kolega koji su sociološki istraživali Domovinski rat.

Posebno je zbunjujuća „serija“ raznolikih datuma kojima pojedini autori definiraju završetak napadajnog dijela operacije „Maslenica“. Tako se navodi da je napadajni dio trajao do 24., 25., 26., 27., pa i 28. siječnja, što je iznimno zbunjujuće, posebno zato što je operacija započela 22. siječnja 1993. godine. Također, nejasno je definiran obrambeni dio, koji je uslijedio nakon prestanka napadajnog djelovanja hrvatskih snaga, a koji se zbog velikog broja žrtava na neki način počeo prožimati kao cjelina s napadajnim aktivnostima. Određene nejasnoće po pitanju datumskih odrednica uočljive su čak i u službenim monografijama gardijskih brigada Hrvatske vojske.

Svemu tome najvjerojatnije je razlog to što je izvođenje ratne operacije proteklo uz brojne poteškoće, koje su zapravo bile neizbježne u kontekstu okolnosti, primjerice netom provedenog preustroja HV-a i golemog područja obuhvaćenog napadom. Nažalost, te su poteškoće rezultirale velikim ljudskim žrtvama. Zsigurno najtragičnije od svih je završila borba za obranu sela Kašić, kada je neprijateljska skupina napala vozila koja su vršila smjenu 3. bojne 3. gardijske brigade, pritom usmrтивši 18 gardista. Ukupan broj žrtava na hrvatskoj strani se do jeseni popeo do broja većeg od 180 poginulih, što je samo po sebi broj koji raščlambu čini teškom, posebno onima koji su sudjelovali u tako dramatičnim ratnim događajima. Ipak, čitajući neke knjige, moglo bi se zaključiti kako se uspostavom zračnog mosta 3. GBR i njihovim borbenim djelovanjima uskoro, za koji dan, okončao veliki protunapad, što nikako ne odgovara činjenicama, posebno ne događajima koji se odnose na kasniji boj za Novigrad, potom i Škabrnju.

Sve navedeno, ponajprije sama činjenica da je riječ o sudaru najelitnijih postrojbi koje su na razne načine dolazile na poprište bitke, iako udaljene stotinama kilometara, razlog je zbog kojega smo Vladimir Brnardić i ja odlučili prikupiti memoarsko gradivo o operaciji „Maslenica“. Kolega Brnardić predložio je da napravimo plan projekta i snimimo materijal koji će se potom koristiti u kreiranju dokumentarnog filma o operaciji „Maslenica“. Ideja je bila i više nego primamljiva, posebice stoga što je ova bitka tema mojeg doktorskog rada. Pristupili smo poslu, kontaktirali i angažirali gotovo 80 zapovjednika i sudionika ove bitke, u kojoj je sudjelovao niz

postrojbi Hrvatske vojske. Čak je za potrebe snimanja dokumentarnog filma na Hrvatskoj televiziji izjavu i sjećanje na bitku iz Domovinskog rata po prvi puta dala i suprotna strana, pripadnici jedne srpske postrojbe, koji su imali značajnu ulogu u protuudaru na hrvatske snage. Prošle godine, na njenu okruglu, 20. obljetnicu Hrvatska televizija prikazala je dokumentarni film o operaciji „Maslenica“. Film je emitiran u najboljem terminu i postigao je iznimnu gledanost te brojne reakcije. Najveći dio njih bio je vrlo pozitivan. No, bilo je i zamjerki, posebno od vojne struke, zbog uočljivih nedostataka. Kronologija nije dovoljno jasno prezentirana, nedostajalo je video i foto materijala, a najvećim se uočio nedostatak zemljovida; smjerova napadajnih i obrambenih djelovanja te jasan zaključak o značaju te operacije. Kritike su bile na mjestu, ali javnost nije znala da su veliki problemi pratili cijeli projekt. Osnovni problem bio je taj što se odustalo od zamišljenog (i dogovorenog) emitiranja dvije epizode; prva bi tematski obradila napadajni dio, a druga obrambeni dio nakon završetka operacije „Maslenica“. U odluku nadležnih na HTV-u kao scenarist ne bih ulazio, posebno zato što sam zahvalan da su uopće omogućili snimanje dokumentarnog filma i dali da ga osmisli povjesničar koji se isključivo bavi Domovinskim ratom. No odluka je izravno utjecala na činjenicu da je bilo nemoguće u film takvog formata implementirati sve snimljene izjave sugovornika.

Osobno smatram kako je to velika šteta. Naime, istraživanjem smo prikupili čitav niz novih i javnosti, ali i većini povjesničara, poprilično nepoznatih detalja o događajima iz ove bitke. Neke od tih priča toliko su tragične da ih je potrebno prezentirati javnosti, kako bi od zaborava sačuvali činjenicu o surovosti ratovanja (boj za Kašić, boj za Novigrad, boj za Škabrnju, boj za Drače, boj za Velebit). Neke priče nepoznate su zbog toga što se na neki način ne vežu uz dinamiku ratovanja, pa medijski nisu primamljive, a iznimno su važne; primjerice uloga Saniteta, koja je upravo u operaciji „Maslenica“ imala dramatičnu notu. I konačno, prikupili smo sjećanja o događajima koji su uglavnom nepoznati javnosti, a zapravo su posljedično povezani uz dva najvažnija cilja te napadajne operacije. Javnosti zasigurno nije poznato u kako se opasnim okolnostima vršilo razminiranje više tona eksploziva na i oko Zrakoplovne baze Zemunik te kakve su sve pogibelji pratile tijekom dizanja pontonskog mosta, a čime je tada napokon prometno povezan sjever s jugom Republike Hrvatske.

Svjedočanstva sudionika operacije „Maslenica“ ipak nisu propala. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCDR), kao sunositelj projekta dokumentarnog filma, prepoznao je vrijednost prikupljenog gradiva, te odlučio objaviti knjigu memoarskog gradiva. Uz potrebnu kronologiju, podatke koji su nedostajali u spomenutom dokumentarnom filmu, javnost će biti upoznata i sa sjećanjima onih koje nisu vidjeli pred TV ekranima, a sudjelovali su u operaciji. Nadalje, naknadno su obavljani razgovori i uzete su još neke izjave važnih sudionika. Konačan broj snimljenih i arhiviranih sjećanja sudionika bitke za zadarsko zaleđe veći je od broja 100, što projektu daje posebnu vrijednost. Kao urednici knjige i autori dijela sadržaja, koliko god smo mogli, potrudili smo se cjelokupnu kronologiju ove bitke pratiti uz dostupne pisane izvore, prvenstveno dokumente hrvatskih snaga i pobunjenih Srba.

Posebno se želimo zahvaliti generalu Rajku Rakiću, divnom čovjeku koji nam je posvetio mnogo vremena i bio od neprocjenjive pomoći tijekom snimanja filma i kada god je trebalo pružiti bilo kakvu savjetodavnu pomoć. Zahvalu dugujemo i Danijelu Kotlaru koji je bio voljan pomoći na bilo koji način tijekom boravaka i terenskog rada u Zadru. Od velike pomoći bila nam je i Danka Dražina, koja je tijekom ove bitke zapravo bila ratnica u redovima 7. domobranske pukovnije HV-a. Upravo ona omogućila nam je kontakt s više sudionika operacije „Maslenica“, koji inače nerado istupaju u javnost i nisu medijski eksponirani. Osobno se zahvaljujem dr. sc. Suzani Leček koja mi je tijekom studiranja kao i na poslijediplomskom studiju strpljivim radom

prenijela svoja znanja i podučila me na koji način što bolje prikupljati ljudska sjećanja. Također, zahvaljujemo na odazivu i suradnji svim sudionicima ovog projekta, posebice onima koji su putovali iz udaljenih mjesta na samo poprište bitke ne bi li nam što autentičnije pružili svoja sjećanja. Naravno, zahvaljujemo i HMDCDR-u, instituciji koja je prepoznala vrijednost projekta i omogućila tiskanje ove knjige.

Iako smo uložili mnogo truda da bi se ova knjiga konačno našla pred čitateljima, svjesni smo da unatoč golemom poslu koji smo obavili, on ni u kojem slučaju nije okončan. Brojni sudionici ove bitke s kojima nismo uspjeli razgovarati zasigurno bi svojim sjećanjima učinili ovu knjigu kvalitetnijom (pritom ne mislimo samo na one od kojih smo pokušali, ali nismo uspjeli dobiti izjavu), no to je već poticaj za neko novo i šire istraživanje operacije „Maslenica“.

- knjiga 9., *HVO u obrani Sarajeva*, Slavko Zelić, Zagreb, studeni 2014. (suizdavaštvo s Hrvatskim dokumentacijskim centrom Domovinskog rata u BiH)

Riječ nakladnika

„HVO u obrani Sarajeva 1992.-1993.“ deveta je knjiga u spomenutoj seriji. Nastala je na temelju sjećanja ratnog zapovjednika brigade HVO-a „Kralj Tvrtko“ u Sarajevu i predsjednika HVO-a Sarajeva Slavka Zelića, koji u knjizi govori o djelovanju HVO-a u Sarajevu nakon početka velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu, odnosno tijekom 1992. i 1993. godine.

Zbog subjektivnog dojma autora ili kazivača, ali i vremena koje je proteklo od događaja o kojima se piše, memoarsko gradivo je podložno i manje objektivnim prosudbama i zaključcima, zbog čega treba biti oprezan u njegovu korištenju, odnosno treba ga obvezno usporediti s dokumentima te s ostalim memoarskim gradivom (primjerice, sa svjedočenjem većega broja ljudi o istom događaju ili s memoarima ostalih sudionika). Subjektivnost, toliko svojstvena memoarskom gradivu, posebice je primjetna u prepričavanju ratnih događaja, o čemu svjedoči niz primjera u historiografiji i publicistici.

Na pretjeranu subjektivnost i tendencioznost u iznošenju vlastite uloge u raznim događajima kroz memoarsko gradivo upozorili su i teoretičari usmene povijesti (znanstvenici koji se bave proučavanjem svrsishodnosti metode razgovora kao nadopune povijesnih izvora, odnosno potrebe stvaranja tzv. „oral history“). Na oprez u korištenju takvoga gradiva posebno upozorava njihovo mišljenje da sjećanje nije pasivno skladište činjenica, već aktivan proces stvaranja značenja. Također, istraživanja su potvrdila da autori memoarskog gradiva u svoje zapise često umeću i podatke koji se nisu dogodili, želeći naprosto njihovim navođenjem objasniti ili naglasiti značaj događaja. Sve to treba uzeti u obzir prilikom prikupljanja i korištenja memoarskoga gradiva. Zato je važno da prikupljeno memoarsko gradivo postane dostupno javnosti, posebice sudionicima događaja o kojima se govori, kako bi se dobila povratna informacija i reakcija na moguće pogreške.

Bez obzira na takve zamke, svojstvene memoarskom gradivu, te bez obzira na moguće nedostatke i pogreške, vjerujem da ova knjiga, iako njen sadržaj neće odgovoriti na sva pitanja o djelovanju i organizaciji HVO-a u Sarajevu u ratnim 1990-im, omogućuje nove spoznaje o tome, te da će pomoći u razumijevanju složene ratne situacije u glavnom gradu Bosne i Hercegovine. Posebice zato što u hrvatskoj historiografiji o toj problematici nema mnogo radova, odnosno zato što se o sudjelovanju i žrtvi Hrvata u ratu u Bosni i Hercegovini u Hrvatskoj malo zna. Stoga je i objavljivanje ove knjige motivirano željom da se hrvatska javnost bolje upozna s djelovanjem Hrvata u Bosni i Hercegovini tijekom 1990-ih.

Osim zbog etničkih, te geostrateških i geopolitičkih razloga, rad Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata ne može se ograničiti samo na prostor unutar međunarodno priznatih granica Republike Hrvatske i zbog činjenice da se rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini tijekom 1990-ih ne može promatrati odvojeno, jer je riječ o jedinstvenom ratištu. Od nedavno, u Bosni i Hercegovini djeluje Hrvatski dokumentacijski centar Domovinskog rata u BiH, ustanova koja je po zadaćama i cilju osnivanja srodna našem Centru. Upravo zato ova knjiga je pripremljena za tisak i objavljena u zajedničkoj suradnji te dvije hrvatske ustanove.

Ovom knjigom nije prestalo prikupljanje memoarskoga gradiva o ulozi Hrvata i hrvatskih postrojbi u ratu u BiH. Stoga svi koji drže da imaju što reći o tome, mogu svoja sjećanja i zapažanja ili primjedbe na sadržaj ove knjige (neke od mogućih primjedbi već su naznačene u predgovoru knjige) dostaviti Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata, kako bi ih povjesničari mogli koristiti u daljnjem radu.

Iz Predgovora:

Hrvati u Sarajevu, uoči i nakon prvih višestranačkih izbora u BiH 1990. bili su politički organizirani kroz više stranaka koje su u svojim programskim dokumentima na različite načine vidjele njihovu budućnost u Sarajevu i BiH. Ipak, najveću potporu Hrvati u Sarajevu na prvim demokratskim izborima u BiH dali su Hrvatskoj demokratskoj zajednici BiH, želeći na taj način svoju sadašnjost i budućnost uskladiti sa sveukupnim interesima hrvatskog naroda u BiH.

Nakon početka velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu i grad Sarajevo, Hrvati Sarajeva, vojni obveznici svoju obvezu izvršavali su u raznim postrojbama. Većina hrvatskih vojnih obveznika angažirala se u HVO-u Herceg-Bosne, jedan dio u postrojbama HOS-a, MUP-a Bosne i Hercegovine, Teritorijalne obrane i Armije RBiH, dok je jedan dio napustio opkoljeno Sarajevo izbjegavajući vojnu obvezu.

Organiziranje HVO-a Herceg Bosne u Sarajevu nije išlo na ruku onim političkim snagama koje su buduću Bosnu i Hercegovinu vidjele kao građansku državu. Oni su utemeljili paralelni HVO, nazvan „Ključićevci“, po Stjepanu Ključiću tadašnjem članu Predsjedništva BiH koji je HVO Sarajevo želio staviti pod svoj nadzor te ga politički usmjeriti protiv Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, što je većini Hrvata u Sarajevu bilo neprihvatljivo. Iako je navedena skupina imala svoje planove s predsjednikom HVO-a Slavkom Zelićem, on je uspio sa svojim suradnicima napraviti jedinstven HVO grada Sarajeva te ishoditi njegovo priznanje kod Hrvatske zajednice Herceg-Bosne.

Kasnije narušeno jedinstvo hrvatskog naroda u Sarajevu i BiH te različiti politički interesi utjecajnih pojedinaca, potpomognuti bošnjačkim obavještajnim, vojnim i policijskim pritiskom doveli su do formiranja „samostalnog HVO-a u Sarajevu“ koji je bio u sastavu Armije RBiH, s različitim političkim i vojnim ciljevima od HVO-a Hrvatske zajednice Herceg-Bosne.

Domovinski rat u Sarajevu u razdoblju od travnja 1992. do prosinca 1995., zbog niza političkih i vojnih okolnosti, može se podijeliti u tri razdoblja:

- razdoblje prije međunarodnog priznanja BiH u travnju 1992. godine
- razdoblje od 8. travnja 1992. do 6. studenog 1993. (vrijeme postojanja HVO-a Sarajevo, općinskih stožera i gradskog stožera HVO-a Sarajevo i brigade HVO-a „Kralj Tvrtko“)
- razdoblje prisilnog sudjelovanja hrvatske brigade „Kralj Tvrtko“ u sastavu I. korpusa Armije RBiH, od 6. studenog 1993. do završetka rata u BiH.

Najvažniji događaj u razdoblju Domovinskog rata u Sarajevu od 8. travnja 1992. do 6. studenog 1993. dogodio se 13. rujna 1992., kada je političkim i vojnim putem Armija RBiH brutalno ukinula zonu odgovornosti Hrvatskog vijeća obrane na Stupu, što je izazvalo egzodus većinskog hrvatskog naroda u ovom sarajevskom naselju. Drugi važan događaj bilo je ujedinjenje nekadašnja dva HVO-a u Sarajevu te nastavak njihovog zajedničkog vojnog i političkog djelovanja poštujući političku i vojnu nadležnost Glavnog stožera Odjela obrane HVO-a i Hrvatske zajednice Herceg-Bosne.

Treće razdoblje Domovinskog rata u Sarajevu je razdoblje kada je Armija RBiH razoružala i uhitila političko i vojno vodstvo HVO-a u Sarajevu, te pripadnike HVO-a Sarajevo uključila u novu brigadu pri I. korpusu Armije BiH pod nazivom "Hrvatska brigada - Kralj Tvrtko". Većina pripadnika HVO-a Sarajevo nije prihvatila navedenu brigadu kao svoju postrojbu što će vremenom izazvati bespovratno napuštanje Sarajeva dijela nekadašnjih pripadnika HVO-a.

Autor je u radu stavio naglasak na političke odnose unutar civilnog vodstva HVO-a u Sarajevu te na odnose HVO-a Sarajevo s I. korpusom Armije RbiH, dok su obrambene aktivnosti brigade HVO-a „Kralj Tvrtko“ u manjem dijelu prikazane, iako su one itekako bile značajne za obranu dijela obrambenih crta u gradu Sarajevu. Svakako je najvrjedniji dio Zelićeve knjige prikaz nastojanja autora da sačuva jedinstvo unutar HVO-a u Sarajevu. Možda u nekim dijelovima knjige ima i ponešto pretencioznosti iz želje da se naglasi uloga autora koja je nesumnjivo bila značajna u složenim ratnim uvjetima u Sarajevu, ali je to uobičajena priroda memoarske literature kojoj je u središtu pozornosti pisac, pa je tako i u Zelićevoj knjizi. „HVO u obrani Sarajeva“ je korisna i nezaobilazna knjiga za buduće istraživače Domovinskog rata u Sarajevu i BiH. Ona upućuje na značajne događaje i njihove sudionike i na taj način daje ideju i putokaz za buduće istraživanje suvremene povijesti političkih odnosa u BiH. Iako je nužno niz događaja iz Domovinskog rata u Sarajevu u budućim radovima dodatno provjeriti na temelju arhivskih izvora ova je knjiga nezaobilazna polazna informacija te vrijedno suvremeno tumačenje niza događaja iz tog razdoblja.

- *Rat u oazi mira*, Anton Crnković, Delnice, studeni 2014. (suizdavaštvo s gradom Delnice)

„Rat u oazi mira“ zapravo je deseta knjiga u spomenutoj seriji. Nastala je na temelju sjećanja zapovjednika Policijske stanice Delnice u Domovinskom ratu Antona Crnkovića, ali i dokumenata koji govore o događajima na području Delnica u kojima je on sudjelovao. Sadržaj ove knjige svjedoči o doprinosu Gorana u obrani Republike Hrvatske, a autorova sjećanja i dokumenti o osvajanju skladišta vojne opreme i naoružanja „Velebit 1, 2 i 3“ te vojarne JNA u Delnicama posebno su vrijedni, jer se u javnosti malo zna o tom vrlo važnom događaju u kronologiji Domovinskog rata. Naime, s obzirom na to da je Hrvatska krajem listopada raspolagala s nedostatnim količinama streljiva za vođenje rata, zbog čega se hrvatska obrana nalazila u vrlo teškoj situaciji, osvajanje vojnih skladišta u Delnicama – „V-2“ s naoružanjem Teritorijalne obrane općina Delnice, Vrbovsko i Čabar te „V-3“ s ogromnim količinama streljiva i „ubojitih sredstava“ (oko 6000 tona), bilo je tada, može se reći, od strateškog značaja za obranu Hrvatske.

Plan napada na skladišta pripremljen je u Zagrebu, a ATJ Lučko određena je za nositelja napada. Napad je odobrio predsjednik Franjo Tuđman, a zapovijed za napad je preko ministra unutarnjih poslova proslijeđena ATJ Lučko, koja je odmah krenula prema Delnicama. Akcija je pripremana i odobrena u najvećoj tajnosti, tako da je zapovjednik Operativne zone Rijeka potpukovnik Anton Rački s planom njene provedbe upoznao samo nekoliko zapovjednika na

lokalnoj razini i to tek neposredno pred njen početak. Kako je navedeno u knjizi, na lokalnoj razini isplanirana je uporaba snaga Policijske stanice Delnice i policijskih ispostava na tom području, te jedinice lokalnog ZNG-a, no u napad se nije moglo krenuti bez ATJ Lučko. Prije nego što se krenulo u napad, na ovcem zemljovidu (nema ga u prilogu), s precizno ucrtanim objektima JNA i smjerovima napada, koji je u Delnice, u zapovjedništvo akcije, donio zapovjednik ATJ Lučko general Mladen Markač, s „domaćim“ ljudima u zapovjedništvu usklađeni su detalji. Zapovjednik OZ Rijeka je na temelju podataka koje su pripremili zapovjednici i operativci u Delnicama, prikazao trenutno stanje u vojarni i skladištima JNA. Plan napada bio je doraden i krenulo se u njegovu provedbu.

Prema navedenom, ATJ Lučko je krenula u napad na skladište „Velebit-3“, čije je osvajanje bilo najosjetljiviji dio planirane napadajne akcije, jer bi eksplozija streljiva i minsko-eksplozivnih sredstava u tom skladištu, koje je JNA minirala, razorila Delnice. Zbog toga, kao i opasnosti od napada zrakoplova JNA, vrijeme za osvajanje skladišta „V-3“ bilo je ograničeno, pa je taj cilj mogla odraditi samo vrhunski obučena i opremljena postrojba, kakva je bila ATJ Lučko. Jedno odjeljenje ATJ Lučko bilo je predviđeno za napad na vojarnu. Autor u knjizi uglavnom govori o događajima u kojima je osobno sudjelovao ili zapovijedao, no prepričao je i tijekom napada ATJ Lučko na skladište „V-3“. Dakako, nije propustio naglasiti ulogu ATJ Lučko i zahvaliti se njihovim pripadnicima i zapovjednicima na sudjelovanju u toj akciji: „Gorani im to neće zaboraviti!“ I sama nervoza autora i njegovih suradnika, primjetna u iščekivanju dolaska te jedinice, koja je kasnila zbog sudjelovanja u jednoj drugoj akciji, pokazuje što je dolazak ATJ Lučko značio, ne samo u borbenom, nego i u psihološkom smislu za hrvatske policajce i branitelje u Delnicama, kao i diljem Republike Hrvatske, te koliko je ta jedinica tada bila „zaposlena“.

Osim oružjem, vojarna i skladišta osvojeni su i umijećem pregovaranja, čime su izbjegnute žrtve i veća razaranja. Dakako, da zapovjednici JNA nisu bili suočeni s naoružanim i odlučnim (više odlučnim, nego naoružanim) hrvatskim snagama, vjerojatno ne bi pristali na predaju.

Zbog subjektivnog dojma izlagača, ali i vremena koje je proteklo od događaja o kojima se piše, memoarsko gradivo je podložno i manje objektivnim prosudbama i zaključcima, zbog čega treba biti oprezan u njegovu korištenju, odnosno treba ga obvezno usporediti s dokumentima te s ostalim memoarskim gradivom (primjerice, sa svjedočenjem većega broja ljudi o istom događaju ili s memoarima ostalih sudionika). Subjektivnost, toliko svojstvena memoarskom gradivu, posebice je primjetna u prepričavanju ratnih događaja, o čemu svjedoči niz primjera u historiografiji i publicistici.

Na pretjeranu subjektivnost i tendencioznost u iznošenju vlastite uloge u raznim događajima kroz memoarsko gradivo upozorili su i teoretičari usmene povijesti (znanstvenici koji se bave proučavanjem svrsishodnosti metode razgovora kao nadopune povijesnih izvora, odnosno potrebe stvaranja tzv. „oral history“). Na oprez u korištenju takvoga gradiva posebno upozorava njihovo mišljenje da sjećanje nije pasivno skladište činjenica, već aktivan proces stvaranja značenja. Također, istraživanja su potvrdila da autori memoarskog gradiva u svoje zapise često umeću i podatke koji se nisu dogodili, želeći naprosto njihovim navođenjem objasniti ili naglasiti značaj događaja. Sve to treba uzeti u obzir prilikom prikupljanja i korištenja memoarskoga gradiva. Zato je važno da prikupljeno memoarsko gradivo postane dostupno javnosti, posebice sudionicima događaja o kojima se govori, kako bi se dobila povratna informacija i reakcija na moguće pogreške.

Da bi sadržaj ove knjige izbjegao zamke prevelike subjektivnosti, svojstvene memoarskom gradivu, pobrinuo se sam autor, koristeći u pisanju podatke iz dostupnih izvora, te angažiranjem za suradnike u radu na knjizi sudionike događaja iz razdoblja o kojem piše. Stoga držim da će ova knjiga pomoći u razumijevanju događaja na području Delnica u sudbonosnom razdoblju hrvatske povijesti početkom 1990-ih, uz napomenu da njezin sadržaj ne obuhvaća cjelokupnu povijest Delnica i postrojbi na tom području u Domovinskom ratu, nego samo opis događaja u kojima je autor knjige izravno sudjelovao, odnosno osvrst na događaje o kojima autor može govoriti na temelju dostupnih izvora. Bez obzira na moguće nedostatke i pogreške u ovoj knjizi, držim da je ona važan prilog istraživanju povijesti Delnica i Gorskog kotara u Domovinskom ratu, te uloge Gorana u tom sudbonosnom razdoblju hrvatske povijesti.

Suočavajući se kao zapovjednik Policijske stanice Delnice s problemima s kojima se u ratu suočava vojska, a ne policija (posebnost Domovinskog rata je i u činjenici da je policija činila jezgru hrvatskih obrambenih snaga u nametnutom ratu), Anton Crnković nije mogao znati što se točno događalo u naseljima sa srpskim stanovništvom na širem području Gorskog kotara. Naime, izvori potvrđuju da su prije otvorene agresije na Republiku Hrvatsku, JNA i srpske službe organizirale i provele naoružavanje dijela Srba u Hrvatskoj, posebice na području koje je velikosrpska politika smatrala dijelom „velike Srbije“. Među izvorima koji svjedoče da je JNA naoružavala Srbe u Hrvatskoj nalaze se i dokumenti o naoružavanju i djelovanju dijela Srba u Gorskom kotaru. Velikosrpski stratezi planirali su spajanje Srba na ličkom prostoru preko Josipdola, Ogulina i Saborskog sa Srbima u Gorskom kotaru jer, kako je zapisao Mile Pešut - urednik „Plašćanskog biltena“ (tiskovine pobunjenih Srba) – „neće valjda Plaški ostati zapadna granica Krajine“. Tako dokumenti pod naslovom „Kratak pregled najvažnijih događaja u radu Predstavništva Srba i štaba odbrane Gorskog Kotara“ i „Akcije Štaba odbrane Gorskog Kotara – 21. diverzantskog odreda“, nastali u Beogradu 21. ožujka 1994., pokazuju da je već prije postojanja srpskog „Štaba odbrane Gorskog Kotara“, koji je osnovan u Jasenku 7. rujna 1991., dio Srba u Gorskom kotaru u dva navrata – krajem srpnja i sredinom kolovoza 1991. - dobio „1000 cevi oružja od JNA“. Dobiveno oružje i organizacija, kako se kaže u izvoru, „praktično su omogućili srpski suverenitet usred novopripadane hrvatske države – bez ratovanja“.

Primjerice, 25. srpnja 1991. „iz vojnog skladišta u Oštarijama kod Ogulina u ranim jutarnjim časovima dopremljena su tri vojna kamiona (dva od 8 tona i jedan od 5 tona nosivosti) oružja, oruđa, municije za iste i druge opreme. Iz tog kontingenta naoružavali su se vojni obveznici Gomirja, Brestovca, Vitulja, Ponikava i Popova Sela, a delimično Jasenka i Drežnica.“ Potom je 15. kolovoza 1991. „dopremljen kamion naoružanja i municije za Srbe, vojne obveznike mjesne zajednice Srpske Moravice (danas Moravice, nap. aut.), a prevoz je izvršen s vojnim vozilom 'FAP' nosivosti 8 tona“.

Izvori također pokazuju da je ubrzo nakon toga, u rujnu 1991., „preko uprave bezbednosti SSNO-a u OBŠC Pančevo izvršena diverzantska obuka grupe vojnih obveznika iz Gorskog Kotara“. Ta je grupa „dobila najviše ocene i ilegalno je vraćena na teritoriju Gorskog Kotara i nastavila rad na terenu kao instruktori za obuku“. Naime, 31. kolovoza 1991. „iz Gomirja je vojnim vozilom pod organizacijom pukovnika Rajnović Nikole uz pomoć oficira bezbednosti, kapetana prve klase, prebačena naoružana grupa od 16 vojnih obveznika, Srba, preko ustaške teritorije Duge Rese, Karlovca, Slunja i Rakovice do aerodroma u Bihaću. Ova grupa je bila naoružana u Gomirju. Iz Bihaća su helikopterom prebačeni u Pančevo gde su proveli 11 dana na obuci za diverzantska dejstva.“ Nakon što je završila obuka, „jedan deo grupe se odmah sa specijalnom opremom i naoružanjem vraća u Bihać helikopterom (12. rujna 1991., nap. aut.), odakle, takođe sa helikopterom, prelaze u Jasenak na teritoriju Srpskog dela Gorskog Kotara.

Drugi deo grupe, sa oružjem, eksplozivom i drugom specijalnom opremom, takođe leti helikopterom iz Pančeva za Bihać, gde vrše pretovar opreme u drugi helikopter i prelaze u Jasenak. Po dolasku u Jasenak grupa je po naredbi komandanta Štaba odbrane Gorskog Kotara, pukovnika Nikole Rajnovića, dobila svoje zadatke i nalazi se u matičnim odredima odakle su i krenuli na obuku.“

U Gorski kotar je – 24. rujna u Gomirje, a 25. rujna u Jasenak – došao i Božo Rajnović, zapovjednik kasnije osnovanog 21. diverzantskog odreda. On se 27. rujna „sa pratnjom, pješke, vratio u Plaški, a odatle u Bihać na aerodrom te avionom za Beograd“. Ubrzo je, 6. listopada, „iz Jasenka za Beograd krenuo i pukovnik Rajnović Nikola sa pratiocima, peške preko Gomirja, Popova Sela, Gojaka, Gornjih i Donjih Dubrava, gde su prenoćili“. Dostupni izvori, među kojima su iskazi zarobljenih vojnika SVK nakon operacije „Oluja“, svjedoče da su u spomenutim naseljima nedaleko od Ogulina, koja su tijekom Domovinskog rata bila pod kontrolom hrvatskih vlasti te u šumi Mašnik, dakle uz crtu bojišnice, prelazeći Mrežnicu preko starog partizanskog punkta na Rebić mlinu, često boravili pripadnici Srpske vojske Krajine s okupiranog teritorija Republike Hrvatske radi posjeta svojim obiteljima i odmora, kao i opskrbe i dobivanja podataka o hrvatskim snagama. Istodobno, izvori pokazuju i tko je s njima surađivao i prihvaćao ih. Sljedećega dana, 7. listopada, „puk. Rajnović Nikola sa pratiocima prelazi reku Mrežnicu i Perjasicu, odakle kreću za Primišlje, Plaški i Blato. Iz Blata preko Kapele za Korenicu, a odatle policijskim kolima za Bihać i helikopterom za Beograd, gde su stigli oko 19,00 časova istoga dana.“ U Beogradu je „rađeno na prikupljanju opreme i naoružanja za Srpsku brigadu u Gorskom Kotaru, te drugim dogovorima oko formiranja brigade i njenog delovanja na prostoru Gorskog Kotara. Ove poslove je, uz pomoć Rajnović Bože i svojih saradnika, obavljao puk. Rajnović Nikola. U toku rada kontaktirano je sa odgovornima u SSNO-u i Generalštabu kao i odgovornima u političkim strukturama.“

Izvori također pokazuju da su dodatno oružje i oprema za ilegalno formiranje brigade u Gorskom kotaru dobiveni „bez naknade“ 30. listopada 1991., „rešenjem saveznog sekretara za narodnu odbranu“ (generala armije Veljka Kadijevića, nap. aut.), a na zahtjev „Štaba odbrane Gorskog Kotara“ i uz „saglasnost taktičkih nosilaca“. „Komanda 608. TSB SSNO“ trebala je odrediti osobe koje će to predati i reguliranje primopredaje, te vlastitim prijevozom određeno oružje i opremu „doturiti u 944. PoB Bihać“, a „komanda RV i PVO“ bila je odgovorna za osiguranje transporta od Bihaća do Partizanske Drežnice (danas Drežnica) i Jasenka u Gorskom kotaru. Za izvršenje spomenute zapovijedi bile su odgovorne i „Komanda 1. i 3. VO“, a među odobrenim sredstvima bilo je: 60 pištolja 7,62 mm; 200 automatskih pušaka 7,62 mm; 300 poluautomatskih pušaka 7,62 mm; 54 poluautomatske puške 7,9 mm (M76 snajperske); 60 puškomitraljeza 7,62 mm (M72); 30 mitraljeza 7,62 mm (M84); 21 ručni bacač M57, 432 ručna raketna bacača „Zolja“; 12 ručnih raketnih bacača „Osa“; 12 minobacača 60 mm (M57); 6 minobacača 120 mm; 3 PO lansirni komplet 9K-11; 3 mehanizma lansirna „Strela 2m“ i druga oprema. Potom je 29. studenoga 1991. „u Slunj iz Beograda stigao Božo Rajnović s jednim šleperom i jednim vojnim kamionom pod pratnjom vojne policije JNA s oružjem i specijalnom opremom koja je skladištena na poligonu u Slunju“. No, ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana JNA nisu uspjeli izvršiti zapovijed o prebacivanju spomenutog oružja i opreme u Gorski kotar.

Među dokumentima koji svjedoče da je JNA naoružavala Srbe u Gorskom kotaru je i dokument pod nazivom „Šta sa Srbima Gorskog Kotara“, čiji su potpisnici Dušan Zlokas - „za predstavništvo Srba Gorskog Kotara“ i Božo Rajnović – „za Štab odbrane Gorskog Kotara“. U njemu se iznosi pregled događaja o naoružavanju Srba na tom području i njihovim planovima. U

dokumentu se kao razlog zbog kojeg su pripadnici JNA (aktivni oficiri i oficiri u mirovini) naoružavali Srbe navodi strah od genocida, no pravi razlog tomu bilo je podizanje oružane pobune protiv hrvatske vlasti i pripajanje toga dijela teritorija Republike Hrvatske Srbiji.

Iz spomenutoga izvora:

„...Na prostoru istočnog dela Gorskog Kotara, na oko 600 km² u 175 naselja organizovanih u 8 mesnih zajednica, na svojoj zemlji, kupljenoj od Austrougarske Monarhije, već 400 godina živi srpski narod. Taj kraj je poznat u istoriji pod nazivom Kapelsko. Pobedom Tuđmanove H.D.Z. nastupila je nova vlast koja je svojim euforičnim postupcima i naglom promenom propisa koji su upućivali na stvaranje nove N.D.H. zaplašila Srbe da će se ponoviti genocid 1941. godine. U takvoj atmosferi opšteg, potpuno opravdanog straha, nije se pojavio niko ko će taj narod da organizuje za samoodbranu tj. pripremi ga za otpor u slučaju pokušaja uništenja.

Bez obzira na postojanje JNA i Jugoslavije, ti ljudi su očekivali pomoć od mnoštva penzionisanih generala i visokih oficira koji su iz tog kraja, ali je i ona izostala.

U toj prvoj fazi osnivanja nove Hrvatske, kada je ona bila u političkoj euforiji buđenja 'tisućgodišnje kulture', ali vojno još neorganizovana – u Gorskom Kotaru u mesnim zajednicama Srpske Moravice i Gomirje, narod se sam organizuje uz pomoć pukovnika u penziji. Svi su obavešteni da se ne odazivaju na pozive hrvatskih vlasti – da se u slučaju napada izvuku iz sela na unapred dogovorena mesta i pruže otpor lovačkim naoružanjem – jer drugo nisu posedovali.

U to isto vreme na nivou vrha JNA dešava se sledeće: zvanična JNA je za očuvanje Jugoslavije i služi kao garant mira, a nezvanično admiral flote Branko Mamula uspeva da ubedi Veljka Kadijevića i neke srpske generale da Srbe u Hrvatskoj treba tajno naoružati da bi se izbegao genocid – i na sebe uzima obavezu da to vodi. Način organizacije je takav da admiral sa grupom penzionisanih generala poziva visoke oficire u penziji sa srpskih delova Hrvatske koji, svaki u svom kraju, treba da organizuje ubacivanje naoružanja i organizuje ljude u tajne vojne formacije. Oružje se dobija iz vojnih magacina, preko Srba pripadnika službe bezbednosti, vezanih za pozadinu. Akciju podržava uprava bezbednosti SSNO.

Zahvaljujući vezi sa admiralom mi, Srbi Gorskog Kotara, smo uspeli da u julu 1991. godine ilegalno ubacimo hiljadu cevi. Najzaslužniji za tu akciju su pukovnik u penziji i aktivni kapetan službe bezbednosti. Pukovnik se pokazao kao organizator koga ništa ne može zaustaviti, a za kapetana je malo reći da je hrabar.

Pošto je dobijena velika količina modernog naoružanja, Srbi se organizuju u klasične vojne formacije. Stvaraju se odredi, komandiri se biraju tajnim glasanjem, prave se fortifikacijski objekti u svim selima, skuplja se hrana i prave se barake, osposobljavaju pećine za sklanjanje žena i dece. Uspostavlja se sistem celokupnog uzbunjivanja u slučaju napada bilo kog sela. Stalno se osmatraju glavne komunikacije, a sporedne i zabačene se zaprečavaju. Na prvi pogled sve izgleda normalno, a u stvari u svakom selu noću su straže i zasede, stalna osmatranja, vrši se osnovna obuka, prati se kretanje svakog pojedinca. Bira se grupa mladih i najsposobnijih koji se upućuju na diverzantsku obuku u Srbiju, O.B.Š.C. Pančevo (već septembra 1991. godine) da bi se formiralo jezgro diverzantskih grupa i poboljšala opšta obuka. U Jasenku – najmodernijem skijaškom centru, u srcu Hrvatske postavlja se jugoslavenska zastava, putevi se blokiraju i to postaje baza Štaba odbrane Gorskog Kotara koji se i zvanično formira.

U to doba Hrvati su još vojno nedovoljno formirani. Srbi jesu jedna uska enklava koja preseca Hrvatsku i globalno gledano okruženi su neuporedivo moćnijim neprijateljem – ali su kompaktna celina i u okvirima enklave i njenim rubnim područjima predstavljaju većinu.

U takvoj situaciji – Hrvatima je stavljeno do znanja da raspolažemo naoružanjem (to je preuveličano pa su oni dugo vremena bili ubedjeni da se u Jasenku nalazi brigada i artiljerijska oruđa) i rečeno im je da policijske patrole ne smeju da ulaze u sela bez najave, da ne pozivaju Srbe na saslušanja, da ne mobilišu Srbe u svoju vojsku. Rečeno im je da nećemo prvi napadati i praviti smetnje, ali da ćemo se u slučaju napada braniti do kraja. Mi smo bili svesni da bi u slučaju opšteg napada teško nastradali, ali su oni koji žive sa nama i oko nas bili još svesniji da ni jedan jedini od njih ne bi ostao živ.“

U nastavku dokumenta govori se o naoružavanju Srba iz Gorskog kotara i njihovo spremnosti da postanu „najzapadnija granica Velike Srbije“, te organizaciji „Štaba obrane Gorskog Kotara“, odnosno „predstavništva Srba Gorskog Kotara“ u Beogradu, kao političkog tijela koje bi nastavilo borbu, nakon što su Srbi u Gorskom kotaru primorani na dogovor s hrvatskim vlastima, kojim su se obvezali sve oružje primljeno od JNA predati hrvatskoj policiji (usprkos tomu, predali su samo 20% toga oružja):

„Globalno gledano, naša teritorija preseca Hrvatsku i time ugrožava vitalne funkcije novoosnovane Hrvatske, ratuje se na mnogim prostorima – njima nije u interesu otvaranje novog ratišta. Zahvaljujući našoj organizovanosti i napred navedenoj situaciji – Srbi u to vreme praktično ostvaruju svoj suverenitet usred Hrvatske – bez ratovanja. Ta situacija je trajala od jula 1991. do jula 1992. godine punu godinu dana.

Šta se dogodilo u tih godinu dana? (...) Tih godinu dana trajala je izdaja, kukavičluk, nesposobnost, politikanstvo, glupost, arogantnost, neorganizovanost 'moćne' JNA koja je u tom periodu uspela: propalim zamislima, neispunjenim obećanjima, zaverama, neispunjenjem najjednostavnijih naređenja – da potpuno uništi sve što je urađeno do tada i da jednostavno prepusti narod na milost i nemilost „novoju demokraciji“, nove Hrvatske koja je od Srba Gorskog Kotara uspela da napravi geto ili bolje rečeno logor bez žice. A da to svetu prikaže kao vrhunsko dostignuće demokratije.

U oktobru mesecu 1991. godine Savezni sekretar za narodnu odbranu, Veljko Kadijević donosi rešenje da se Štabu odbrane Gorskog Kotara dodeli oružje i oprema za formiranje brigade i izdaje naredbu da RV i PVO izvrši prebacivanje na teritoriju Gorskog Kotara, tačnije u Jasenak. Oprema koja se sporo prikuplja, u Bihaću se kompletna krade od strane visokog oficira JNA ... pa se onda gube dani u istrazi ko je ukrao i šta je sa opremom... Kada se sve otkriva oprema se delimično vraća... Kada je konačno sve prikupljeno, RV iz Bihaća – jednog od najmoćnijih aerodroma Evrope – treba da prebaci opremu na 50 km vazdušnom linijom, ali u Hrvatsku... kako da prebaci 44 kamiona opreme – kada nije u stanju ni tri čoveka da preveze kao prethodnicu. Pilot sa tri putnika doleće do granice Krajine i izjavljuje – ubijte me, ali ja u Gorski Kotar ne letim. Koliko je moćna JNA koja ne može da realizuje ni takvu naredbu dobivenu od ministra vojske. Ne vodi se vazdušni rat i Hrvati ne poseduju avijaciju u to vreme. Znači, naredba ministra se ne realizuje. U isto vreme potpuno formirani odredi Štaba odbrane Gorskog Kotara čekaju kompletnu opremu za brigadu u kojoj je sve od raketa preko poljske bolnice do šinjela – a ona nikako ne stiže.

Zima je počela, nema osim golih cevi i municije ničega, ni jedna, bukvalno ni jedna specijalna jedinica (a mnogo je takvih) nije u stanju da obezbedi ni jednog izviđača koji bi omogućio prolaz kroz hrvatske linije. Hrvatska brzo vojno jača i sve bolje se organizuje. Počinju u početku slabiji, a kasnije sve veći pritisci, pretnje i ultimatum da Srbi vrate oružje ili će biti napadnuti, tri puta se pokušava sa nasilnom mobilizacijom. U Gorski Kotar stalno dolaze Brezak, Boljkovac, Štajduhar i ostali koji ubeđuju i pregovaraju.

Sa naše strane ljudi se demoralisu, odredi se osipaju, straže, zasede i ostala organizacija slabi. U takvoj situaciji, pod tolikim pritiscima, u roku od godinu dana prinuđeni smo da potpišemo „dogovor“ o vraćanju oružja (i u takvoj situaciji vraća se samo 20% i kaže se da je to sve).

Posle toga kompletna organizacija se praktično raspada – ostaju male grupe fanatičnih pojedinaca. Nema straža, nema osmatranja, zatrpavaju se fortifikacijski objekti, nema odreda. Hrvati ulaze u Jasenak, naseljavaju ga svojim izbeglicama – nema više jugoslavenske zastave. U takvoj situaciji ne preostaje nam ništa drugo nego da organizujemo političko telo koje bi nastavilo borbu. Tako dolazi do osnivanja predstavništva Srba Gorskog Kotara u Beogradu, marta 1992. godine od ljudi iz Gorskog Kotara koji su naredbom Š.O.G.K. (Štaba obrane Gorskog kotara, nap. aut.) povučeni sa terena i dovedeni u Beograd.

Predstavništvo SFRJ izlazi nam potpuno u susret i daje nam punu podršku i pomoć bez ikakvih uticaja – pružaju nam kancelariju u palati federacije i daju svu stručnu i tehničku pomoć.

Uspevamo da izdejstvujemo izlazak 'memoranduma' – koji postaje zvanični dokument OUN – uručuje se Butrosu Galiju – upoznajemo domaću i svetsku javnost sa činjenicom da postojimo. Sve međunarodne institucije i D.K.P. u Beogradu redovno obaveštavamo o svim problemima Srba Gorskog Kotara i tražimo intervencije i pomoć. Uspevamo na taj način da sprečimo tri pokušaja mobilizacije i polazi nam za rukom da posle mnogo intervencija ubacimo na našu teritoriju posmatrača E.Z. Radom predstavništva uspevamo da ublažimo tragediju koju smo doživeli, ali praktično gubimo. Zašto? Zato što smo vojno izdani.

Da je oprema za formiranje brigade bila prebačena sigurno bi uspeali da zadržimo situaciju koju smo imali od jula 1991. godine sa potpuno formiranom i opremljenom brigadom i dalje bi bili respektivna snaga, koja bi parirala hrvatskom napredovanju u formiranju države. To bi nam omogućilo da sačuvamo integritet sve do ovih dana kada su počeli pregovori Hrvatske sa R.S.K. tako da bi se sigurno računalo sa nama. Ovako sada za nikoga nismo problem – ni za Jugoslaviju ni za R.S.K., a Hrvatska preko nas dokazuje svoje 'demokratske nazore' držeći nas u logoru bez žice.

Ovo je samo prvi deo skraćene i pojednostavljene priče o Štabu odbrane i predstavništvu Srba Gorskog Kotara. Pošto mi ne odustajemo tako lako – postoji i drugi deo priče koji počinje napadom Hrvatske na R.S.K. u januaru 1993. godine, dejstvima na Maslenici. U tom drugom delu objasnićemo kako smo saradivali i radili sa S.V. R.S.K. (Srpskom vojskom Republike Srpske Krajine, nap. aut.) i vladom R.S.K.“

Sadržaj nastavka dokumenta pokazuje da zbog neuspjeha formiranja brigade vodstvo Srba iz Gorskog kotara nije donijelo odluku o vojnom djelovanju u Gorskom kotaru, te da je zbog dolaska snaga UNPROFOR-a naoružanje i opremu iz Slunja odlučilo prebaciti od 16. do 19. travnja 1992. „u skladište Grabež kod Bihaća“. Nakon početka rata u BiH - „u dogovoru sa odgovornim u službi bezbednosti JNA“ spomenuto naoružanje i oprema prepušteni su „srpskim borcima Krupe i Petrovca“. Zadržan je samo „najosetljiviji i najvredniji deo specijalne opreme i naoružanja za potrebe diverzanata“, koje je 27. travnja 1992. vraćeno u Beograd – „u magacine i na čuvanje službi bezbednosti Vojske Jugoslavije – OBŠC – Pančevo“.

Kad je 22. siječnja 1993. započela oslobodilačka operacija hrvatskih snaga u zadarskom zaleđu, 27 Srba iz Gorskog kotara, koji su „znanje i veštine stekli obukom u elitnom vojnom centru O.B.Š.C. Pančevo, uz vrhunске stručnjake“, stavilo se na raspolaganje zapovjedniku 21. kordunaškog korpusa SVK, Čedomiru Bulatu. On ih je rasporedio u 21. diverzantski odred Kordunaškog korpusa, osnovan 10. ožujka 1993., koji se razvio u „profesionalan, dobro opremljen i obučen diverzantski odred od 220 ljudi sa moćnom novom diverzantskom artiljerijom“. Podaci o razvojnom putu i cilju 21. diverzantskog odreda SVK nalaze se u

dokumentu „Mišljenje – kordunaša, kapetana, bivšeg pripadnika 13. brigade 21. kordunaškog korpusa“ (Milića Martinovića, napisanog u Beogradu 26. siječnja 1994. godine). U njemu se navodi da je zadaća spomenute jedinice bila prodor u Gorski kotar i spajanje s tamošnjim Srbima, te da je tomu podršku morala dati Vojska Jugoslavije i politički krugovi u Beogradu:

„Iz razgovora sa komandantom (Božo Rajnović, zapovjednik 21. diverzantskog odreda, nap. aut.) doznao sam da je namjena jedinice prodor u Gorski Kotar i spajanje sa tamošnjim Srbima, izbijanje na Kupu i presjecanje Hrvatske na dva dijela. Pošto sam dobro poznao situaciju na terenu u jednom momentu nisam mogao vjerovati da je takvo što moguće. Ne u smislu da je to vojnički nemoguće, već me oduševila ideja, plan, odnosno strateško razmišljanje i tada sam spoznao da za takvo što mora postojati određena podrška u krugovima Vojske Jugoslavije i u političkim krugovima u Beogradu. U nadolazećem periodu predstojalo je mukotrpno opremanje jedinice vozilima, MTS (materijalno-tehničkim sredstvima, nap. aut.), izradom ograde oko objekata, gradnja novih objekata, uređivanje postojećih objekata, dovlačenje opreme iz Srbije, izrada planova za obuku, obuka i izlazak jedinice na zadatke. (...) Razmišljao sam tada mnogo o budućim zadacima jedinice. Znao sam da prodor u Gorski Kotar nije akcija već operacija od strateškog značaja za stvaranje buduće Srpske države. (...)“

Prema tome, navedeni izvori pokazuju da se i područje Gorskog kotara trebalo naći u granicama zamišljene „velike Srbije“, te da je s namjerom ostvarenja cilja da „svi Srbi žive u jednoj državi“, dio Srba u Gorskom kotaru naoružan već u ljeto 1991. godine. Da to naoružavanje nije bilo bezazleno za sigurnost hrvatske države i mir na području Delnica te tijekom rata u Hrvatskoj, pokazuje i zapovijed Komande 13. (riječkog) korpusa JNA od 29. rujna 1991., kojom je planirano izvlačenje jedinica toga korpusa iz Rijeke i Delnica preko Gorskog kotara prema Slunju i Plitvicama. Dakle, upravo u razdoblju kada je JNA krenula u „odlučujuću ofenzivu“ na hrvatske snage na cjelokupnom ratištu, ne bi li Hrvatsku prisilila na kapitulaciju, zapovjednik Riječkog korpusa JNA general Marjan Čad potpisuje zapovijed za izvlačenje jedinica toga korpusa prema snagama JNA u Delnicama i naseljima na tom području u kojima je srpsko pučanstvo naoružano s „1000 cevi“.

O tome što je u takvim, opasnim, ratnim okolnostima, u kojima je velikosrpska politika pokušavala „najzapadniju granicu velike Srbije“ uspostaviti u Gorskom kotaru, poduzimala policija u Delnicama govori ova knjiga.

Fotomonografija:

- Martin Grgurovac, *Vinkovci i okolica – ratne devedesete*, listopad 2014. (dvojezična: hrvatsko- engleski jezik; u suradnji s „Privlačica“ Vinkovci)

Riječ autora

Ovo je izbor tekstova iz četiri moja „ratna dnevnika“ objavljena tijekom Domovinskog rata (*Vinkovci ratni dnevnik*, Vinkovci, 1992.; *Dnevnik, drugi put*, Vinkovci 1994.; *Dnevnik jednog pravoužitnika*, Vinkovci, 1996.; *Dnevnik još jednom*, Vinkovci, 1998.), od prvih provokacija agresora iz Srbije početkom svibnja 1991. do mirne reintegracije i povratka prognanih Hrvata u svoja vjekovna ognjišta, završno s 14. srpnjem 1997. za Vinkovce i 28. kolovozom 1997. za Vukovar.

Slijedom prilika, kao predsjednik Odbora za promotivne djelatnosti Kriznog štaba Vinkovci, „Vinkovci u ratu“ od 25. listopada 1991. do 15. travnja 1992., koji se uselio u podrumski prostor „Privlačice“ (unutar Poslovnog centra „Terme“), bio sam izravni, a nakon toga i neizravni čimbenik svekolikih raznih i okoloznih događanja u gradu i okolici, pa se forma pisanja

dnevničkih tekstova i fotografiranja posložila sama po sebi kao potreba evidentiranja ovog teškog, ali i časnog razdoblja u kojem je stvorena i obranjena hrvatska država.

Fotografirati ratna stradanja znači i biti u ratu. Kamo sreće da sam i dalje snimao samo svoje najbliže i druge ljude, a ne rat i ratna stradanja, ali s njegovim ulaskom u moj život, nekog drugog izbora više i nije bilo.

Kako tada nisam imao ni pušku ni pištolj (odbio sam i onaj službeni), a imao sam dva Canona, EOS 600 i EOS 1000, nešto Efkinih i Codac filmova, to je fotografiranje postalo mojom svakodnevicom.

Nisu to fotografije visokih umjetničkih dometa, već dokumentarne, inventurne. Najčešće su nastajale u sekundama ili minutama između detonacija više granata, koje su svakodnevno padale na Vinkovce i njegovu okolicu, onako, iz drhtave ruke i vrlo često zadrhtalog srca.

Na njima je najviše srušenih krovista i kuća, uništenih automobila, tehničke opreme, a najmanje ljudi!

Normalno, pa oni su imali preča posla - bili su na liniji obrane.

Te 1991. godine Vinkovci su imali 35.290 stanovnika, a u 38 okolnih naselja živjelo je 63.194 stanovnika, ukupno 94.484 stanovnika. Narodnosni sastav je bio: Hrvata 80 %, Srba 13 %, Mađara 1,8 %, Jugoslavena 1,9 %, ostalih 1,5 %, nepoznatih 1,1 % i neizjašnjenih 0,9 %.

Iz Predgovora:

Omogućiti Srbiji izlaz na more i stvoriti državu sa zapadnom granicom duboko na teritoriju Hrvatske, kako bi svi Srbi živjeli u jednoj državi (tzv. velika Srbija), cilj je srpske politike već od sredine 19. stoljeća. Stvaranjem Jugoslavija (prve i druge), u kojima su Srbi kao najbrojniji narod dominirali (posebice za vrijeme prve Jugoslavije), taj je cilj uglavnom bio ostvaren. Međutim, želja dijela srpske političke elite za potpunom dominacijom Srbije nad ostalim jugoslavenskim republikama, koja je javno izražena sredinom 1980-ih, u konačnici je prouzročila raspad Jugoslavije. Naime, proces demokratizacije u komunističkim državama jugoistočne Europe, simbolički povezan s rušenjem Berlinskog zida u studenom 1989., omogućio je uvođenje višestranačja u jugoslavenskim republikama, ali i otvorio pitanje preuređenja Jugoslavije. Nakon provedenih višestranačkih izbora, vodstva njezinih (pro)zapadnih republika Slovenije i Hrvatske izjasnila su se za veću decentralizaciju države. Nasuprot tome, srbijansko vodstvo je ultimativno zahtijevalo strogo centraliziranu državu (veće ovlasti saveznih tijela, smanjenje prava republika), s prevlašću najbrojnijeg (srpskog) naroda u njoj (po načelu "jedan čovjek, jedan glas"). Za očuvanje Jugoslavije kao centralizirane države opredijelio se i vrh Jugoslavenske narodne armije (JNA), ne skrivajući namjeru da, ako zatreba, svoje opredjeljenje nametne i oružjem. Alternativa Jugoslaviji u kojoj će dominirati Srbija, velikosrpskim ideolozima bilo je stvaranje jedinstvene srpske države ("velike Srbije") koja bi obuhvatila područje bivše Jugoslavije, otprilike istočno od linije Virovitica – Pakrac – Karlovac – Ogulin i dio Gorskoga kotara – Karlobag. Taj se cilj mogao ostvariti samo vojnim putem, osvajanjem znatnoga dijela Hrvatske te Bosne i Hercegovine.

Izvori nedvojbeno pokazuju da je rat u Hrvatskoj 1991., a potom i u Bosni i Hercegovini uzrokovao kontinuitet velikosrpske politike. U ljeto 1991. srbijansko vodstvo je, uz pomoć JNA, provelo agresiju na Hrvatsku, a srpske snage su do kraja 1991. okupirale gotovo trećinu teritorija Republike Hrvatske, s ciljem da to područje pripoje Republici Srbiji i ostvare plan da „svi Srbi žive u jednoj državi“. Bez oružja i vojske, Hrvatska u ljeto 1991. nije mogla zaustaviti napredovanje nadmoćnijeg neprijatelja. Ipak, Hrvatska nije poražena, a nakon ustrojavanja vlastitih oružanih snaga i nakon što je vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj odbilo sve mirovne inicijative Vlade Republike Hrvatske i međunarodnih čimbenika, Hrvatska je do ljeta 1995. vojnim operacijama oslobodila najveći dio okupiranoga teritorija. Preostali okupirani dio

Hrvatskog Podunavlja (“istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem“) konačno je vraćen procesom „mirne reintegracije“ do 15. siječnja 1998. godine.

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata utemeljen je kao javna znanstvena ustanova i specijalizirani arhiv radi prikupljanja arhivskoga gradiva iz toga razdoblja. U skladu s činjenicom da „jedna fotografija govori više od tisuću riječi“, posebno mjesto među prikupljenim gradivom pripada fotografijama. Njihovom prezentacijom prizori iz Domovinskog rata čuvaju se od zaborava, a javnost dobiva uvid u razmjere stradanja ljudi i materijalnih dobara. Ratne fotografije Martina Grgurovca, koje svjedoče o razaranju Vinkovaca i okolice u razdoblju od 1991. do 1995., odnosno o stanju na tom području do 1997., u ovoj fotomonografiji popraćene su dijelovima iz njegova dnevnika.

IV. Kulturno-prosvjetna i znanstvena djelatnost

Tijekom 2014. godine objavljeno je (7) ili je u pripremi za tisak (13) u znanstvenim ili stručnim časopisima, monografijama i zbornicima te ostalim stručnim tiskovinama ukupno 20 znanstvenih ili stručnih radova zaposlenika Centra s temama iz Domovinskog rata (u taj broj nisu uračunati radovi zaposlenika Centra tijekom 2014. koji su objavljeni na portalima, kao i u dnevnim i periodičnim tiskovinama).

Uza to, zaposlenice Centra Ana Holjevac Tuković i Željka Križe sudjeluju u radu radnih skupina Ministarstva branitelja za problematiku civilnih žrtava i u „Radnoj skupini za pripremu i izradu Prijedloga Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu“ te u Savjetodavnom odboru projekta UNDP-a “Prava i potrebe ratnih žrtava seksualnog nasilja u Hrvatskoj: Nerazriješeno nasljeđe rata 1991. – 1995.“.

Ivan Radoš nastavio je raditi kao suradnik na znanstveno-istraživačkom projektu *Hrvatski domovinski rat: strukture sjećanja*, kojega su nositelji Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatski institut za povijest i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

Slaven Ružić i Domagoj Štefančić napisali su stručne tekstove za stalni postav spomen-sobe Domovinskog rata na prostoru Primorsko-goranske županije, u suradnji s Pomorskim i povijesnim muzejom Hrvatskog primorja u Rijeci, a ujedno su sudjelovali i u odabiru slikovnog i dokumentarnog materijala za buduću spomen -sobu.

Znanstveni i stručni radovi u knjigama i časopisima, uključujući i časopis *Vojna povijest* (ne računajući članke objavljene u dnevnim novinama te na portalima i u periodičnim tiskovinama - *Hrvatskom vojniku*, *Vijencu*, *Hrvatskom slovu* itd., kojih je više od 40):

- Julija Barunčić Pletikosić: „Domovinski rat u izvješćima *Glasa Koncila* – 'Kronika ratnih razaranja širom Hrvatske'“ – u tisku.

- Ana Holjevac Tuković:

- „Problem dostupnosti arhivskog gradiva u istraživanju tema iz Domovinskog rata- iskustva istraživanja mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja“, *Zbornik radova 47. savjetovanja hrvatskih arhivista*, 2014.

- „Arhiv Međunarodnog kaznenog suda u Haagu“, *Arhivski vjesnik*, 57 (2014).

Predani radovi sa skupova, još neregistrirani:

-Vukovar – hrvatski i europski grad 21. stoljeća.

-Hrvatski istok kroz djelovanje mirovnih misija Ujedinjenih naroda u Domovinskom ratu.

- Josipa Maras Kraljević:

- „Stvaranje samostalne Republike Hrvatske“ – uvodni tekst u knjizi „Dva dana žalosti“, Dubravka Slovića, Zagreb 2014.

- „Umjetnost u Domovinskom ratu: Hrvatska stvarnost na razglednicama 1991./1992.“ – u tisku

- Prikaz posljednje godine mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja u lokalnim srpskim elektronskim medijima“ – u tisku

Natko Martinić Jerčić: „Operacija Papuk-91 (oslobođanje šireg papučkog područja u jesen i zimu 1991./1992. - predano u tisak: *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, No. 8 (objavljeno: ožujak 2015.)

- Slaven Ružić:

- recenzija/znanstveni prikaz knjige Nevija Šetića „Ostvarenje suvremene hrvatske države. Od pojave višestranačja 1989. do nastanka samostalne, međunarodno priznate i teritorijalno cjelovite Republike Hrvatske“ (knjiga je objavljena 2013. godine u ediciji Sveučilišta Jurja Dobrile i „Geaidee“ u Puli), „Časopis za suvremenu povijest“, Vol. 46 No. 1 (str. 182-184.), svibanj 2014. godine.

- „Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“ – rad je recenziran i predan u tisak za objavu u „Radovima Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru“ (objavljen je u ožujku 2015. godine).

-Janja Sekula Gibač:

- „Raspoređivanje snaga UNPROFOR-a i (ne)provedba demilitarizacije na okupiranom području zapadne Slavonije 1992. godine“, *Scrinia Slavonica*, br. 14 (2014)

- „Proces pokušaja normalizacije hrvatsko-srpskih odnosa i mirne reintegracije Republike Srpske Krajine 1994./1995. na okupiranom području zapadne Slavonije“, *Časopis za suvremenu povijest* 46, br. 1, Zagreb 2014., suautor Ante NAZOR

- „Bjelovar u planovima i aktivnostima Srpske demokratske stranke“ - predano u tisak: *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, No. 8 (objavljeno: ožujak 2015.)

- Domagoj Štefančić:

- „Orao nad Gospićem – srpski zračni napad s Udbine tijekom operacije 'Oluja'“, *Vojna povijest*, listopad 2014.

- Ratni put 65. Ivanić-gradske bojne HV kroz dokumente Republike Srpske Krajine i Jugoslavenske narodne armije – u tisku

- S onu strane Kupe – srpski izvori o operaciji „Vihor“ – u tisku

- Ante Nazor – Janja Sekula Gibač, „Proces pokušaja normalizacije hrvatsko-srpskih odnosa i mirne reintegracije RSK 1994/1995. na okupiranom području zapadne Slavonije“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb 2014.

- Ante Nazor:

- „Pregled djelovanja hrvatskih snaga u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1990-ih“, uvodni tekst za četvrtu knjigu *Godine pobjede 1994. i 1995.*, u seriji *Tuđmanov arhiv – Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine*, šest knjiga, Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatski institut za povijest – u tisku (objavljeno 2015.)

- poglavlje u: Nikica Barić, Darko Dovranić, Tamara Janković, Ante Nazor, Domagoj Novosel, Emil Petroci: *Domovinski rat – čitanka priručnik za učitelje povijesti u osnovnim školama i nastavnike povijesti u srednjim školama*, Školska knjiga – u tisku; (objavljeno 2015.)

- Domovinski rat – pregled političke povijesti Domovinskog rata – knjiga u tisku

Izložbe 2014.:

Tijekom 2014. Centar je bio organizator/suorganizator ili je sudjelovao u pripremi 6 postavljene/otvorene izložbe te u pripremi 1 izložbe.

- 23. siječnja: Vukovar, Dvorac grofa Eltza, otvaranje stalnoga postava gradskog muzeja; u izradi postava o Domovinskom ratu i mirnoj reintegraciji sudjelovao je i naš Centar (pisanje tekstova te odabir fotografija i video zapisa o Domovinskom)
- 9. lipnja (ponedjeljak): Zagreb, Hrvatski državni arhiv, od 13 do 17 sati: Projekcija digitalne izložbe „Počeci suvremene hrvatske države (kronologija događaja)“, povodom Međunarodnog dana arhiva.
- 16. rujna (utorak): Šibenik, Muzej grada Šibenika, izložba Vukovar 1991., koju je priredio naš Centar, u suradnji s Muzejom grada Vukovara i Muzejom grada Šibenika.
- Listopad-studeni, OŠ „D. Domjanić“, Gajnice, Zagreb – postavljena je izložba Centra o Domovinskom ratu.
- 13. studenoga (četvrtak): Vukovar, Gradski muzej, otvorenje izložbe u povodu Dana sjećanja na žrtvu Vukovara; među postavom su i panoi (13 komada) koje je pripremio naš Centar.
- 25. studenoga (utorak): Zagreb, Knjižnica Podsused, 25.XI.-15.XII.2014., otvaranje izložbe fotografija Zvonka Lucića: HV u Afganistanu; suorganizator naš Centra, uz HVIDR-u Sesveta i Knjižnice grada Zagreba, organizator Udruga branitelja Domovinskog rata.
- Sudjelovanje u izradi postava „Spomen zbirke Domovinskog rata Primorsko-goranske županije“, koja će biti instalirana u prostorijama Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci; konačna realizacija spomenutog projekta odgođena je za kolovoz 2015. godine.

Znanstveni i stručni skupovi, javne tribine, predavanja i promocije 2014.:

Tijekom 2014. godine Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata i njegovi zaposlenici sudjelovali su kao organizatori ili suorganizatori te kao aktivni sudionici (predavači, promotori) na više od 100 (111) znanstvenih i stručnih skupova, javnih tribina i predavanja, te promocija i izložbi, na kojima su govorili znanstvenici, zapovjednici i ostali sudionici događaja iz Domovinskog rata te autori promoviranih publikacija (siječanj, veljača, ožujak 2014. – 29 javnih nastupa zaposlenika Centra; travanj, svibanj, lipanj – 25; srpanj, kolovoz, rujna – 15; listopad, studeni, prosinac – 42).

Primjerice:

- 10. siječnja: Zagreb, HMDCDR, Zaposlenik Centra Ivan Brigović održao je predavanje učenicima OŠ Ernestinovo o radu Centra i arhivskoj djelatnosti.
- 14. siječnja (utorak): Pakrac, dvorac Janković, 11.30 – 12.30 sati, promocija izdanja Centra s posebnim osvrtom na knjigu Slavice Bilić „Prsten mira i majčinske ljubavi“ i predavanje o

Domovinskom ratu za učenike osnovnih i srednjih škola; govorili su: zaposlenice Centra Željka Križe i Julija Barunčić Pletikosić te autorica knjige Slavica Bilić.

- 15. siječnja (srijeda): Nova Gradiška, povodom obljetnice međunarodnog priznanja RH održano je predstavljanje monografije 1. gbr HV-a Tigrovi; govorili su: pukovnik Mato Modrić – predsjednik Udruge 121. brigade, brigadni general Tomo Medved – predsjednik Udruge veterana 1. gbr., genral zbora Josip Lucić i zaposlenik Centra Ivan Radoš.

20. siječnja (ponedjeljak):

- Zadar, kazalište lutaka, 12-14 sati, promocija izdanja Centra s posebnim osvrtom na knjigu Slavice Bilić „Prsten mira i majčinske ljubavi“; govorili su: Zdenka Grdović – predsjednica Bedema ljubavi u Zadru 1991., Dinko Bogdanić, autorica knjige Slavica Bilić te zaposlenici Centra Julija Barunčić Pletikosić i Ivan Radoš.

- Šibenik, kazalište, 20-21.30 sati: isto kao i u Zadru; zaposlenica Centra Julija Barunčić Pletikosić govorila je o knjizi i radu Centra na Radiju Zadar i Radiju „Ritam“.

21. siječnja (utorak):

- Maslenica, osnovna škola, 9.45 – 10.30 sat, sat nastave o Domovinskom ratu i operaciji Maslenica održali su zaposlenik Centra Ivan Brigović, ravnatelj Centra Ante Nazor i Tomislav Šulj.

- Zadar, kneževa palača, 12-13 sati, otvaranje izložbe radova učenika o operaciji Maslenica; uvodno 20-minutno predavanje održao je ravnatelj Centra Ante Nazor, na temu „Zadar u velikosrpskim projektima u Domovinskom ratu“.

- 23. siječnja (četvrtak): Vukovar, dvorac grofa Eltza – gradski muzej, nazočnost na otvaranju stalnoga postava, na kojem je radio i naš Centar (razdoblje Domovinskog rata i mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja).

- 6. veljače (četvrtak): Sydney, Macquarie University, International conference honouring 30 years of Croatian Studies at Macquarie University, 5-7 february 2014; session 6, izlaganje ravnatelja Centra Ante Nazora, tema izlaganja: The chronology of the establishment of the modern Croatian State 1990-1991: The key dates / „Kronologija stvaranja suvremene hrvatske države 1990.-1991. – važniji datumi“.

- 7. veljače (petak) Daruvar, knjižnica: promocija izdanja Centra, s posebnim osvrtom na knjigu Slavice Bilić o Bedemu ljubavi; uz autoricu govorili su zaposlenici Centra Julija Barunčić Pletikosić, Ivan Radoš i Natko Martinić Jerčić.

Sudjelovanje ravnatelja Centra na javnim tribinama u Australiji – tema izlaganja Domovinski rat:

- 9. veljače (nedjelja): Geelong, u AHD-Geelong, tribina, od 14 sati,

- 11. veljače (utorak): Perth, Hrvatski Centar – North Fremantle, od 19.30 do 22.30 sati

- 14. veljače (petak): Melbourne, AHD – Melbourne, od 19 do 22 sata

- 15. veljače (subota): Canberra, Hrvatski klub – Deakin, od 19 do 22 sata

- 16. veljače (nedjelja): Sydney, Hrvatski klub „Kralj Tomislav“, od 13.30 do 17 sati

- 24. veljače (ponedjeljak): OŠ Antuna Kovačića (Zagreb), zaposlenik Centra Ivan Radoš održao je predavanje o Domovinskom ratu i ratnom putu 101. brigade HV-a, u suradnji s Udrugom 101. Brigade.

- 25. veljače: OŠ Otona Ivekovića (Zagreb), zaposlenik Centra Ivan Brigović održao je predavanje o Domovinskom ratu i ratnom putu 101. brigade HV-a, u suradnji s Udrugom 101. brigade.
- 26. veljače: OŠ Antuna Kovačića (Zagreb), Ivan Radoš održao predavanje o Domovinskom ratu i ratnom putu 101. brigade HV-a, u suradnji s Udrugom 101. Brigade.
- 27. veljače: OŠ Ban Josipa Jelačića (Zagreb), Ivan Brigović održao predavanje o Domovinskom ratu i ratnom putu 101. brigade HV-a, u suradnji s Udrugom 101. brigade.

28. veljače (petak):

- OŠ Dragutina Tadijanovića (Zagreb), Ivan Radoš održao predavanje o Domovinskom ratu i ratnom putu 101. brigade HV-a, u suradnji s Udrugom 101. brigade.
- Pakrac, 11 – 15 sati, okrugli stol: „Uloga Pakraca i Lipika u Domovinskom ratu“; suorganizatori: naš Centar, Hrvatski institut za povijest, grad Pakrac i Udruga hrvatske policije branitelja Pakraca i Lipika; govorili su: pozdravne riječi – gradonačelnici Pakraca i Lipika te župan požeško-slavonske županije; prikazan je kratki film o tom području u Domovinskom ratu; uvodno izlaganje na početku radnog dijela imao je ravnatelj Centra Ante Nazor, a izlaganje o dokumentima JNA/RSK o Pakracu 1990./1991. imao je zaposlenik Centra Natko Martinić Jerčić, a govorili su: Vladimir Delač, ratni povjerenik Vladr RH za općinu Pakrac, Hamdija Mašinović, jedan od ratnih zapovjednika PJP PU Bjelovarsko-bilogorske „Omege“, Stipan Grgić – redarstvenik – sudionik događaja 1991., dr. Krešimir Vidović – liječnik u ratnoj bolnici, Antun Fričer, časnik HV-a – sudionik evakuacije psihičkih bolesnika; dr. Ivan Marijanović – kirurg u ratnoj bolnici; Vlado Radošić – o logoru Bučje; Josip Huška – pukovnik HV-a – zamjenik zapovjednika 76. Bataljuna, Miroslav Vacek – pripadnik hrvatske policije 1991.; Dubravka Vukoja – ratna novinarka Hrvatskog radija i dr. sc. Jakša Raguž iz Hrvatskog instituta za povijest.

- 14. ožujka (petak): Grubišno Polje, 8 – 11 sati, srednja škola, predavanje o Domovinskom ratu povodom dana škole u tri razreda održali su Natko Martinić Jerčić i Ivan Radoš.

- 20. ožujka (četvrtak): Zagreb, HVU – Ratna škola, predavanje ravnatelja Centra Ante Nazora za polaznike Ratne škole, kojem su nazočili i polaznici iz Srbije, BiH i Crne Gore, o preustroju JNA i ulozi JNA u ratu u Hrvatskoj 1991.

- 21. ožujka (petak): Zagreb, crkva sv. Mati Slobode, 19.30 – 21 sati, promocija knjige Slavka Peršića: Na bojištu sjećanja – Davor Batrac Keks –od paklenog kraja do pakla i natrag; govorili su ravnatelj Centra Ante Nazor, dr. Popović – psihijatar, autor knjige i glavni lik knjige.

- 24. ožujka (ponedjeljak). Zagreb, HDA, predavanje Josipe Maras Kraljević o Domovinskom ratu za djecu iz škole Juraja Habelića, polaznike grupe za povijest.

- 26. ožujka (srijeda): Krapina, srednja škola, od 11 do 12.30 sati, ravnatelj centra Ante Nazor održao je predavanje učenicima srednje škole u Krapini o Domovinskom ratu.

- 27. ožujka (četvrtak): Beč, dvorana Hrvatskog centra, 20-21.30 sati, predavanje ravnatelja Ante Nazora o Domovinskom ratu, na temu „Mediji i činjenice“.

28. ožujka (petak):

- Bjelovar, 19-20 sati, promocija izdavačke djelatnosti Centra, s posebnim osvrtom na knjigu Slavice Bilić – Prsten mira i majčinske ljubavi, u organizaciji Odbora za branitelje grada Bjelovara; uz autoricu knjige, govorili su zaposlenici centra Ivan Radoš i Julija Barunčić Pletikosić.

- Zadar, 9-17 sati, znanstveno-stručni skup o zadarskom području u Domovinskom ratu; među ostalima, izlaganje je imao i zaposlenik Centra Ilija Vučur.

- 2. travnja (srijeda): Split, hotel Radison blue, od 20 do 21 sati, predavanje ravnatelja Centra za nastavnike povijesti u školama splitske županije.

- 3. travnja (četvrtak): Ploče, Dom kulture, 18.00 - 19.30 sati, voditelj Odjela za arhivsko gradivo Mate Rupić i ravnatelj Centra održali su predavanje o gradivu Centra te medijima i činjenicama iz Domovinskoga rata, s osvrtom na izlaganja hrvatskog i srpskog tima u Haagu tijekom procesa u tužbama za genocid; organizator predavanja bile su Udruga iz Domovinskoga rata i Udruga žena Katarina Zrinski.

- 4. travnja (petak): Mostar, Hrvatski dom herceg Stjepan Kosača, od 12 do 12.45 sati, svečanost „Dani ponosa i slave“, kojom je obilježena 22. obljetnica HVO-a i 9. obljetnica 1. pješačke (gardijske) pukovnije OS BiH; organizator je bio nedavno utemeljen Hrvatski dokumentacijski centar Domovinskog rata u BiH, sa sjedištem u Mostaru, a suorganizatori su 1. pješačka (gardijska) pukovnija OS BiH, braniteljske udruge HVO-a i Hrvatska zajednica Herceg Bosna; uz ostale, izlaganje je imao i ravnatelj Centra.

- 14. travnja (utorak): Topusko, 7. Državni stručni skup za učitelje i nastavnike povijesti na temu Domovinski rat – Banovina u Domovinskom ratu; na otvaranju su sudjelovali ravnatelj Centra Ante Nazor i voditelj Odjela za arhivsko gradivo Mate Rupić, koji su u prijepodnevnom dijelu bili moderatori tijekom izlaganja predavača.

- 15. travnja (utorak): Topusko, 7. Državni stručni skup za učitelje i nastavnike povijesti na temu Domovinski rat – Banovina u Domovinskom ratu; predavanje nastavnicima povijesti držali su: zaposlenik Centra Ivan Brigović – o dokumentima srpske provenijencije koji govore o događajima na Banovini 1991. – zajedno s Tomislavom Šuljem koji je prezentirao memoarsko gradivo o događajima na Banovini u tom razdoblje i ravnatelj centra Ante Nazor o Tužbi za genocid u Haagu, zajedno s novinarom HTV-a Branimirom Farkašem, izvijestiteljem iz Haaga.

- 22. travnja (utorak): Gajnice, dvorana u zgradi Općine, 18 - 20 sati, ravnatelj Centra Ante Nazor i zaposlenik Centra Natko Martinić Jerčić, održali su predavanje za javnost pod naslovom „Mediji i činjenice o Domovinskom ratu“.

- 25. travnja: Zagreb, aula Sveučilišta u Zagrebu („zgrada Rektorata“), od 10 do 11 sati, promocija knjige – zbornika dokumenata „Dokumenti iz iseljništva – Uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku“; govorili su: prof. dr. sc. Aleksa Bjeliš – rektor sveučilišta u Zagrebu; prof. emeritus dr. sc. Marijan Šunjić – rektor Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju od 1991. do 1998.; prof. emer. dr. sc. Branko Kunst – osnivač AMACIZ-a (Almae Matris Alumni Chemicæ Ingeniariæ Zagrabiensis) prvog alumni društva na Sveučilištu u Zagrebu; gospodin Vladimir Benković (urednik Zbirke) i ravnatelj Centra Ante Nazor.

29. travnja:

- Slavonski Brod, 13-14 sati, obilježavanje obljetnice osnutka 3.gbr; uz pozdravne riječi uzvanika, kraće predavanje o Domovinskom ratu i zapažanjima sa suđenja u Haagu, govorio je ravnatelj Centra.

- Hlebine – Koprivnica, 19-21.30 sati: nakon otvaranje izložbe o policiji u Domovinskom ratu u Koprivnici, u Hlebinama je održan Okrugli stol u sklopu projekta Ministarstva branitelja “Promicanje vrijednosti Domovinskog rata u Koprivničko-križevačkoj županiji”, u organizaciji Udruge dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH, Podružnica Koprivničko-križevačke

županije, na kojem je govorio zaposlenik Centra Natko Martinić Jerčić, a pročitan je i rad zaposlenice Centra Janje Sekule Gibač.

- Okučani, 19-21 sati, tribina o vro „Bljesak“; uz zapovjednike i ostale sudionike, izlaganje su imali zaposlenici Centra Janja Sekula Gibač - „Političke okolnosti uoči početka operacije 'Bljesak'“ i Ivan Brigović - „Tko je kriv za poraz 18. korpusa SVK“.

- 30. travnja: Zagreb, Dom Udruge specijalne policije iz Domovinskog rata, 18-20 sati; Tribina Operacija „Bljesak“ i oslobađanje okupiranog područja zapadne Slavonije, u organizaciji Zbora udruga veterana hrvatskih gardijskih postrojbi, Udruge Specijalne policije i Udruge Kulturni multimedijalni edukacijski tabor; uz pripadnike gardijskih brigada i SJP, izlaganje su imali zaposlenici Centra Janja Sekula Gibač i Ilija Vučur.

- 1. svibnja (četvrtak): Zagreb, Policijska akademija, 17.45-19 sati, predavanje ravnatelja Centra o Domovinskom ratu za srednjoškolce – sudionike projekta Ponos domovine.

- 6. svibnja (utorak): Od 14 do 15.30 sati ravnatelj Centra održao je predavanje o Domovinskom ratu za učenike 7. i 8. razreda osnovne škole Žuti brijeg iz Dubrave.

- 10. svibnja (subota): Osijek, zaposlenik Centra Ivan Radoš održao je predavanje o Domovinskom ratu i radu Centra za nastavnike povijesti Osječke županije.

- 14. svibnja (srijeda): Zagreb, dvorana kazališta Histriani, 19-21.30 sati, promocija Zbornika radova „Oslobđajuće presude haškog Suda Tuđmanovoj Hrvatskoj“, autora Ivan Aralica, Ante Nazor, Ivo Lučić, Miroslav Tuđman, povodom 92. obljetnice rođenja predsjednika Tuđmana; o knjizi i navedenoj problematici govorili su autori, među njima i ravnatelj Centra.

15. svibnja (četvrtak):

- Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 17-18 sati, predavanje o Domovinskom ratu za grupu američkih studenata s Point Loma Nazarene University (San Diego, California, U.S.A) održala je voditeljica Odjela za znanstveno istraživanje Ana Holjevac Tuković, a zaposlenica Centra Željka Križe provela ih je kroz zgradu Hrvatskog državnog arhiva.

- Koprivnica, 19-20 sati, promocija izdavačke djelatnosti Centra, s posebnim osvrtom na knjigu Slavice Bilić – Prsten mira i majčinske ljubavi; uz autoricu knjige, govorili su zaposlenici centra Ivan Radoš i Julija Barunčić Pletikosić.

- 16. svibnja (petak): Nijemci, Pastoralni centar Župe Svete Katarine, 10 – 14 sati, III. Znanstveno-stručni skup Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti, organizator općina Nijemci, Župa sv. Katarine u Nijemcima i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar; uz ostale predavače, govorili su ravnatelj Centra o Domovinskom ratu i voditeljica Odjela za znanstveno istraživanje Centra Ana Holjevac Tuković o mirnoj reintegraciji toga područja.

- 21. svibnja (srijeda): Zagreb, Hrvatski državni arhiv, predavanje o radu Centra i Domovinskom ratu za učenike povjesne grupe 8. Razreda oš. Braća Radić održali su voditeljica Odjela za znanstveno istraživanje Centra Ana Holjevac Tuković i ravnatelj Centra.

- 23. svibnja (petak): Bjelovar, Obljetnica SJP Omega, 16-19 sati, Među ostalim govornicima, govorio je i ravnatelj Centra o tijeku suđenja u Haagu u procesu između Hrvatske i Srbije, a dr. sc. Jakša Raguž s Hrvatskog instituta za povijest dao je pregled ratnog puta te jedinice.

- 29. svibnja (četvrtak): Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 9.30 do 11 sati, predavanje ravnatelja Centra za učenike Poljoprivredne škole o Domovinskom ratu, s naglaskom na oslobodilačku operaciju „Oluja“.

- 30. svibnja (petak): Sisak, Dom kulture, u organizaciji Udruge veterana 2. gbr., 11.30 – 13 sati, ravnatelj Centra je za učenike osnovnih i srednjih škola održao kraće predavanje o Domovinskom ratu, uz izlaganje ratnih zapovjednika i pripadnika 2. gbr.
- 4. lipnja (srijeda): Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 11.30 – 13 sati, predavanje ravnatelja Centra o Domovinskom ratu za studente Hrvatskog katoličkog sveučilišta.
- 6. lipnja (petak): Zagreb, Nacionalna sveučilišna knjižnica, 18-19.30 sati, Dies historiae, na temu Historiografija o Domovinskom ratu; uz moderatora Ivicu Lučića, te predavače Davora Marijana i Nikicu Barića s HIP-a, sudjelovao je kao predavač i ravnatelj Centra.
- 9. lipnja (ponedjeljak): Zagreb, Hrvatski državni arhiv, od 13 do 17 sati: zaposlenici Centra organizirali su Projekciju digitalne izložbe „Počeci suvremene hrvatske države (kronologija događaja)“, povodom Međunarodnog dana arhiva.
- 4. srpnja (petak): Tomislavgrad, zgrada županije, 10-14 sati, tribina „Tomislavgrad u Domovinskom ratu“, koje je suorganizator naš Centar; moderator tribine bio je zaposlenik Centra Ivan Radoš, ravnatelj Centra govorio je u uvodu tribine, a uz ratnog načelnika Tomislavgrada i ratne zapovjednike brigade Kralj Tomislav i Zbornog područja, izlaganje je imao i zaposlenik Centra Ilija Vučur.
- 18. srpnja (petak): Posušje (BiH), Hrvatski dom, 20 – 21.30 sati – tribina o HR HB i suđenju u Haagu, u organizaciji grada Posušja i Hrvatskog dokumentacijskog centra Domovinskog rata u Bosni i Hercegovini; govorili su dr. sc. Ivo Lučić iz Hrvatskog instituta za povijest o povijesti i značaju HR HB, i ravnatelj Centra o ulozi Hrvatske i Hrvata u ratu u BiH.
- 25. srpnja (petak): Blidinje (hotel Hajdučka vrlet – Risovac, općina Jablanica, BiH), od 10 do 16.30 sati okrugli stol „Hrvati Jablanice – prošlost, sadašnjost, budućnost“, na kojem su general Željko Šiljeg, povjesničar Ivo Lučić, dužnosnik HR HB mr. Vlado Šoljić i ravnatelj Hrvatskog dokumentacijskog centra Domovinskog rata u BiH Željko Šiljeg i drugi govorili o Domovinskom ratu na tim prostorima i političkom stanju u općini Jablanica prije i za vrijeme Domovinskog rata, a predsjednik Udruge „Provita“ – za očuvanje tradicije i pomoć Hrvatima Jablanice Ivan Rogić govorio je o stradanju Hrvata na tom prostoru u Domovinskom ratu. U uvodnom djelu govorio je ravnatelj Centra.
- 2. kolovoza (subota): Novalja, otok Pag, pastoralni centar, od 21 sat da 22.15 sati: predavanje ravnatelja Centra na temu „Mediji i činjenice o Domovinskom ratu“.
- 4. kolovoza (ponedjeljak): Kninu, gradska knjižnica, 19 – 20.30 sati, voditelj Odjela za arhivsko gradivo Mate Rupiće i ravnatelj Centra Ante Nazor promovirali su novu knjigu dokumenata RSK (br. 15) i održali su predavanje o radu Centra i njegovoj izdavačkoj djelatnosti te o medijima i činjenicama iz Domovinskog rata.
- 6. kolovoza (srijeda): Biograd, gradski muzej, od 20 do 21.30 sati, voditelj Odjela za arhivsko gradivo Mate Rupiće i ravnatelj Centra Ante Nazor promovirali su novu knjigu dokumenata RSK (br. 15) i održali su predavanje o radu Centra i njegovoj izdavačkoj djelatnosti te o medijima i činjenicama iz Domovinskog rata, kao i o tijeku procesa u Haagu u tužbi između Hrvatske i Srbije za genocid.
- 19. kolovoza, Pakrac, tribina Pakrac u Domovinskom ratu, u organizaciji Udruge Hrvatskog časničkog zbora grada Pakraca i Lipika, zaposlenica Centra Janja Sekula gibač održala je izlaganje „Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990./1991. - uloga čelnika Srpske demokratske stranke u pripremama za rat“
- 24. kolovoza (nedjelja): Galica na Vlašiću kraj Travnika, ravnatelj Centra je govorio na „satu povijesti“ povodom 20-te obljetnice Specijalne policije MUP-a HR HB.

- 30. kolovoza (subota): Zagreb, Dubrava – Centar za kulturu, zaposlenik Centra Ivan Radoš je učenicima škola na prigodnom susretu održao predavanje o oslobodilačkoj operaciji „Oluja“.
- 12. rujna (petak): Ploče, Dom kulture, 18.15 - 20 sati, tribina povodom akcije Zelena Tabla – Male Bare, održana je pred oko 300 posjetitelja među kojima su bila djeca iz srednje škole; ravnatelj je u svom izlaganju dao pregled situacije u Hrvatskoj 1990.-1991. a zapovjednici iz te akcije govorili su o njezinu tijeku i svojim sjećanjima.

16. rujna (utorak):

- Šibenik, Muzej grada Šibenika, od 18 do 18.45 sati, ravnatelj je održao predavanje o Bitki za Vukovar
- u Muzeju grada Šibenika otvorena je izložba Vukovar 1991., koju je priredio naš Centar, u suradnji s Muzejom grada Vukovara, uz domaćinstvo Muzeja grada Šibenika.
- Vodice, Dom kulture, od 19.30 do 20.30 sati; nakon prikazanog dokumentarnog filma, ravnatelj Centra je imao kratko izlaganje o stradanju u Domovinskom ratu.

- 19. rujna (petak): Klinča Sela, Društveni dom, promocija knjige vukovarskog branitelja i logoraša Davora Batraca Keksa; pred punom dvoranom, u kojoj su bila i djeca iz osnovne škole iz Klinča Sela, o Domovinskom ratu i knjizi govorio je i ravnatelj Centra.

- 26. rujna (petak): Bjelovar, dvorana hotela Central, Znanstveni skup Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorska županija u Domovinskom ratu, 9.30 – 15.30 sati; organizator skupa je HAZU – Zavod u Bjelovaru, a suorganizatori su Hrvatski institut za povijest i naš Centar te grad Bjelovar i Bjelovarsko-bilogorske županije, uz pokroviteljstvo MORH-a, MUP-a i Ministarstva branitelja. Skup je održan u hotelu Central. Uz ratne zapovjednike i druge sudionike ratnih događaja, te znanstvenike, svoja izlaganja na skupu imali su i zaposlenici Centra: ravnatelj Centra pozdravio je u ime Centra kao suorganizatora skupa nazočne i održao uvodnu riječ, Natko Martinić Jerčić: Operacija Papuk-91 (oslobađanje papučkog područja u jesen – zimu 1991./1992.), Janja Sekula Gibač: Bjelovar u planovima i aktivnostima Srpske demokratske stranke, Slaven Ružič: Izravni demografski gubici na privremeno okupiranom području općina Daruvar i Grubišno Polje 1991. godine, na temelju arhivskog gradiva „RSK“.

- Listopad-studen, OŠ „D. Domjanić“, Gajnice, Zagreb – postavljena je izložba Centra o Domovinskom ratu.

- 4. listopada (subota): Draganić (kod Karlovca), od 17 do 19.30, stručni skup „750 godina Plemenite općine Draganić“; u prvom dijelu skupa govorilo se o povijesti Draganića, a u drugom dijelu, od 18.15 do 19.30 sati, ravnatelj Centra održao je predavanje o Domovinskom ratu, a Kristina Vrbanek je podsjetila na 8. studenoga 1991., kad je u Draganiću u napadu zrakoplova JNA poginulo 17 pripadnika 2. satnije 2. bojne 129. brigade HV-a, a 17 ih je ranjeno.

- 9. listopada (četvrtak): Zagreb, Osnovna škola „D. Domjanić“, Gajnice, 18.15 – 19.15 sati, ravnatelj Centra i zaposlenica Centra Josipa Maras Kraljević održali su predavanje o značaju Bitke za Vukovar u Domovinskom ratu. Predavanje je održano na poziv ravnatelja škole i nastavnice povijesti.

- 13. listopada (ponedjeljak): HTV, okrugli stol na temu HTV i branitelji, 18 – 20.30 sati: među uvodničarima u raspravu (predsjednica Programskog vijeća Nina Obuljen, predstavnik branitelja Zoran Šangut, Urednik programa Saša Ljubičić i ravnatelj HTV-a Goran Radman), bio je i ravnatelj Centra; moderator Okruglog stola bila je Marija Miličević.

- 22. listopada (srijeda): Vinkovci, 47. savjetovanje hrvatskih arhivista „Dostupnost arhivskog gradiva“ Vinkovci, 22.-24. listopada 2014.; među ostalima, izlaganje je imala i Ana Holjevac

Tuković, voditeljica Odjela za znanstveno istraživanje u našem Centru, na temu: *Dostupnost arhivskog gradiva u istraživanju tema iz Domovinskog rata.*

- 29. listopada (srijeda): Zagreb, Kustošija, OŠ „Oton Iveković“, 11.30-12.30 sati, ravnatelj Centra i zaposlenica Centra Josipa Maras Kraljević održali su, na poziv ravnateljice i nastavnika povijesti, predavanje o značaju Bitke za Vukovar u Domovinskom ratu.

- 31. listopada: Zagreb, Filozofski fakultet, Znanstveno-stručni skup *Simboli, identitet i Domovinski rat*, zaposlenica Centra Josipa Maras Kraljević izlagala je na temu „Umjetnost u Domovinskom ratu: Hrvatska stvarnost na razglednicama 1991./1992.“

- 4. studenoga (utorak): Prelog, kino dvorana, na poziv HVIDR-e i grada Preloga, ravnatelj Centra održao je predavanje za 7. i 8. Razrede osnovne škole te za učenike srednje škole, na temu Značaj bitke za Vukovar za obranu Hrvatske 1991.

- 5. studenoga (srijeda): Delnice, 18-20 sati, u organizaciji grada Delnice i veteranima Domovinskog rata, održano je predstavljanje knjige Antona Crnkovića „Rat u oazi mira“ – memoarsko gradivo o djelovanju Policijske stanice Delnice 1991. i osvajanju vojarnе JNA i skladišta naoružanja i streljiva Velebit 1, 2 3 u Delnicama 5. studenoga 1991.; naš Centar je suizdavač knjige, a govorili su gradonačelnik Delnica, autor knjige i ravnatelj Centra.

7. studenoga (petak):

- Zagreb, Studentski grad - OŠ Vjenceslav Novak, 12. 30- 13.30 sati; predavanje ravnatelja centra učenicima 8-ih razreda na temu Značaj bitke za Vukovar za obranu Hrvatske 1991.

- Zagreb, Matica hrvatska, 18 – 20.30 sati, tribina o obrani (1992.) i oslobađanju Kupresa 3. studenoga 1994., u organizaciji Matice hrvatske, Dokumentacijskog centra iz Mostara i našeg Centra (HMDCDR-a); govorili su:

- Pozdravne riječi predstavnika MH, ravnatelja HMDCDR-a i ravnatelja Centra iz Mostara

- Političko stanje u BiH i Kupresu prije izbijanja rata (g. Božo Rajić)

- Pripreme stanovnika Kupresa za nadolazeću agresiju. Život u izbjeglištvu 1992 - 1995. (g. Mario Bagarić)

- Kupres u Domovinskom ratu 1992 – 3.XI.1994 - 1995. godina – Vojni aspekti (dr.sc. Davor Marijan)

- Kuprešaci u postrojbama HV i HVO (g. Ivo Turalija)

- Pregovori hrvatske i bošnjačke strane tijekom priprema za oslobađanje Kupresa (Vladimir Šoljić, ministar obrane HRHB)

- Gestrateški položaj Kupresa i Kupreške visoravni (admiral Davor Domazet Lošo)

- Video projekcija filma o Kupresu

- 11. studenoga (utorak): Split, dvorana Nadbiskupskog sjemeništa, 19-20.30 sati, u ogranizaciji Hrvatske udruge Benedikt, u sklopu Tjedna sjećanja na Vukovar i Škabrnju, održana je tribina na kojoj su govorili: - Vide Popović kao domaćin i moderator, Ivan Radoš (zaposlenik Centra): Zločin nad stanovništvom Škabrnje u studenom 1991. u svjetlu izvora srpske strane, Tomislav Šulj (zaposlenik Centra u Mostaru) i pukovnik Marko Skejo, zapovjednik IX. bojne HOS-a: Boj za Škabrnju 1993., Ante Nazor (ravnatelj Centra): Značaj obrane Vukovara u Domovinskom ratu. Istodobno, održana je i promocija novih izdanja Hrvatskog-memorijalno dokumentacijskog centra Domovinskog rata: Dokumenti: Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.: knjiga 15 i knjiga 16, te Memoarsko gradivo: knjiga 8., *Operacija "Maslenica" – sjećanja sudionika (prilozi za istraživanje oslobodilačke operacije "Gusar" / "Maslenica")*, Tomislav Šulj –

Vladimir Brnardić, Zagreb; Promotori: Rade Lasić - zapovjednik Topničko-raketnog divizijuna 4. gbr u operaciji „Maslenica“ te autor Tomislav Šulj i ravnatelj Centra Ante Nazor
- 12. studenoga (srijeda): Zagreb, Interliber (paviljon 6), 14-14.30 sati, promocija knjige *Operacija "Maslenica" – sjećanja sudionika (prilozi za istraživanje oslobodilačke operacije "Gusar" / "Maslenica")*; promotori: autori Vladimir Brnardić i Tomislav Šulj, ravnatelj Centra Ante Nazor te kazivači u knjizi i sudionici operacije "Maslenica" Boris Jacović (2.gbr) i Josip Klemm (ATJ Lučko).

13. studenoga (četvrtak):

- Zagreb, Katoličko sveučilište, 12-13.30 sati; predavanje za studente i javnost na temu "Značaj Vukovara za obranu Hrvatske 1991."
- Vukovar, hotel Lav, 18.19.30 sati, promocija Zbornika Instituta Pilar; jedan od promotora tekstova s tematikom iz Domovinskog rata bio je ravnatelj Centra.
- Vukovar, Gradski muzej, otvorenje izložbe u povodu Dana sjećanja na žrtvu Vukovara; među postavom su i panoi (13 komada) koje je pripremio naš Centar.

14. studenoga (petak):

- Vukovar, hotel Lav, 9-15 sati, 17. znanstveno-stručni skup "Vukovar '91. – 23. godina poslije: Što je Vukovar Hrvatskoj i Europi?"; u organizaciji Instituta Ivo Pilar, među predavačima bili su Ana Holjevac Tuković – voditelj Odjela za znanstveno istraživanje Centra i ravnatelj Centra, na temu "Vukovar – hrvatski i europski grad 21. stoljeća"
- Vinkovci, 13.30 – 14.30 sati, promocija fotomonografije Martina Grgurovca „Vinkovci i okolica u Domovinskom ratu“, čiji je Centar suizdavač; uz autora fotomonografije govorio je i ravnatelj Centra.

- 15. studeni (subota): Zagreb, Dani dokumentarnog filma o Domovinskom ratu. Od 17.50 do 18.35 sati ravnatelj Centra je moderirao Okrugli stol na temu operacija „Bljesak“; gosti su bili general Marijan Mareković (HV), Ante Šoljić (Specijalna policija) i zaposlenik Centra Ivan Brigović.

- 17. studenoga (ponedjeljak): Zagreb, Edward Bernays – Visoka škola za komunikacijski menadžment, od 17 do 18 sati, ravnatelj Centra održao je predavanje o bitki za Vukovar.
- 18. studenoga (utorak): Pisarovina, OŠ Vladimir Nazor, zaposlenik Centra Natko Martinić Jerčić održao je predavanje o obrani Vukovara 1991. godine.

19. studenoga (srijeda):

- Požega, od 9.30 do 10.30 sati, predavanje u gimnaziji na temu Vukovar i njegov značaj održao je ravnatelj Centra, a zaposlenik Centra Natko Martinić Jerčić o Požegi u Domovinskom ratu.
- Virovitica, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici, od 13.30 do 14.45, ravnatelj Centra održao je predavanje o Vukovaru za studente te za pripadnike Časničkog zbora i obitelji poginulih hrvatskih branitelja. Potom smo s braniteljima iz Virovitice razgledavali njihov postav o Domovinskom ratu.

20. studenoga (četvrtak):

- Zagreb, Elektrotehnička (srednja) škola, od 8.15 do 9.55 sati, ravnatelj Centra održao je predavanje o Vukovaru 1991.
- Zagreb, Osnovna škola „Žuti brijeg“, ravnatelj Centra održao je predavanje o Vukovaru 1991.

- Zagreb, Gimnazija L. Vranjanin, ravnatelj Centra održao je predavanje o Vukovaru 1991. prvoj smjeni (od 13 do 13.50 sati) i drugoj smjeni (od 14 do 14.50 sati)

- 25. studenoga (utorak): Zagreb, Knjižnica Podsused, 25.XI.-15.XII.2014., otvaranje izložbe fotografija Zvonka Lucića: HV u Afganistanu; suorganizator naš Centra, uz HVIDR-u Sesveta i Knjižnice grada Zagreba, organizator Udruga branitelja Domovinskog rata.

26. studenoga (srijeda):

- Zagreb, vojarna Marka Živkovića na Plesu, 13-14.30 sati, predavanje ravnatelja Centra i zaposlenika Domagoja Štefančića za djelatnike u Vojnoj kapelaniji, na temu „Velikosrpska agresija na Hrvatsku – Vukovar i početci HRZ-a i PZO-a“.

- Zagreb, OŠ Gornje Vrapče, zaposlenik Centra Ivan Radoš održao je predavanje o ratnom putu 101. brigade HV-a.

- 3. prosinca (srijeda): Kloštar Ivanić, Društveni dom, od 12 do 13 sati, promocija knjige logoraša Davora Batraca Keksa za djecu 8. razreda OŠ te ostalim građanima; uz ravnatelja škole, autora i vukovarskih branitelja, govorio je i ravnatelj Centra, naglasivši važnost Domovinskog rata u hrvatskoj povijesti.

- 4. prosinca (četvrtak): Zagreb, Katoličko sveučilište, 12 sati, predavanje zaposlenice Centra Julije Barunčić Pletikosić o Katoličkoj crkvi u Domovinskom ratu.

5. prosinca (petak):

- Metković, Gimnazija (čitaonica), od 12 do 13.15 sati, u organizaciji Udruge veterana 4.gbr. i Aktiva povijesti gimnazije Metković, ravnatelj Centra održao je predavanje za 4. razrede Gimnazije, na temu „Uzrok Domovinskom ratu i sjećanje na Vukovar“.

- Dubrovnik, tvrđava Imperial na Srđu, 16.30-17 sati, otvaranje postava „Donacije muzeju Domovinskog rata“, govorile su kolege iz Dubrovačkih muzeja – Muzej Domovinskog rata i ravnatelj Centra.

- Dubrovnik (stari grad), od 19 do 20.30 sati, u sklopu protokola obilježavanja Dana branitelja Dubrovnika održana je promocija projekta Art filma „Zagonetka pobjede“, odnosno najava istoimene knjige Olivera Peze, temeljene na sjećanjima više od 400 sudionika obrane Dubrovnika 1991., te promocija knjige našega Centra „Operacija Maslenica – sjećanja sudionika“; uz autora projekta i knjige, te kolegicu iz Dubrovačkih muzeja, govorio je i ravnatelj Centra.

- Osijek, Sveučilište J.J. Strossmayera, Prvi interdisciplinarni znanstveno-stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem *Hrvatski istok u Domovinskom ratu*; među ostalima, izlaganja su imale zaposlenice centra Josipa Maras Kraljević - „Prikaz posljednje godine mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja u lokalnim srpskim elektronskim medijima“ i Ana Holjevac Tuković - *Hrvatski istok kroz djelovanje mirovnih misija Ujedinjenih naroda u Domovinskom ratu*.

- 11. prosinca (četvrtak): Pleternica, dvorana nove Gradske knjižnice, od 18 do 20 sati, ravnatelj Centra održao je predavanje na temu „Mediji i činjenice o uzrocima Domovinskog rata“ i zajedno sa zaposlenikom Centra Natkom Martinićem Jerčićem prezentirao nova izdanja Centra te odgovarao na pitanja slušatelja.

17. prosinca (srijeda):

- Varšava (Poljska), „Telewizja Republika“, od 9.50 do 10 sati ravnatelj Centra predstavio je rad Centar i knjigu o Vukovaru

- Poljski radio 2, od 11.30 do 12 sati, prije glavnih vijesti, ravnatelj Centra gostovao je na u emisiji koju je uživo vodio novinar Ryszard Hincza; razgovarali su o Domovinskom ratu i stradanju Vukovara

- Poljski radio 2, razgovor s novinarkom o Domovinskom ratu, koji će biti naknadno emitiran.

- Muzej Varšavskog ustanka (Grzybowska 79), dvorana Jana Nowaka Jezioranskog, 18.15-21.45 sati, pod naslovom „Gradovi borci – Vukovar“, održana je javna tribina, čiji je inicijator bilo hrvatsko veleposlanstvo u Varšavi i veleposlanica Andrea Bekić, a koju su vodili inicijatori projekta „Gradovi borci“ (o gradovima razrušenima tijekom povijesti), novinari Barbara Schabowska (Poljski radio) i Mateusz Matyszkowicz; uz ravnatelja Centra u uvodnom dijelu tribine s poljske strane sudjelovali su novinari Tomasz Kowalczewski (višegodišnji dopisnik Poljskog radija iz područja bivše Jugoslavije) i novinar Grzegorz Brzozowicz, koji je 5 godina živio u Srbiji i veliki je jugofil. Nakon toga je prikazan film, s titlom na engleskom jeziku, „Vukovar 1991.“ redatelja Eduarda Galića, za koji je scenarij napravio naš Centar, a potom je publika postavljala pitanje ravnatelju Centra i kolegi Nikici Bariću iz Hrvatskog instituta za povijest, o događajima iz obrane Vukovara, ali i cjelokupne hrvatske povijesti.

- 22. prosinca (ponedjeljak): Zagreb, kazalište Histrioni, od 19 do 20.30 sati, ravnatelj Centra sudjelovao je u promociji dvije nove knjige generala Praljka (sažetak njegove obrane u Haagu na engleskom jeziku); tema njegova izlaganja bila je: „Zanimanje medija u RH za događaje u BiH na temelju dokumenata“.

- 23. prosinca (utorak): Požega, prostor Hrvatske gospodarske komore, u organizaciji Udruge Hrvatski policajac, od 18. do 19.30 sati, ravnatelj Centra održao je predavanje na temu „Činjenice o uzrocima Domovinskog rata“, a potom su zaposlenici Centra Mate Rupić i Ivan Radoš održali predstavljanje rada Centra.

Pojavljivanje u medijima:

Tijekom 2014. aktivnosti Centra ili intervjui sa zaposlenicima Centra objavljeni su više od 75 puta u raznim dnevnim novinama i časopisima, te na televiziji i radiju (velikim dijelom lokalne razine).

Stručno usavršavanje:

Centar je krajem 2014. imao 6 doktora znanosti (Ana Holjevac Tuković, Janja Sekula, Slaven Ružić, Julija Barunčić Pletikosić, Natko Martinić Jerčić i Ante Nazor).

Pet zaposlenika i zaposlenica Centra bilo je na doktorskom studiju iz nacionalne povijesti 20. stoljeća - Domovinski rat (Ivan Brigović, Željka Križe, Ivan Radoš, Josipa Maras Kraljević i Ilija Vučur).

Sve troškove stjecanja doktorata, kao i troškove raznih stručnih usavršavanja za svoje djelatnike do sada je Centar uspjevao platiti vlastitim sredstvima.

Izvješće sastavio
ravnatelj Centra
doc. dr. sc. Ante Nazor

Prilog 1: Knjige Centra (izdavaštvo – priprema ili tisak) – 55 ukupno (jedna trojezična i šest dvojezičnih knjiga)

Seriya Dokumenti: Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.:

Urednik je Mate Rupić i ostali zaposlenici Centra (knjige s parnim brojevima br. 2, 4, 6, 8, 10, 12 itd.). Objavljene su u suizdavaštvu s Hrvatskim institutom za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod.

- knjiga 1: *Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb, 2007.
- knjiga 2, *Dokumenti paradržavnih i političkih ustanova pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb – Slavonski Brod, 2007.
- knjiga 3: *Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (siječanj-lipanj 1992.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb, veljača 2008.
- knjiga 4: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb – Slavonski Brod, veljača 2008.
- knjiga 5: *Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (srpanj-prosinac 1992.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb, ožujak 2009.;
- knjiga 6: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1992.)*, ur. Mate Rupić, Zagreb – Slavonski Brod, ožujak 2009.
- knjiga 7: *Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (siječanj - lipanj 1993.)*, ur. Mate Rupić – Ilija Vučur, Zagreb, prosinac 2009.
- knjiga 8: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj - lipanj 1993.)*, ur. Mate Rupić – Janja Sekula, Zagreb – Slavonski Brod, veljača 2010.
- knjiga 9: *Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (srpanj-prosinac 1993.)*, ur. Mate Rupić – Josipa Maras Kraljević, Zagreb, prosinac 2010.
- knjiga 10: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1993.)*, ur. Mate Rupić – Slaven Ružić, Zagreb – Slavonski Brod, rujan 2011.
- knjiga 11: *Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (siječanj-lipanj 1994.)*, ur. Julija Barunčić Pletikosić - Ivan Brigović, Zagreb, ožujak 2012.
- knjiga 12: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1994.)*, ur. Željka Križe Gračanin - Ivan Radoš, Zagreb-Slavonski Brod, listopad 2012.
- knjiga 13: *Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (srpanj-prosinac 1994.)*, ur. Natko Martinić Jerčić – Domagoj Štefančić, Zagreb, veljača 2013.
- knjiga 14: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1994.)*, ur. Ana Holjevac Tuković – Slaven Ružić, Zagreb-Slavonski Brod, kolovoz 2013.; suizdavaštvo s Hrvatskim institutom za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod.
- knjiga 15: *Dokumenti vojne provenijencije „Republike Srpske Krajine“ (siječanj-travanj 1995.)*, ur. Mate Rupić – Ilija Vučur, Zagreb, veljača 2014.
- knjiga 16: *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-travanj 1995.)*, ur. Josipa Maras Kraljević – Janja Sekula Gibač, Zagreb-Slavonski Brod, srpanj 2014.

Seriya Memoarsko gradivo: Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995.:

- knjiga 1: *Prilozi za povijest Hrvatske ratne mornarice u Domovinskom ratu (1991.)*, ur. Ante Nazor, Zagreb, 2007.

- knjiga 2: *Novinari – svjedoci vremena - Zapisi Trajka Grkovskog: Karlovac – Plitvice 1991.-1995.*, ur. Ana Holjevac Tuković, Zagreb, studeni 2007.
- knjiga 3: Franjo Molnar, *Osječki autoportret* (dnevnik zapovjednika minobacačkog voda 106. brigade, rujna 1991. - ožujak 1992.), ur. Julija Barunčić Pletikosić - Ante Nazor, Zagreb, studeni 2008.
- knjiga 4: *Zapisi s Banovine 1990., 1991., 1995.* (autori Željko Maljevac i Marjan Gašljević), Zagreb, studeni 2009.
- knjiga 5: *Na prvoj crti protiv smrti (prilozi za povijest regije Gacka u Domovinskom ratu 1991.-1993.)*, autor Davor Peitel, ur. Ante Nazor – Ivan Radoš, Zagreb, srpanj 2011.
- knjiga 6., *Život na meti (francuski dragovoljac u Domovinskom ratu) / Une vie en ligne de mire (Volontaire français dans la Guerre d'Indépendance Croate)*, autori Marc Charuel - Gaston Besson, ur. Ivan Radoš – Tomislav Šulj, Zagreb, studeni 2011.; dvojezična: hrvatski i francuski jezik
- knjiga 7: Slavica Bilić, *Prsten mira i majčinske ljubavi (prilozi za povijest Bedema ljubavi – pokreta majki za mir u Domovinskom ratu, 1991.-1993.)*, Zagreb, srpanj 2013.
- knjiga 8., *Operacija "Maslenica" – sjećanja sudionika (prilozi za istraživanje oslobodilačke operacije "Gusar" / "Maslenica")*, Tomislav Šulj – Vladimir Brnardić, Zagreb, studeni 2014.
- knjiga 9., *HVO u obrani Sarajeva*, Slavko Zelić, Zagreb, studeni 2014. (suizdavaštvo s Hrvatskim dokumentacijskim centrom Domovinskog rata u BiH)
- knjiga *Rat u oazi mira*, Anton Crnković, Delnice, studeni 2014. (suizdavaštvo s gradom Delnice)

Fotomonografije:

- 1) Marijo Filipi „*Na istočnom pragu domovine (Slavonija, ljeto/jesen 1991. – kamerom i perom)*“, ur. Ante Nazor, Zagreb, 2006.;
- 2) Ante Nazor, *Oluja pobjede*, Zagreb, kolovoz 2007.; dvojezična: hrvatski i engleski jezik
- 3) Željko Gašparović, *Svjetlost slobode*, Zagreb, studeni 2007.
- 4) Damir Fabijanić, *Plodovi zla*, Zagreb, studeni 2007.; dvojezična: hrvatski i engleski jezik
- 5) Marijo Reljanović, *Hrvatski ratni plakat*, ur. Ante Nazor, Zagreb, listopad 2010. (u suizdavaštvu s Ministarstvom obrane Republike Hrvatske / Služba za odnose s javnošću); trojezična: hrvatski, engleski i njemački jezik
- 6) Toni Hnojčik, *To sam radio u ratu, sine*, ur. Ante Nazor – Natko Martinić Jerčić, Zagreb, prosinac 2010.; dvojezična: hrvatski i engleski jezik
- 7) Stanko Ferić, *Zbirka fotografija iz Domovinskog rata 1991.-1995.*, Šibenik, 2011. (suizdavaštvo s ratnim fotografom Stankom Ferićem)
- 8) Zvonimir Tanocki, *Vinkovci u Domovinskom ratu*, ur. Natko Martinić Jerčić - Ante Nazor, Zagreb, ožujak 2012.; suizdavaštvo s Ogrankom Matice hrvatske Vinkovci; dvojezična: hrvatski i engleski jezik
- 9) Marko Perić, *Đakovačkim objektivom kroz Domovinski rat (fotografije o Đakovštini i Hrvatskoj – od uspostave demokracije 1990. do mirne reintegracije okupiranoga teritorija 1998.)*, Zagreb, listopad 2013.
- 10) Martin Grgurovac, *Vinkovci i okolica – ratne devedesete*, listopad 2014. (dvojezična: hrvatsko-engleski jezik; u suradnji s „Privlačica” Vinkovci)

Knjige, znanstvene i stručne studije, zbornici radova:

- 1) Ante Nazor, *Počeci suvremene hrvatske države*, Zagreb, 2007.
- 2) Davor Marijan, *Oluja*, Zagreb, rujan 2007.
- 3) *Specijalne postrojbe MUP-a RH u Oluji* (ur. Ante Nazor), Zagreb, kolovoz 2008.
- 4) *Grad je bio meta: bolnica, dom umirovljenika ...* (srpska agresija na RH i okupacija Vukovara 1991.), ur. Ante Nazor, Zagreb, studeni 2008.
- 5) Martin Barić – Dubravko Halovanić, *Izravni demografski gubici Karlovačke županije u Domovinskom ratu*, ur. Ante Nazor, Zagreb, studeni 2008.
- 6) *Zapovjedni vrh JNA, siječanj 1990.-svibanj 1992.*, grupa autora: Želimir Latković, Davor Marijan i ostali, ur. Ante Nazor - Ivan Brigović, Zagreb, prosinac 2010. (u suizdavaštvu s Ministarstvom obrane Republike Hrvatske / Savjetom za sukcesiju vojne imovine)
- 7) Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. (velikosrpski projekti od ideje do realizacije)*, Zagreb, 2010.; suizdavaštvo s Hrvatskim institutom za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod.
- 8) Anđelko Mijatović, *Otkos-10 – Domovinski rat u zapadnoj Slavoniji 1990.-1991.*, Zagreb, 2011. (suizdavaštvo s Udrugom dragovoljaca i veterana Domovinskog rata RH)
- 9) *Prilozi za povijest Rame u Domovinskom ratu 1990.-1995. (prilozi o borbi Hrvata u BiH za opstojnost u na svojoj djedovini)*, ur. Ante Nazor – Julija Barunčić Pletikosić, Zagreb, srpanj 2011.
- 10) Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih / Greater-Serbian Aggression on Croatia in the 90's*, ur. Mate Rupiće, Zagreb, prosinac 2011.; dvojezična: hrvatski i engleski jezik
- 11) *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: nositelji, institucije, posljedice*, Zbornik radova, ur. Mladen Barać – Ivica Miškulin, Slavonski Brod-Zagreb, travanj 2012.; suizdavaštvo s Hrvatskim institutom za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod
- 12) Vladimir Mukusev, *Crna mapa - priča jedne novinarske istrage* (prijevod s ruskog na hrvatski jezik: Jana Pešić), ur. Ivica Pandža – Orkan, Selište Kostajničko, lipanj 2012.; suizdavaštvo s Udrugom hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata – ogranak Selište Kostajničko
- 13) Panajoti Gilve, *MOMP „Zvir“ – otok Hvar u Domovinskom ratu 1991.-1996.*, ur. Julija Barunčić Pletikosić – Željka Križe Gračanin, Zagreb, kolovoz 2012.
- 14) *Hrvatska kronika iz Pariza 1990.-1995.*, Stjepan Lapenda, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Split, studeni 2012.
- 15) Ivan Radoš – Ivan Brigović, *101. brigada HV-a*, Zagreb, siječanj 2013.; suizdavaštvo s Udrugom 101. brigade HV-a.
- 16) Stjepan Milković, *Alfe žive vječno!*, Zagreb, studeni 2013.; suizdavaštvo s Udrugom SJP Alfe, MUP-om RH i gradom Zagrebom.

Izdanja na engleskom jeziku:

- 1) Davor Marijan, *Storm*, Zagreb, august 2010.
- 2) Anica Marić, Ante Nazor, *THE TOWN WAS THE TARGET: THE HOSPITAL, THE NURSING HOME... (the aggression by Serbia, that is the JNA and Serbian and Montenegrin forces against the Republic of Croatia and the Serb occupation of Vukovar 1991)*, Zagreb, 2011.

- 3) Valentić Mirko, War Against Croatia 1991-1995 – Greater Serbian Projects from Idea to Implementation, The Ollendorff Center, New Jersey, USA, 2012.; napomena, Centar nije sudjelovao u troškovima prijevoda i tiska spomenute knjige na engleski jezik.

Katalozi izložbi - prospekti:

- tekst za katalog izložbe: Mjesto sjećanja - Vukovarska bolnica 1991., Zagreb, 2006.;
- tekst za prospekt za Spomen dom na Ovčari (Zagreb, 2006.) - 35.000 komada, na hrvatskom i na četiri strana jezika (engleski, njemački, talijanski, francuski);
- prospekt izložbe *Počeci suvremene hrvatske države – kronologija događaja*, Zagreb, 2006.
- katalog izložbe (Tovarnik, 12.-30. lipnja 2012.): Šimun Penava, Hrvatski Tovarnik – List prognanika Tovarničana i Ilačana, 1993.-1997. (ur. Penava), Zagreb, 2012.